

Forfatter: Grundtvig, N. F. S.

Titel: OM RELIGIONS-FRIHED

Citation: Grundtvig, N. F. S.: "OM RELIGIONS-FRIHED", i Grundtvig, N. F. S.: *N. F. S. Grundtvigs udvalgte Skrifter*, Gyldendalske Boghandel, 1904-1909, s. 45. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-grundtvig05val-shoot-workid61744.pdf> (tilgået 17. maj 2024)

Anvendt udgave: N. F. S. Grundtvigs udvalgte Skrifter

OM RELIGIONS-FRIHED.

Naar Grundtvig nedlagde sit Embede som Præst i Statskirken, skyldtes det ikke alene det Forbud, han fik, imod fri Salmesang ved Tusindaarsfesten. Dette var kun den Draabe, der fik Bægeret til at flyde over. Mere havde det virket dertil, at den Injurieproces, H. N. Clausen paaførte ham, ikke blev afvist for Retten, thi dette aabnede i hans Øjne Udsigt til, at han stadig skulde plages med slige Søgemaal, naar han efter sin Embedseds forsvarede Kristentroen imod dens hemmelige eller aabenbare Fjender. Men hertil kom, at selve Stillingen som Præst i et stort Sogn i Hovedstaden, hvor han ofte ved Alteret maatte betjene Mennesker, som kom i Kirke uden Tro, fordi de ikke vilde lide Skaar i deres borgerlige Rettigheder ved at forsømme Kirkeskikkene, mange Gange forekom ham selv næsten utaalelig og uforvarlig.

Gennem disse personlige Erfaringer og gennem alt, hvad han hørte om Forfølgelsen af de gudelig Vakte omkring i Landet, havde det klaret sig for ham, hvor nødvendigt det var, at der blev indført almindelig Religionsfrihed, saa at ærlige Ukristne kunde faa Lov at holde sig borte fra Kirkerne, og Vejen ud af Statskirken i Nødsfald ogsaa kunde staa aaben for gammeldags Kristne, hvis de ikke paa anden Maade kunde slippe fra at blive betjente af rationalistiske Præster, som imod Loven forfalskede Guds Ord ved Sakramenterne og oplærte Børnene i Tvivl om den sande Kristendom. Han mente endnu dengang, at det var umuligt, at de to modsatte Partier, de ægte Lutheranere og de moderne Fornuftkristne, i Længden kunde huses i den samme udvortes Kirke, og skønt han fandt det rimeligst, at det blev de sidste, som udskilte sig, naar Friheden dertil blev givet, var han dog ogsaa beredt til med sine Venner at træde ud, naar det kunde ske uden altfor store borgerlige Ulemper.

Denne Betragtning danner Grundlaget for hans store Afhandling om *Religions-Frihed*, hvoraf *første* og *andet* Stykke blev offentliggjort i *Theologisk Maanedsskrift for Januar og Februar 1827*, medens *tredje* Stykke blev undertrykt af Censuren.

46

Om Religions-Frihed.

Maa trykkes.

I Kiøbenhavns Politieret den 23de Januar 1827.

P. Eberlin.

Historiens Kyndinger veed, at det gik hidtil med *Religions-Frihed* som med gode Raad, hvoraf man altid har nok, naar man ingen behøver, men som ellers sædvanlig ere dyre; thi naar man er ligegyldig ved de store Forhold mellem Gud og Menneske, og mellem Tid og Evighed, da har det intet at betyde, enten man nødes til at tie dermed, eller har Lov til at sige derom hvad man vil; men har vi en bestemt Tro om det, hvorpaa Menneskets Lykke i Tid og Evighed beroer, da er det os ei blot en Samvittigheds-Sag at være den bekjendt, men, i samme Grad som vi elske vore Med-Mennesker, en Trang at tale frit derom, og bestride hvad der enten vil udrydde vor Tro, eller dog hindre dens Udbredelse og Virksomhed. Sandelig, havde man endnu mindste Tvivl om, at Mennesket er faldet, *aandelig* faldet fra medskabt Ypperlighed, og derved rædsomt forblindet, da maatte *Troens* Historie dog overbevise ethvert sandhedskiærligt Menneske derom; thi hvem kan nægte, at Tanken om Slægtskab mellem den Almægtige og os, og om et deraf udspringende evigt, guddommeligt Liv, er et Fortrin, der aandelig hæver Mennesket saa høit over hele den øvrige jordiske Skabning, at enhver Sammenligning strander paa det uoverseelige Bjerg mellem *Aandens* Rige og Dyrenes Verden; og hvem kan heller tvivle om, at det ufaldne Menneske maatte have aabent Øre for det Ord, der løste hans store Gaade, og aabenbarede saavel det sande Forhold mellem Gud og 47 Menneske, som Veien, hvorpaa vi kan naae vor store, vor mageløse Bestemmelse. Desuagtet lærer dog *Troens* Historie os, ikke blot at modsatte, aldeles uforenelige Tanker om Veien til Menneskets store Maal har fundet Indgang hos Slægten; men selv at mange Mennesker ei have skammet sig ved den ligesaa selvmodsigende som dyriske Paastand, at den *aandelige* Tanke-Gang, der hæver Mennesket over Dyret, *hverken* var ham *naturlig* eller *overnaturlig* indpodet, men *unaturlig* paatvunget af ingen Ting.

Under disse Omstændigheder, i en Verden, hvor det er klart, der virkelig ei blot finder Løgn og Vildfarelse Sted, men ogsaa blind Kiærlighed til dem; i en saadan Verden kan det Ord, der udtrykker den sande, og bestrider altsaa den falske Betragtning af Menneske-Maalet, og Veien dertil, umuelig være saaledes frit, at det ingen Hindring, ingen Modsigelse og Modstand skulde møde; men vidste blot Menneskene klart hvad de selv vilde, og hvad de maatte giøre og lade, for muelig at naae deres Hensigt, da lod de sikkerlig hinanden sige frit, hvad de troede om Menneskets aandelige Natur og Bestemmelse, uden at sætte Andet end Aand og Ord mod Aand og Ord; thi vi veed jo Alle, at hele Verdens Hænder ei formaae at

udvryste Troen af et eneste Bryst, og at hvad vi virkelig elske, faae vi endnu tusind Gange kiærere, naar man voldelig og uretfærdig vil berøve os det Er der nu Intet, Mennesket naturlig elsker høiere end Frihed til at bekiende og forplante hvad han troer, kan gjøre baade ham og alle dem han elsker lykkelige, og er Intet ubetvingeligere, Intet, efter Erfaringens Vidnesbyrd, naar det ophidses, saa vældigt, som den Strøm der udspringer fra Selv-Kiærligheds og Venne-Kiærligheds forenede Kilde, hvorledes, maalte man vel spørge, kan da Nogen være saa forblindet, at ville bestride en Tro, han ønsker udryddet, ved Midler, som, baade efter Sagens Natur og Erfaringens Vidnesbyrd, kun tjene til at fordoble dens Kræfter, og gjøre den, saavidt mueligt, udødelig paa Jorden. Da det imidlertid skeer hvert Øieblik, maa det aabenbar have sin Grund i den Forblindelse, som er al Lidenskabeligheds tro Stalbroder, og det er derfor, som hos den gamle *Gamaliel*, sædvanlig kun Alderen, der gjør selv de ædleste og forstandigste Folk koldsindige nok til ei at gyde Olie i den Ild, de vil dæmpe. Nu er det vistnok unyttigt, at give et godt Raad, som de der egentlig trænge dertil, ei kunne følge; men i det kolde Norden, og i en Menneske-Alder, der fra saamange Sider ligner Alderdommen, bør Raadet dog vist gives, og maa nødvendig frugte Noget; thi 48 om end Vildfarelsens Trælle slet ikke mægtede at følge det, saa mægter dog Sandheds-Venner det sikkerlig, og der vilde allerede være Meget vundet for Religions-Friheden, naar de, der føle sig visse paa deres Troes Sandhed og velsignede Kraft, ei vanærede, og, saavidt mueligt, fordærvede en god Sag, ved at ville fremme den ved de ligesaa udelige som uforsvarlige Midler, Mørkets Børn ere fordømte til at anvende. Det er nemlig min faste Overbeviisning, at Tvang i Troes-Sager ingenlunde beskiæmmer Mørkets men kun Lysets Børn; thi disse skal unægtelig, hvad hine ikke kan, see hvad de gjør, og jeg indrømmer derfor strax, at al den Religions-Tvang, der har fundet Sted i Christenheden, er en stor Skam, vistnok ikke for den christelige Tro, men for alle de virkelige Christne, der have øvet eller dog billiget den. Vel har man tit i vore Dage gaaet langt videre, og paastaaet, at Tvang og Forfølgelse i Troes-Sager var en Følge af Christendommen selv, og uadskillelig fra den; men det er aabenbar kun en Bagtalelse, blottet for al Sandhed; thi baade lærer Historien os, at man slagtede Folk for Troens Skyld, længe før der var Christne i Verden, og tillige er det os alle vitterligt, at de Christne, gennem flere Aarhundreder, med lige beundringsværdig Kraft og Taalmodighed trodsede Tvang, og leed Forfølgelse af Jøder og Hedninger, før de gjorde mindste Mine til at paatvinge Andre deres Tro, eller hævnne sig paa dem, der forkastede den. Kun det er da herom sandt, at de Christne, da den verdslige Øvrighed fredlyste deres Gudsdyrkelse, for en Deel efterlignede det slette Exempel, Jøder og Hedninger havde givet dem, og det, uagtet deres egen hellige Skrift, *det Ny Testamente*, paa det Klarest viste, at en saadan Adfærd var aldeles uchristelig. Det Ny Testamentes Lærdom, og Historiens Vidnesbyrd om, at Troes-Tvangen voxde gradviis, alt som de Christne i det Hele fjernede sig fra den Apostoliske Kirke, maa nødvendig, hos alle retfærdige Dommere, frikiende Christendommen for al Deelagtighed i den Tvang, dens vanslægtede Bekiendere udøvede, for at neddæmpe en Modsigelse, de, som *Christus, Apostlerne*, og alle de *ældste Christne*, kun skulde mødt med Lys og Kraft, i Aand og Ord; men til vor Advarsel bør vi mindes, hvorledes Christendommens Bekiendere have undskyldt eller besmykket, hvad de altid følte, umuelig kunde forsvare sig selv. Deels indbildte de sig nemlig, at fordi deres Troe var den rette, og var saliggjørende for alle dem, der antog den, derfor kunde de ei blot forsvare at bruge Tvang mod dens Fiender, men fortjende vel endogsaa Tak af dem, som 49 Forældre, der tugte og tvinge vanartige Børn til deres eget Bedste; men deels er det jo klart, at paa samme Maade kunde en Hedning, der troede, hans Religion var sand, undskylde sin Voldsomhed, deels vinder Sandhed, som ei kan paatvinges Nogen, jo ei det Mindste ved, at dens Fiender kvæle Modsigelsen i Struben, og endelig maa man først heel kiødeligt have forvexlet den frivillige Tro, Christus kræver og velsigner, med den tvungne, falske Bekjendelse, Han afskyer og fordømmer, naar man kan indbilde sig at gjøre Folk lykkelige, ved at aftvinge dem Taushed med hvad de troe og tænke, og Bekiendelse af hvad de i Hjertet forkaste og fornægte. Man har vel ogsaa besmykket, om ikke Hedning-Tvangen, saa dog Kiætter-Forfølgelsen med den jødiske Lovgivning, der satte Døds-Straf for hvem der vilde overtale *Jehovas* Folk til Afguds-Dyrkelse, men deels er det jo klart, at enten skulde de Christne underkaste sig hele den mosaiske Lovgivning, eller tilstaae, den var dem uvedkommende, og deels havde Christus ligesaa udtrykkelig skildt sit Rige, det *usynlige*, fra den haandgribelige Verden, som Mose-Loven forbandt hele det borgerlige Liv med det kirkelige. Endelig kan vi vel tænke os til, hvad der mere eller mindre dunkelt har drevet oprigtige Christne, naar de lode sig forlede til at øve, eller samtykkede dog i Religions-Tvangen; thi det har upaatvivlelig været Frygt, enten for at overtales af de Vildfarende, eller for, om disse fik Magten, selv at komme under Tvang og Forfølgelse, som Erfaring havde lært dem, var en udeblivelig Følge af Modstandernes verdslige Seier. Her maae vi nu vistnok føle, at vi selv er skrøbelige Mennesker, som lettelig kunde fristes til et saadant *Nød-Væрге*, men hvad enten vi randsage Grunden, eller betænke Følgerne, maae vi dog baade tilstaae, den Tankegang er uchristelig, og det saakaldte Nødvæрге en stor Forraadelse.

Naar nemlig vor christelige Tro er Tro paa reen, guddommelig Sandhed, da kan det jo kun være Løgn og Vildfarelse, som fornægter og bestrider den, og daarlig maae vi kjende Sandhed, om vi kan tænke, at Vildfarelsen skulde *aandelig* være den overlegen, ja saare uoplyste maatte vi være, om vi kunde frygte for, at Mørket skulde overvinde Lyset, som om Mørket ikke var forsvundet, overalt hvor Lyset skinner. At den christelige Troes Fiender kan faae *verdslig* Overmagt, og at de altid vil misbruge den til, saavidt Gud tillader, at trænge og forfølge de Christne, det er vist nok en Erfarings-Sandhed; men som paa ingen Maade berettiger os til *verdslig* at undertrykke eller 50 ogsaa kun at afvæbne vore aandelige Modstandere, hvad der i Grunden er det Samme, som at hugge Hænderne af et Barn, hvis Fader misbrugde Sine, og hos hvem vi spore Lyst til at træde i Faderens Fodspor. Selv Fanden kan man gjøre Uret, siger det sande Ordsprog, og at Uret aldrig kan være Ret, mod hvem den saa end øves, er aabenbar kun en Udvikling af den unægtelige

Grund-Sætning, at Løgn er Løgn, og bliver aldrig Sandhed, mod hvem den saa end siges; men skulde nu Christne, uden at spørge om Følgerne, skye al Religions-Tvang, blot fordi den er uretfærdig, saa burde de end ikke sukke over de rimelige Følger af deres Selv-Fornægtelse; thi *Mesteren* har jo sagt os, at vi *skal* hades og forfølges i Verden, og agte det for Gavn og Ære, da vi netop derved i alle Maader blive *Ham ligere*, til hvem vi skal opvoxe, og med hvem vi ligesaavel skal dele Lidelsen som Herligheden. At dette er en haard Tale, som Kjød og Blod vil ikke høre, hvo nægter det! men hvor tør en Christen glemme, at Kjød og Blod kan ikke arve Guds Rige, og hvorledes kan Lysets Børn vægre sig ved at dele Skæbne med den i Verden forhadte *Sandhed*, hvis Triumph er seen, men vis og evig, ja hvorledes kan *Sandheds* Venner attraae en Rolighed i Verden, som staaer og falder med en *Løgn!* Sandelig vi vanære høilig den Tro, som bestod med Ære, skjøndt Stifteren korsfæstedes, skjøndt dens Vidner myrdedes i Tusind-Tal, høilig vanære vi den, om vi tænke, den skulde trænge til at drikke sine Fienders Blod, for ei at uddøe, visselig glemme vi da, at man ei kan drikke baade Herrens og Djævelens Kalk, glemme, at som Livet er i Hiin, saa er Døden i denne! Og dog er det jo vist, at skal vi bringe dem til Taushed, der bestride vor Tro, da maae vi slaae dem ihjel, hvis de *ikke* vil lyve: tale venlig, skjøndt de tænke fjendtlig om vor Troe; men er det vist, skulde vi da vel kunne undskylde os med, at Erfaring har lært: U-Christne lyve sædvanlig heller end de døe, eller var det ikke en Skjændsel at sige: der maae lyves, for at Løgnerne ei skal overvinde Sandhed! Dette, at man aldrig kan øve nogen Religions-Tvang, uden derved enten at besmitte sine Hænder med uskyldigt Blod, eller true Mennesker til at lyve i det helligste Anliggende, Dette er det, som, for Sandheds Domstol, fælder al saadan Tvang, af og mod hvilke Mennesker den saa end øves, og det er heraf tillige en nødvendig Følge, at *Sandheds* Tro lider Vold af sine egne Bekjendere, naar de verdslig tvinge dens Fiender til at hylde den, eller dog til at lade den uanfægtet. Mange have vist nok troet, de gjorde Gud og Christendom en 51 Tjeneste med at slagte Kjættene, og omvende Hedninger med Sværd-Slag, men siger ikke Herren, at de der ihjelslaae os, skal ogsaa mene, de gjør Gud en Tjeneste dermed, men at det kun er saa, fordi de kjende hverken Faderen eller Ham: kjende hverken Gud i *Kjærlighed* eller i *Sandhed*, og maa ikke det Samme være Tilfælde t med os, naar vi gaee paa Hedningers Veie, og vil ære vor Gud med Menneske-Offere, eller med en løgnagtig, hykkelsk Priis! Vist nok har Mange ogsaa tænkt, at naar man slog den christelige Troes Modstandere og Forfalskere ihjel, eller nødte dem til at hykle Christendom, da skulde deres Børn og Efterkommere vel efterhaanden blive oprigtige Christne, men var end denne forvovne Regning rigtig, saa blev det jo dog lige vist, at vi maae ikke gjøre Ondt, for at der kan komme Godt deraf, og naar Hedningerne paa samme Maade vilde forsvare deres Vold imod os, havde de aabenbar slet ikke mere Uret end vi; men at Regningen tillige er aldeles feil, det lærer Historien; thi dersom Hvad Christendommen kalder Vantro og Overtro kunde med Tiden falde bort af sig selv, eller dog ved lang Underviisning forvandles til *christelig Tro*, da maatte denne, saavel i det Hele, som da især i de protestantiske Lande, have været i bestandigt Tiltagende, og Troen altsaa viist sig at være langt almindeligere i det *attende*, end i det *sextende Aarhundrede*, som vi dog Alle veed var langt fra at stadfæste sig. Betænke vi Sagen lidt nøiere, maae vi vel ogsaa finde, at Regningen grundede sig paa en sørgelig Blindhed for Menneskets og Troens fri Natur, og det undrer os slet ikke, at det, gennem mange Ledd med Magt underkuede, tilsidst endog hos Mange uvitterlige Nag til Christendommen, udbrød, da Baandet løsnedes, ved første Anledning, i det *attende Aarhundredes* almindelige *Kirke-Storm!*

Det var da altsaa Frugten af Sværd-Omvendelserne, af Kjætter-Baalene, af den bagvendte Kirke-Tugt, hvormed man ei vilde skille de Vantro fra sig, men smede dem til sig, af theologisk Censur, og af den materialistiske Indbildning, at man ligesaavel kunde tvinge Folk til at troe paa Christus, som til at lære deres *Christendom*, hvad her naturligviis er det Samme som de Christnes Catechismus; det var Følgen af den uchristelige Tvang, man gennem mange Aarhundreder, under afvejlende Skikkelser og Paaskud, havde øvet, for at faae Huset fuldt, det var Følgen, at Huset i en Haande-Vending blev saa godt som tomt, og ravede synkefærdigt paa den ny, uforsvarlige Grundvold, herskesyge, egennyttige, eller dog kortsynede og 52 forblindede Paver, Bisper og Præsier havde givet Det! Ja, Det og endnu værre Ting var Følgen, den naturlige, udeblivelige Følge af Tvang til det *frieste* Samfund i Verden, som den christelige Kirke unægtelig skal være efter Stifterens Ord, der har lovet at frigjøre alle dem der vil komme til Ham, og som den christelige Kirke visselig er i enhver oplyst Christens Bevidsthed; det blev Følgen, at, da Fienden rasede, intet Kirke-Samfund kunde tilegne sig Herrens Trøst: de hadede mig uforskyldt, men at alle troende Bisper og Præster maatte rødme, naar de Vantro raabde: har ikke eders saakaldte hellige og ærværdige Fædre tvunget vore Fædre, med Sværdet over Hovedet, til at lade sig døbe, med Svøben til Kirken, med Riset til Skriften, med den verdslige Arm til en falsk og hykkelsk Troes-Bekjendelse, og gjør I ikke selv endnu det Samme, saavidt en mere mild og oplyst Øvrighed vil taale det? Er I virkelig saa dumme, dyrisk ufornuftige, at I kan tænke, *Troe og Haab og Kjærlighed*, som jo dog skal være eders Løsen, lade sig enten indhugge, indbrænde, indprygge, eller med Pege-Pinde indprænte i Menneske-Hjertet, eller er det eder, som afskyelige Hyklere, Nok at aftvinge Folk en hykkelsk, eller afrette dem til en tankeløs Bekjendelse af hvad der skaffede eder Tiende, Offer og Accidenser, Magt og Ære, og magelige, kronede Dage! Dette Raab, som i vor Barndom gennemtonede hardtad hele den europæiske Christenhed, og slog virkelig de fleste christelige Præster med Skræk, saa de tabde Mælet, var der vist nok saare meget Uretfærdigt i, og fremforalt *hos os* kunde Herrens Tjenere med Rette svare, som *Balle*: hvad der er skedt under Pavedømmet, i Middelalderens Mørke, er ligesaa lidt vores som Christi Skyld, vi evangelisk-lutherske Christne har, som I veed, hverken korset med Sværd, eller oplyst med Baal, og hvad der af Tvang end kan være tilbage, det er den verdslige Øvrigheds Sag, der aldrig kan være saa tolerant, at vi skulde sukke derover, naar den kun ikke taaler, at de, der har forpligtet sig til at lære Folket evangelisk-luthersk Christendom, lærer tvertimod, hvad I dog vel ikke selv vil

kalde Ret! Saaledes kunde, Gud skee Lov! vore nærmeste troende Fædre med Grund forsvare sig, men deels kunde Modstanderne dog ogsaa med Føie spørge: om Religions-Tvangen, efter Historiens Vidnesbyrd, kunde blive langvarig i et Land, hvor den beskikkede Geistlighed slet ikke yndede den, og deels kunde de aabenbar beskiamme os tilligemed dem selv, naar de vilde sige: I bebreide os, at vi, for i Fred at kunne følge og udbrede vor Overbeviisning, med Munden love 53 hvad vi umuelig kan holde, og vi ønskede selv inderlig at kunne undgaae denne Accommodation; men I skal tie bomstille, I, hvis Fædre i Christo, giennem mange Leed, har vænnet os og vore Fædre til, for at undgaae Tugthuset, at sige hvad vi ikke meende, og love hvad vi ikke kunde holde, I skal tie bomstille, I som endnu, hvergang I confirmere Børn, affordre dem en Bekiendelse og et Løfte, de ei kan nægte jer, uden at blive Martyrer, i en Alder, man dog vist ei med Rette kan vente klar Indsigt og Helte-Kraft af. Det er sandt, at vi stræbe efter at paalægge eder og eders Troes-Forvandte en Deel af den Tvang, hvorunder vi og Vores, giennem mange Aarhundreder, have sukket; men hvor kan det undre eder, at naar vi see, enten I eller Vi maae være Slaver, vi da helst vil redde os selv, og, da vi ikke fordre Andet af Folk, end at de skal lade al Overtro fare og blive fornuftige, kan det dog vel ogsaa lykkes os, hvad der umuelig kunde lykkes eder, som vilde undertrykke Fornuften: i nogle Menneske-Aldere at oplyse Alle, saa de indsee, Tvangen var nødvendig, til Fornuften naaede sin Myndigheds-Alder!

Hvad kunde vi vel med Rette svare hertil, Andet end dette: fordi eder skedte Uret, have I dog vel ikke Lov til at gjøre Uret, og den Fornuftighed, der ei kan fremmes uden ved Uærlighed, vil dog vist ærlige Folk til alle Tider betakke sig for; men hjælp I os at oplyse Sagen for den verdslige Øvrighed, beed Den om Religions-Frihed, see om ikke, hvis den nægtes eder, mangan en troende Præst heller nedlægger sit Embede, end er et *vitte* Redskab til Samvittigheds-Tvang, og viser da, at eders religieuse Overbeviisning har samme Kraft, som den Christelige giennem mange Aarhundreder har beviist, og som I jo kan begribe, Sandheds Tro, end sige da dens klare Erkiendelse, som I rose eder af, nødvendig maa have! Giør det, og de Love, hvorefter Historien lærer, at Menneske-Naturen selv i sine Meste Bevægelser uvilkaarlig retter sig, maatte pludselig være ophævede, hvis I ikke magelig i Danmark, og med Tiden, overalt fik al den borgerlige Religions-Frihed, der, efter Omstændighederne, kan blive noget Samfund til Deel i denne Verden! Andet Svar kan, efter min fuldeste Overbeviisning, ei sømme sig for os, som den Herres Tjenere, hvis Rige ikke er af denne Verden, og som Prædikanter, hvis Stolthed det er at kunne sige: vi ere dertil kaldte og sendte til Verden, at vi skal vidne om *Sandhed*; hvo som er af *Sandhed* hører vor Røst, hvo som er af Gud, hører Guds Ord, og det er det Troens Ord 54 som vi prædike; men et saadant Svar indslutter jo aabenbar Misbilligelse af al Religions-Tvang i sig, og maa, naar det skal være meer end en snedig Udflugt, stadfæstes af en tilsvarende Adfærd. Uagtet derfor vore Dages Naturalister, paa enkelte Undtagelser nær, aldrig have bedet Øvrigheden om den Religions-Frihed, Stats-Lovene nægter dem, ja, uagtet de, i det *nittende* Aarhundredet, ikke synes at føle mindste Betænkelighed ved at love den Stats-Religion, de vil nedbryde, deres tro Tjeneste, slet ikke synes at ville nøies med ringere Frihed, end den himmelraabende at maatte forføre de Christnes Børn fra deres Fædres, i Staten fredlyste Tro, og efterhaanden gjøre den til en Stats-Forbrydelse, saa maae vi christelige Præster dog ingenlunde lade os smitte af saa slette Exempler, eller bæve for de Følger, vor Mildhed mod saadanne Medbeilere sandsynlig vil have; thi hvad har vi at frygte, naar Herren er med os, og hvorledes kan vi, som oplyste Christne, høre Verdens Vise udvikle den store Sandhed om Troens fri Natur, og Religions-Tvangens Strid saavel mod sund Fornuft, som mod Menneskets umistelige, uskadelige, ja hvert Borger-Samfund gavnlige Aands-Rettigheder, om disse Ting, og om den Grund-Fordærvelse, det er at vænne Folk til Leg med Ord, med Løfter og Eder, i de vigtigste og helligste Anliggender, hvor kan vi høre Sligt, uden med det Samme at høre vor Mester raabe: giør som de sige, men ei som de gjøre; thi de sige det vel, men gjøre det ikke, de binde svare Byrder til Menneskene, men de røre dem ei selv med en Finger!

Medens derfor lovstridige Naturalister fortælle os, at *Præsierne*, hvad de saa end prædike, udgiøre et af Staten privilegeret Læremester-Laug, som Ingen maa modsige, Ingen unddrage sig fra til egen Opbyggelse, end sige da til en anden Gudsdyrkelse, uden at han bør angives, stævnes og dømmes efter de strængeste Forordninger, skiøndt disse naturligviis grunde sig paa den Forudsætning, at alle Præster og Religions-Lærere forkynde Stats-Religionen reen og pur, og skiøndt hele Verden veed, at det er ingenlunde saa; medens Naturalisterne, endog hos os, saaledes anprise den Religions-Tvang, deres vise Mestere fordømme, anprise den endog i det fortvivlede Tilfælde, at den udelukkende øves mod dem, der holde fast ved Statens Religion, ja, medens Fornuftens og Frihedens Lovtalere saaledes aabenbar ere Ufornuftens og Aands-Trældommens Talsmænd, da maae vi gjøre Alt hvad der staaer i vor Magt, for at vise, hvor ondt det giør os, at selv christelige Præster har, af slette 55 Exempler og kiødelige Beregninger, ladet sig forblinde og forlede til at billige en Religions-Tvang, hvis Frugter med Rette er blevne os langt bedskere, end den Kalk vore første Fædre i Christo, fredløse i Verden, maatte udtømme! I det vi derfor oplyse den verdslige Øvrighed om, at den Religions-Tvang, der nu øves i Christenheden, hvorsomhelst de beskikkede Religions-Lærere, *til hvem Folket* ved Loven er *bundet*, nedbryde Statens Religion, som de kaldtes til og edelig havde lovet af al Magt at befæste og forsvare, at *den Religions-Tvang*, hvorved christelige Forældre, selv om de ville gaae i Tugthuset, ei kan frelse deres Børn fra at undervises tvertimod Statens egen Religion, at den er *himmelraabende*; i det vi udvikle Saadant, maae vi paa ingen Maade sige, at Alt var godt, naar blot dette Uvæsen hævedes, vi maae ingenlunde sige, at det ei kunde skade at lægge det Aag paa U-Christne, hvorunder nu de Christne sukke; men inderlig skal vi bede Øvrigheden, at om Den end anseer det for gavnligt, fremdeles at udmærke og foretrække den christelige Bekiendelse og Gudsdyrkelse, det dog, borgerlig talt, uden al Ulæmpe, maa være alle Landets *voxne* Indbyggere tilladt, at være deres Tro bekiendt, øve, forsvare og udbrede deres

Religion, inden de Skranker, som *Øvrighedens selvstændige Magt* og den borgerlige Orden udkræver. Vi maae, det klareste mueligt, udvikle, at om end *Øvrigheden* ikke kan gaae ind i vore christelig-videnskabelige Forestillinger om Uforeneligheden af al Troes-Tvang med Christendommens Ære og velforstaaede Tarv, saa er det dog ei mindre Statens end den christelige Kirkes Tarv, at Kirken kan lade dem fare, der ei ynde dens Troe og Indretning, uden at de derved skal overantvordes som borgerlige Forbrydere til den verdslige Arm, eller dog lide Skaar i deres borgerlige Frihed, Næring og Virksomhed. Vi maae erindre, at om end *Øvrigheden*, i forrige Tider, ved blot at see hen paa de *øiebliklige Følger* for Borger-Samfundet, kunde ansee de Uleiligheder, som var eller meendes at være uadskillelige fra Religions-Friheden, for større, end de der, mindre aabenbar, udviklede sig af Tvangen, saa er det dog nu ingenlunde Tilfældet. Det er nemlig umueligt Andet, end at enhver opmærksom Regiering har maattet finde, og maa befinde sig i stor Forlegenhed, ved den religiøse Giæring, som, især fra Midten af forrige Aarhundrede, har meer og mindre forstyrret Roligheden vidt og bredt i Christenheden, og denne Forlegenhed vilde aabenbar været undgaaet, dersom allehaande religiøse Samfund havde havt *lovæssig* Tilværelse i Staterne; thi 56 den hele Forandring vilde da været, at de større Partier var blevet mindre, og de Mindre større, og havde Enkelte af Stats-Kirkens Modstandere da indsneget sig i Dens Lære-Embeder, vilde de snart blevet bortfjernede uden al anden Uleilighed, end den, en Stat altid maa have med enkelte utroe og selvraadige Embeds-Mænd. Nu derimod er, som man blandt Andet kan see af Actstykkerne ved den *hellige Alliance*, Stillingen i alle Christenhedens Stater, saa nær som *Engeland*, høist foruroligende, da alle de, som er født i Stats-Kirkens Samfund, ved Loven er bundne dertil, skiøndt de, for en stor Deel, aabenbar forkaste og belee dens Tro, og da tillige mange af Lærerne i Stats-Kirken selv bestride den Religion, de sættes til at forkynde. At en saadan Lovstridighed i Kirken, og Selvmodsigelse i Staten, maa i Tidens Længde blive fordærlig, at det kun er Selvbedrag, naar Staten enten i offentlige eller private Forhold troer sig sikkert ved Eeds-Formularer, som forudsætte den Religion, man veed, en Mængde af Undersaatterne men *ikke hvilke*, ei længer vedkiender sig, at Embeds-Eden, ved aabenlyst at brydes i Kirken, taber al sin *Hellighed*, at Kirke-Lovene, ved væsenlig at brydes, og dog overfladelig holdes i Hævd, ei blot blive forhadte Tvangs-Love, men friste Undersaatterne til bestandig Tvetungethed, og giver netop dem hvis Religion de kalde herskende til Priis for det smerteligste Aands-Tyranie, det er Altsammen Noget, vist ingen oplyst Statsmand kan dølgge for sig selv, eller, med Blik paa Fremtiden betragte uden Gru; men at afhjælpe Forvirringen paa den mildeste, og, efter Historiens Vidnesbyrd, eneste *ønskelige* Maade: ved *Religions-Frihed*, det synes slet ikke at være i Tidens Aand, eller er dog hidtil, uden foregaaende Revolution, saavidt jeg veed, kun prøvet i det med England forbundne *Hannover*. Selv i *Norge* har man, ved at indskrænke Religions-Friheden til *christelige* Secter, halvveis ophævet den; thi enten maa *Øvrigheden* nu derved blot forstaae de religiøse Partier, Lutheranerne, da Grund-Loven blev givet, tilstod Navn af christelige, og dem vil Naturalisterne i Grunden ligesaa lidt tilhøre som os, eller ogsaa den, under Protest af *sin egen* Troesbekiendelse maa kalde alle dem Christne, der enten, som Rationalisterne, for Spas, eller, som Kvækerne, for Alvor, vil kalde deres egen Fornuft Christus, og deres eget Raisonnement over Skriften Guds Ord, hvorved Staten, for at begunstige hvad der enten er et tomt Mundsveir eller det borgerlig farligste af alle Sværmerier, saarer alle ædrue Medlemmer af den historisk-christelige 57 Kirke paa deres *ømmeste* Sted. Mindes jeg ret, da har man allerede i *Norge* fra den politiske Side maattet undersøge det Spørgsmaal, om *Kvækerne* er en *christelig* Sect, og har benægtet det, hvad for *Øieblikket*, da Sagen kun angik nogle faa Skibs-Dreng, som var omvendte i England, vel kan synes ubetydeligt, men er det, med Hensyn paa de mange Norske Naturalister, dog ingenlunde. I England, hvor man praktisk veed prægtig at hjælpe sig, har man undgaaet denne Klippe, ved at udstrække Religions-Friheden til alle protestantiske Dissidenter, der undsig Paven, og vil gjøre Eed paa Bibelen, som en guddommelig Bog; men det er dog kun en Nød-Hjelp, og det er soleklart, at hverken Christendom eller Borger-Samfund vinder det Mindste ved, at Naturalister, naar de vil have Fred, maa kalde en Bog guddommelig, som de dog regne mellem de saare maadelige Menneske-Bøger! Besynderligt nok, at man saaledes, selv under de frieste Forfatninger, gjør sig Skrupler over en, i Henseende til Troes-Bekiendelsen, uindskrænket, og kun i Henseende til *Lovgivning, Proselyt-Magerie, og offentlig Guds-Tjeneste*, for Alle *eens indskrænket* Religions-Frihed, saa Stats-Kirken, naar man vil have en Saadan, kun beholdt det Fortrin, at dens Tjenere lønnedes, dens Seminarier og øvrige Indretninger vedligeholdtes af Staten, medens de andre kirkelige Samfund maatte sørge for sig selv, og dog opfylde de Fordringer, Staten vist nok bør gjøre til dem: nemlig at skaffe deres Ungdom *samme* almindelige Kundskaber, og deres Lærere samme foreløbige videnskabelige Dannelse, som Staten kræver i sin egen Kirke! Saare besynderligt, at see Friheden indskrænket af Religions-Skrupler, paa en Tid, da de ellers synes ganske forsvundne af den store Verden, og da i det mindste de protestantiske Sømagter slet ikke gjøre sig Skrupler over, i andre Verdensdele at indrømme deres Undersaatter en saa udstrakt Religions-Frihed, at lidt mindre var meer end nok! Saare besynderligt, men dog ganske naturligt, naar man husker, at al Religions-Tvang, naar den ikke udspringer af et, Gud skee Lov! sjældent Neronisk Galenskab, udgaaer enten middelbar eller umiddelbar fra *Stats-Kirken*, hvis Medlemmer have Intet at frygte, og hvis Tjenere have Intet at vinde eller tabe ved Kiætterne eller de Vantroer paa hin Side Oceanet, hvor derfor *Øvrigheden*, uden at hindres af Jammer-Klager og Ulykkes-Prophetier, kan følge Stats-Klogskabens Bud, at lade Undersaatterne troe og bekiende hvad de vil, naar de kun gjør hvad de skal, og lader hinanden borgerlig med Fred. Saalænge 58 nu Stats-Kirken er enig med sig selv, eller synes dog at være det, saalænge vil Regieringen rimeligviis laane Øre til Geistlighedens Protest mod Religions-Frihed og den gjør udentvivl klogt i, kun af vigtige Grunde, og med temmelig Indskrænking, attilstaae *Fremmede* af anden Bekiendelse fri Religions-Øvelse; thi ved *Fremmede*, der slet ingen aandelig Forenings-Punkt har med Indbyggerne, taber et Land nok altid meer end det vinder. Saasart det derimod er

blevet vitterligt, at Stats-Kirken ligger i Strid med sig selv, da lærer blandt Andet Historien, at et Huus som er ueens med sig selv maa falde, at modsatte kirkelige Partier med lige Borger-Rettigheder er ganske taalelige, og, under visse Omstændigheder, endog et borgerligt Gode, da de kappes om at udmærke sig til deres Fordeel, og behage Regieringen, men at borgerlige Partier i Kirken er en sand Lande-Plage, som forbittrer Gemytterne, uleiliger Øvrigheden, adsplitter og fortærer Statens ædlest Kræfter, og giver Samfundet enten en bedrøvelig Hellsot eller et grueligt Bane-Saar. Mange Statsmænd troe nok, desværre, at Spliden kan hæves ved et Magt-Sprog, og der vil aldrig fattes enten kortsynede fordomsfulde eller herskesyge Geistlige, som bestyrke dem i denne Tro, thi den Regning er reen, at hvormeget end Regieringen vil gjøre for Stats-Kirken, taber dens Tjenere dog altid Noget i udvortes Anseelse, Rolighed og Indkomster ved Religions-Frihed, og det, veed man, kan selv de engelske Bisper sjelden tænke paa uden Suk; men alt for egenkiærlig maatte dog den Geistlighed være, som vilde forlange, at Staten skulde vove sit Liv for dens timelige Velfærd, og hos os var det et uforskammet Forlangende, da vi tvertimod alle har lovet at vove vort Liv for Statens. Betænke vi imidlertid Stillingen, som den, med liden Forskiel, vel er i alle protestantiske Lande, skal vi vist finde, at Staten virkelig vovede langt meer end den ved det heldigste Udfald kunde vinde, naar Den for ramme Alvor med et Magt-Sprog vilde gjøre Ende paa den religiøse Giæring, under hvilken Stats-Kirken allevegne raver. Der er nemlig, som vi veed, allevegne *de samme to Partier*, hvoraf det Ene har Forfatningen, Lands-Loven, Historien, og alt Gammeldags, del Andet derimod hvad man kalder Oplysning, Livs-Nydelse, den nytydske Videnskabelighed, og alt Nymodens paa sin Side. Her er, som man seer, kun Plads for to *Magt-Sprog*, alt som man enten vilde tvinge det Lovstridige til Taushed, eller gjøre det til lovmæssigt, og undertrykke hvad man giennem mange Aarhundreder fredlyste og forsvarede. I første Tilfælde maatte man 59 være belavet paa, at den religiøse Opposition i Stilhed forbandt sig med al Misfornøielse, og adlede den til en Kamp for Samvittigheds-Frihed, som Menneskets dyrebare, umistelige Klenodie, og jeg vilde ikke være den, der raadte Staten til at købe et Øieblik falske Rolighed med den Storm, som heraf maatte udvikle sig. I andet Tilfælde kunde Staten vel være temmelig sikker for alle voldsomme Udbrud fra det undertrykte Parties Side; thi de Christne lyde ikke blot for Straffens, men for Samvittighedens Skyld, men hvor Stats-Forfatningen ikke allerede var aldeles *demokratisk*, vilde den neppe ret længe forliges med en *Stats-Kirke* af de Grund-Protestanter, hvis Kirke, efter deres eget Sigende, ei kan belinde sig vel, uden ved en aldeles uafhængig Synodal-Forfatning, og som kun vil erkiende en constitutionel Gud, der lader dem være deres *egne Lovgivere* og *Dommere*, thi det maa være dem med eller imod, saa udvikler sig dog snart i en saadan Kirke, efter de uforanderlige Tanke-Love, den Slutning, at hvem der har Lov til at raade sig selv i det Aandelige, har ligesaa i det Legemlige, og behøver i alt Fald, naar Leilighed gives, ei at respectere andre Skranker end dem, han klogeligen sætter sig selv. Dog, kan nok være, at de fleste Stats-Mænd nu omstunder, der ikke selv i Grunden halvveis høre til en saadan protestantisk Kirke, tør mene, at man, med et aarvaagent og kraftigt understøttet Politie, ei behøver at bryde sig stort om Stemningen, og, skiøndt jeg, som Historiker, nødvendig maa være af modsat Mening, vil jeg lade den Ting staae ved sit Værd; men enhver Stat i Christenheden, som vilde gjøre det nymodens, uchristelige Parti lovmæssigt! herskende i Stats-Kirken, maatte være beredt paa selv at øve Vold mod sine lydigste, roligste, mest samvittighedsfulde, troeste, flittigste, altsaa bedste Borgere; thi det har de sande Christne altid været, og *netop* de maatte nødvendig afsondre sig fra Stats-Kirken, saasnart den blev aabenbar uchristelig. Indtil den Punkt, hvor det aabenbar giælder Troen og en god Samvittighed, er de sande Christne ubetinget lydige, men her er Grændsen, overskrides den, da giennemtoner det Alle som Een: man bør adlyde Gud mere end Menneskene, da blive Lammene til Løver, taalmodige, men ubetvingelige Løver, hvis Legemer man kan fordærve, men hvis Sjæle man under Martyr-Kronen maa bukke eller grue for, og hvis Aand aldrig føder saa stort et Kuld i Herrens Kraft, aldrig fostrer saa vældige Kiæmper, som naar Kirken er lig en Nathytte i en hærget Viin-Gaard, naar Fugle have Reder og Rævene Grave, men Christus i Sine ei verdslig 60 det, hvortil Han kan hælde sit Hoved! Troede derfor nogen protestantisk Øvrighed, at der kun i Pavedømmet end er Børn af de Apostoliske Fædre, Blod af Martyr-Slægten, og grundede derpaa sit Haab, uden Vold, med et Magt-Sprog at kunne forvandle Christi Kirke til et nymodens Jovis-Tempel eller Pantheon, vist fik den Andet at see; thi det Christen-Blod, der i Frankerig offredes Fornuftens Gudinde, vilde være som Intet at regne mod Strømmen, der maatte flyde, før Christne forstummede der, hvor Christi Ord har boet rigelig, og især, hvor man sang yndelig for Herren ved *Morten Luthers* Prædiken, hvor Folkene godvillig have tømt den Velsignelses Kalk med ham, som er Christi Blods Samfund! Hvad i Særdeleshed vort Norden angaaer, da kan, som vi veed, evangelisk-luthersk Christendom der ei engang ved Lov afskaffes, uden Brudd paa Rigernes *Grund-Love*, og skiøndt det vel kun er i Danmark, Kongen selv tabde mest ved et saadant Brudd, saa vilde dog de evangelisk-lutherske Christne i hele Norden, selv naar de, for at blive Herren troe, maatte overtræde en nygjort Lov, staae angerløse i Historien, som Martyrer ei mindre for Arilds-Loven end for Troen!

Sæt derfor nu ogsaa, at en Stat, ved megen Vold, Uretfærdighed og Blods-Udgydelse, kunde faae den gammeldags Christencloni udryddet af sig, da skulde jeg dog ikke troe, nogen Øvrighed nuomstunder, uden maaskee *Paven* selv, vilde være saa rasende, og over en blind Kiærlighed til uchristelige, selvkloge og selvraadige Præster, glemme ei blot Retfærdighedens klareste Bud, men ogsaa verdslig Klogskabs gyldne Raad. Tilføie maa jeg imidlertid, som Historiker, at en saadan Vantroens Ypperste-Præst, med den tredobbelte Verdens-Krone, rimeligviis ovenikøbet vilde have den samme Ærgrelse, som de gamle Romerske Titaner, der søgde at støde Christus fra Thronen, og bryste sig selv guddommelig i Hans Høi-Sæde, paa Dyngerne af Hans Venner Liig, og vi veed, disse havde den Ærgrelse at falde selv i Graven, og spottes af de Christne, med Herrens Ord til Kongen af Babel, hos *Esaias* i det *Fjortende*! Saavidt jeg har hørt, raaber

nemlig den *gammeldags Christendom*, fra de gamle Dage til Vore med en Røst som mange Vandes Lyd, som Havets mægtige Brusen: hvem vil prøve Styrke med mig! o, slutter heller Fred, thi stærk er min Løser, i Ryggen tager Han sine Fiender og gjør dem en evig Skam, Hans Vaaben saare, før de blinke, et tveegget Sværd, som Ingen kan døve, udgaaer af Hans Mund og trænger ind til Marv og Been; som 61 en Ild der tænder Skove, og en Lue der udhuler Bjerge, saa er Hans Storm og Hans Hvirvel! Saavidt jeg kan see, har del virkelig hidtil været saa giennem mange Aldre, og hvi skulde det være anderledes i Dag end i Gaar, da Christus i Kirken er altid den Samme!

Skulde der altsaa tales et verdsligt Magt-Sprog i Kirken, som kunde naae sin Hensigt, maatte det vist være det Gamle, vi kiende, der byder Christi Fiender Taushed; thi at det i det mindste til en Tid kan naae sin Hensigt, lærer Historien, og det lader sig allerede deraf saa temmelig forklare, at da de Fleste af Christi Fiender ansee det Timelige for det Visse, og det Evige for det Uvisse, føle de naturligviis ikke synderligt Kald til at være Martyrer for hvad de kalde Sandhed, altsaa ei heller for deres Overbeviisning; men det vilde dog, efter min velgrundede historiske Overbeviisning, være ligesaa upolitisk, som det altid er uchristeligt, at ville tvinge Folk til at tie med hvad de troe, endsige da til at bekjende en Tro, de ikke har, og naar alle de, hvis Fædre have været i Statskirken, skal være *stavnsbundne* til den, maae jo begge Dele følges ad. Heller ikke er det paa nogen Maade en afgjort Sag, at den christelige Troes Modstandere i vore Dage lod sig bringe til Taushed uden ved Grusomhed; thi deels beviser *Islamismens* Historie, at naar man kun har Haab om et evigt Liv, kan man, ogsaa uden at være Christen, døe paa sin Tro, deels er det nu langt klarere end nogensinde, at *Aanden* ei blot har Magt, men ogsaa Ret til at trodse verdslige Vaaben, naar den ikke vil bemægtige sig noget Verdsligt, men kun forsvare sin medskabte, aandelige Frihed, og endelig bliver i vore Dage ethvert undertrykt religiøst Parti næsten med Nødvendighed politisk, og at selv de vantroeste Mennesker kan lide meget for deres Overtro paa egne politiske Hjerne-Spind, eller paa Friheds-Gudinden, behøver dog vel nuomstunder intet theoretisk Beviis, da det er, jeg tænker noksom, practisk afgjort.

Men, vil maaskee Nogen sige, Talen er ikke om et Magtsprog, der skulde gjøre noget af de stridende Partier herskende, men kun om Et, der skulde bringe Begge til Taushed! Besynderligt, maatte jeg svare, hvorledes man kan troe, at vel ikke et af to Partier, men nok Begge ved et Magtsprog kan bringes til Taushed, da dog Erfaring ellers lærer, at naar man vil give begge de Stridende Uret, forbinde de sig gjerne om at hævde deres Ret til Strid, og af saadanne Magtsprog i Troes-Sager kj ender jeg i det Mindste, fra *Constantin* den Stores til *Henrik* den 62 *Otten des*, eller til hvilket man vil nævne, Intet, som jo enten har været aldeles magtesløst, eller ført til Voldsomhed mod begge Partier. Desuden er det mig ubegribeligt, hvorledes man, under nærværende Omstændigheder, kan vente mindste Gavn af et Middel, der, om det end før havde været brugbart, dog nu, synes mig, er aldeles uanvendeligt. At nemlig en romersk Keiser, som beherskede hele den dannede Verden, kunde tænke, hans Magtsprog var almægtigt paa Jorden, det var endda hvad det var, og at en engelsk Despot, i *Pavedommets* Aftenstund og Bogtrykker-Konstens Barndom, med vælske Indbildninger om sin egen theologiske Ufeilbarhed, at han kunde troe det mueligt at beherske Aandens Ytringer paa en afsides Øe, det er forsaavidt i sin Orden; men at selv en *Napoleon* i sin største Vælde kunde drømme Constantinske Drømme om kirkelig Almagt, det maatte man vel smile ad i Norden, da man endog drev Spot dermed i Syden. Og dog, hvad var *Napoleons* Drøm, hans, som statsklog erkjendte Religions-Friheden for ligesaa uundværlig i vore Dage, som Religionen, hvad var hans Drøm om at kunne beherske en gammel Pave, og Meningen om ham, Meningen især i et Land, der nys afsvor ham, hvad var det, mod den gigantiske Drøm at kunne beherske den nærværende religiøse Gjæring i det protestantiske Europa! Var det en Strid mellem et Par berømte Theologer, eller et Par tyske Universiteter, om et Kapitel eller System i Dogmatiken, den kunde maaskee et Magtsprog dæmpe, og dog kunde det langt snarere give den en Vigtighed og Langvarighed, den ellers aldrig havde faaet. Men nu, da Striden aabenbar er imellem den tusindaarige eller endnu ældre *christelige Tro* hos Germaniens og Nordens alvorlige, aandskraftige Folke-Stammer, og en *antichristelig Philosophie*, der har anmasset sig Ordet i Kirken og paa Høiskolerne, nu skulde en saadan Strid kunne afgjøres med et Pennestrøg: med en Befaling om almindelig Taushed der, hvor Folkene maae aandelig uddøe, før Ordet forstummer, og hvor Spørgsmaalet kun er: af hvem og hvorledes Ordet skal føres! Visselig, man maa, med Kundskab om Stridens Gjenstand, have gennemlevet Dage, saa rige paa Urimeligheder, som de senere, for at kunne tænke sig Mueligheden af en Drøm, der, hvor den vilde være mere, maatte blive en Indledning til de sørgeligste og rædsomste Optrin! Man spørge dog kun sig selv, hvad der maatte skee, naar denne Strid mellem den gamle Tro og den ny Selvklogskab med Magt skulde dæmpes! At i et enkelt Land de personlige 63 Strids-Skrifter undertryktes, det var her saa godt som slet Intet; thi Striden er i Grunden slet ikke personlig, undtagen mellem de *usynlige* Personer, som skrive i deres Tjeneres Lønkamre: mellem den christelige Kirkes Aand og Fjendens! Man lægge kun Mærke til de fremtrædende Personer, og man skal med Forundring see, at de som oftest ere hinanden aldeles ubekjendte, eller dog uden alle Berørelser, ja kunde borgerlig og selskabelig ei blot rummes i een Stat men i eet Huus, naar de blot ikke skulde have Kirke tilfælles, hvad de umuelig kan, med mindre Kirken skal aabenbar gjendrive og dermed opløse, tilintetgjøre sig selv. Hvert Ord vi tale i Kirken, selv det almindeligste, er en Udfordring, ja vi strides aldrig stærkere, end naar vi *døbe* og *confirmere* Børn, den Ene christelig, den Anden ikke. Skulde Striden altsaa neddæmpes, da maatte ikke blot alle Fyrster enes om at forbyde *alle* læselige Skrifter om *Troen*, men ogsaa al forstaaelig *Tale* derom; thi om *Troen* gjælder det, alt Andet er os Smaating, hvor, af hvem, mod hvem den christelige Tro bestrides eller forsvares, det er os en Biting, Striden og Seiren det er vor Hovedsag paa begge Sider, og jo flere Baand der lagdes paa Pennen, des friere vilde Tungen røre

sig; det er en *Natur-Lov*, som ei al Verdens Magt kan afskaffe! Altsaa, enten gjød man kun Olie i Ilden, ved at trænge Stridsordet tilbage fra Pennen paa Tungen, hvor det er tusindgange mægtigere, og kan ei censurere, før det er udfaret og haver gjort sin Gjerning, eller man maatte forbyde hele den christelige Gudstjeneste, som den var af Begyndelsen, og som den ved Reformationen blev fornyet. Men sæt nu endog, skjøndt det jo er alt for urimeligt, at en protestantisk Fyrste kunde og vilde være papistisk consequent nok til at afskaffe al kirkelig Sang, Tale og Prædiken paa Modersmaalet, saa al offenkøbt Tale saavel som Skrift om Troen skulde være paa *Latin*: hvad saa? At en enkelt *theologisk Professor*, som især *troede*, han talde godt *Latin*, og var kun ivrig for *denne Troes* Udbredelse, kunde finde det ret artig, ja at en enkelt Superintendent kunde have samme Tro, det vil jeg indrømme; men theologiske Professorer og Superintendenter ere jo dog i *Staten* kun til for Præsternes, og Præsterne igjen for Menighedernes Skyld, saa hvad disse maatte synes om det, blev dog vel Hoved-Spørgsmaalet. At nu mænge en Præst kunde finde det ret bekvemt eengang for alle at lære en Mundfuld *Latin*, som han med *Æren* kunde tygge paa til sin Dødsdag, uden at det gjorde noget Skaar enten i hans Anseelse eller Indkomster, det tør jeg, for 64 Historiens Skyld, ikke nægte, men vil endog indrømme, at man meget bedre kan stoppe Munden paa en Almues-Mand, der taler om Troen, med slet *Latin* end med slet *Dansk* eller *Tydske*. At fremdeles et Sprog som Folket ei forstod passede bedst til Kirken, som hvad den endnu mest er, et tomt Huus, at de der gaae i Kirke for at synges og snakkes i *Søvn*, da kunde komme og gaae med dobbelt god Samvittighed, og endelig, at *Christne* vel kunde finde sig meer opbygget ved hvad de slet ikke forstod, end ved hvad de nu tit maae høre i Kirken, det indrømmer jeg altsammen; men vilde man paastaae, at de *Christne* kunde og burde finde sig i et saadant heden-papistisk, abechristeligt Gjøgleværk, da maatte jo nødvendig alle *troende* Præster protestere med *Luther*; thi det er jo ikke mindre sandt i det nittende, end i det sextende Aarhundrede, at Guds Ord maa *høres*, for at kunne troes, og *høres* bestemt *ikke*, hvor Tilhørerne ei forstaae hvad der siges! Blev denne Protest ikke ændret, maatte den, ligesom i Reformationens Dage, føre til en kirkelig Afsondring, og her staae vi atter paa den gamle Punkt, hvor Øvrigheden maatte fratage sit kirkelige Magtsprog, eller forfølge sine Undersaatter, uden at kunne sigte dem for anden Brøde, end at de vilde, hvad alle Sandheds Venner maae, samvittighedsfuld bevare og forplante den Tro, der, efter deres Overbeviisning, var den eneste saliggjørende!

Men, gjør da ikke maaskee Øvrighederne klogest i, slet Intet at gjøre, og lade Striden om Troen jævne sig selv! Saa mene vist endeel christelige Præster, og det har jeg i mange Aar selv meent, men ikke ret forstaaet; thi skal det stadfæste sig, maa det forstaaes saaledes, at en verdslig Øvrighed sikkert gjør klogest i, blot at hæve de kirkelige Tvangs-Love, og derved gjøre det mueligt for Striden borgerligt at jævne sig selv. Saalænge nemlig Tvangs-Lovene blive i Kraft, saalænge Uchristne tilligemed *Christne* skal lade deres Børn døbe og gaae til Alters, saalænge Alter-Gangen ogsaa for de Voxne er en borgerlig Nødvendighed, og saalænge der ikke maae holdes gudelige Forsamlinger uden vedkommende Sognepræsts Tilladelse, og slet ikke danne sig et afsondret Kirke-Samfund, saalænge kan Striden aabenbar umuelig jævne sig selv, om end de Stridende paa begge Sider af inderste Hjerter ønskede det. Vi kan og skal, baade som Mennesker og Medborgere, unde hinanden ligesaa godt som os selv, og misunde vi derfor hinanden den Religions-Frihed, vi selv forlange, da er det ligesaavel uborgerligt og umenneskeligt, som uchristeligt, men vi kan ligesaalidt unde dem, der bestride vore Tro, enten Magt til at undertrykke eller Leilighed til at forlokke vore Troes-Forvandte, ligesaalidt som vi kan unde nogen Anden vore Hustruers ægteskabelige Kjærlighed, eller taale, at Nogen indprænter vore Børn Had og Foragt imod os. De alvorlige, nidkjære Præster af begge modsatte Partier maae derfor nødvendig stræbe at holde deres Modstandere fra Lære-Embedet i *Stats-Kirken*, skjøndt *Christne* naturligviis ei kan bruge samme Midler dertil, som deres Modstandere; thi man maa antage, der findes *Christne* og Uchristne i alle Sogne, der vexelviis udgjør den *herskende* Kirke, eftersom det ene eller det andet Parti har *Sogne-Præsten* paa sin Side. Hvor nu Geistligheden, meer eller mindre raader for at completere sig selv, og nogen Indflydelse derpaa har den altid i *Stats-Kirken*, der vil, for nærværende Tid, de der er bekendte for nidkjære gammeldags *Christne* vanskelig komme ind i Lære-Embedet; thi selv i Danmark, hvor Geistlighedens verdslige Indflydelse dog, *Gud skee Lov!* er mindst, veed jeg, af egen Erfaring, det kan være et Vidunder, kun en sandhedskjærlig Enevolds-Konge har Magt til at skabe. Heraf udspinder sig nu den uendelige Kiv om Lære-Bøger og Ritualer, som det ene Parti naturligviis vil have saa meget, og det Andet saa lidet christelige som mueligt, og da det christelige Parti, med Stats-Lovene for sig, her har Fordelen, stræber naturligviis det Modsatte at tilintetgjøre den, ved ikke at følge de befalede Forskrifter, hvad de christelige Præster igjen nødvendig maae hørøstet laste, da det *Befalede* er alt det Christelige, deres Troes-Forvandte faae at høre, hvor de have vantroe Præster! Er det ikke dog aabenbar umueligt, at denne Strid kan jævne sig selv, uden derved, at de, der ei kan være i een Kirke, faae hver sin, og hvor *Staten* ikke vil tillade den kirkelige Skilsmisse af uforenelige Dele, der vil den vist nok, efter Historiens troværdige Spaadom, komme af sig selv; men da maa jo *Staten* enten bagefter give den Tilladelse, der, for at gjøre Skilsmissen lovmæssig, maatte gaet forud, eller forfølge rolige, samvittighedsfulde Undersaatter, fordi de gjorde, hvad de, for Samvittighedens Skyld, ei længer kunde lade, og hvad det havde været *Statens* eget store Gavn betimelig at tillade. Længe kan det nemlig ingensteds være, før de fra Lære-Embedet udelukte troende Boglærde maae ynkes saa inderlig over de *Smaa*, som troe paa Herren, men daglig meer forlokkes og forarges, at de, hvad saa end derved maatte voves, derfor lides, tale Ordet frit til hvem der vil høre, og hvilken Trang man selv i *Lære-Embedet* kan føle til at undflye det 66 kirkelige Chaos, hvori vi nødvendig maae virke chaotisk: Trang til *kun* at lære dem *Christendom*, der ønske det, kun at tage Troesbekjendelsen *af dem*, der vil troe, *kun* at bryde Brødet *for dem*, der vil have Samfund med Herrens Legeme; det veed jeg af egen smertelig Erfaring. Derfor veed jeg ogsaa, at havde vore Modstandere virkelig den Sandheds-

Kjærlighed, den Afskye for Samvittigheds-Tvang, den Væmmelse for Hykleri, den Harme over Opramsen og tomt Munds-Veir, hvor Talen er om det Høieste og Helligste, om den Levende som seer os, om et velgrundet Haab og en evig Trøst, havde de virkelig disse Egenskaber, jeg vil ikke sige, i den Grad de prale af, men kun i den ringe Grad jeg føler og nærer dem, da maatte de for længe siden have bedet om Tilladelse til at skille sig fra et Kirke-Samfund, hvori de ei blev Lærere, uden ved selv at sige, love og besværg, hvad de ikke meende, og hvori de ikke kan lære efter *deres* Overbeviisning, uden at alle *gammeldags Christne*, der dog vel ogsaa have Lov at tale med, hvor det gjælder deres egen og deres Børns Sjæl og Salighed, og som desuden have Loven for sig, uden at de maae sukke himmelraabende over dem, raabe et tungt Vee over dem, der gjøre Proselyter af *umyndige* Børn, som dog unægtelig, til de naaede deres rette Skjels-Alder, skulde blive ved deres *Fædrene-Tro!* Selv har jeg følt, hvad det er, at være Lærer for Børn, hvis Forældres Tro eller Vantro jeg maatte bestride, jeg veed, at hverken Lovenes Medhold, eller den fasteste Overbeviisning om, at det er til Børnenes eget Gavn, eller selv den aabenhjertigste Erklæring, at enhver bør have Lov at troe hvad ham tykkes, og at Mange troe langt anderledes end vi, selv det kan ei fuldelig berolige en samvittighedsfuld Præst i vore Dage, og naar derfor Modstanderne fortælle mig, at de, med Lovene langt meer *imod sig*, kan gjøre det Samme rolig, da maae de ikke fortryde paa, at jeg endnu roligere svarer dem: det kommer da sikkert af, at eders Samvittighed sover haardere end min! Kun ved at undlade alt Brug af Tvangs-Retten, ved at skyde fra mig hvad man sædvanlig trækker til sig, og ved kun tvungen at øve den Tvang jeg ei kunde afskaffe, *kun* derved var det mig mueligt at være Lærer i en Stats-Kirke, mod hvis Ritual og Lære-Forskrift dog vist ingen Præst kan have mindre at indvende end jeg; og selv saaledes kunde jeg nu ikke mere være Lærer ved en *stavnbundet* Menighed, og naar det er kommet saavidt, da veed jeg, at alle ærlige, alvorlige Præster, af begge modsatte Partier, maae inderlig ønske en kirkelig Skilsmisse, heller i Dag end i 67 Morgen, og at en statsklog Øvrighed vist ikke vil laane Øre til de Snakkere, der, nødvendig af blot egennyttige eller dog smaalige Grunde, modsætte sig en Skilsmisse, der aabenbar er uundgaelig, saa det kun er Spørgsmaalet, om den skal knytte de Christnes Hjerter endnu fastere til den bestaaende Forfatning, eller bortstøde dem fra den. Alligevel undrer det mig paa ingen Maade, at den verdslige Øvrighed allevegne er seen til at indsee Skilmissens Nødvendighed; thi *Sjæle-Sørgerne* skulde jo rimeligviis være de Første, der taide Religions-Frihedens Sag, og udviklede, at den bestod ikke i Frihed til ingen Religion at have, thi den kan man tage sig selv, men tvertimod i Frihed til at have en, og være den bekjendt for Gud og al Verden, og naar nu Mængden af Stats-Kirkens Sjæle-Sørgere, langt fra at tilraade en saadan *virkelig* Religions-Frihed, snarere udraabde den for en Lande-Plage, sandelig, da var det intet Under, om denne Frihed allevegne, som i Frankrig, kom til at regne sine Aar fra Statens Undergang. Kun derfor er det nødvendigt, ret omhyggelig til alle Sider at udvikle en Sag, der ellers for det uindtagne Øie er soleklar, kun derfor er det nødvendigt, ogsaa at undersøge, hvad Følgerne rimeligviis maatte blive af den kirkelige Skilsmisse, der imidlertid, hvordan saa end Følgerne blev, er lige uundgaelig. Her overlod jeg helst en historiekyndig, erfaringsklog Jurist Pennen, da han meget bedre end jeg kunde vise, hvor fordeelagtig Religions-Friheden i den christne Tid, trods alle Hierarchers gruelige Spaadomme, har været, og hvor naturligt det er, at Øvrigheden aldrig har bedre Fred enten for herskesyge Præster, eller for urolige Hoveder, som, i Mangel af Andet, vil fuske paa Regjerings-Handværket, end naar den sætter Præster mod Præster og aabner alle dem, der enten have et eget Hoved, eller vil dog synes saa, en Løbe-Bane, der ei koster Staten meer, end den altid nødvendige Aarvaagenhed, og udvikler en Sum af Kræfter til dens Tjeneste, hvorom man aldrig før havde drømt. At Saadant, og dermed den i vore Dage saa uundværlige Stats-Konst, at forebygge Omvæltninger, ved, uden selv at tabe det Mindste, dog at give de Misfornøiede Meer, end de, ved det heldigste Vove-Spil paa deres Hals, kunde vente at vinde, det kunde, som sagt, en ordenlig historisk, erfaren, klarøiet Jurist udvikle langt bedre end jeg, og det skikkede sig bedre for ham, da det klinger lidt verdsligt fra en Præste-Pen: men, desværre, synes vore Dages bedste juridiske Skribenter, udenfor *England*, hvor man ingen Trang føler til at bevise hvad der beviser sig selv, at være langt mere 68 fortroelige med den kritiske Philosophie, der construerer Staten *a priori*, end med Verdens-Historien, der ene kan lære os, hvordan de nærværende Stater er construerede, og ved hvilke Midler de bedst kan vedligeholdes og forbedres. Derfor tør jeg ikke unddrage mig fra det fremmede Arbeide, og jeg har, med flere Mangler, dog det Fortrin, at man ikke lettelig skal sige om mig, hvad man sædvanlig siger om Juristerne, naar de forfægte Religions-Friheden, thi Indifferentisme i Troes-Sager, eller Mangel paa Ærbødighed for Christendommen, er dog formodentlig det mine Modstandere *sidst* vil beskyldte mig for, skiøndt jeg derfor ingenlunde tør sige, det aldrig vil skee; thi galere end det har man før hørt, naar man laande de forbigangne Dage et opmærksomt Øre.

Her nødes jeg imidlertid til at dvæle mest ved Fædernelandet, thi hverken kjender jeg noget andet Lands Stats-Historie saa godt, ei heller tør jeg love for, at Alt hvad der kan passe paa det lille, fredelige Danmark, ogsaa vilde passe paa den store Verdens Folke-Riger, hvor Indbyggerne ere langt mere sammenskyllede, uden naturlig Forbindelse, og hvor de fremragende Hoveders Udsigter neppe kan være saa indskrænkede, eller de svulmende Hjerters Ønsker saa beskedne, som her paa Heden og Skov-Sletten, hvor baade Høi og Lav i Regelen vil være fornøiet med Frihed til at dyrke sin Gud, fortjene sit Brød, opdrage sine Børn, og passe sin Dont, paa en ærlig Maade, efter Hjertens Lyst, og efter sit eget Smule Hoved, og det er i det Mindste Alt hvad jeg forstaaer ved borgerlig Frihed, og hvad jeg under alle Andre, saavel som mig selv!

(Fortsættes.)

Om Religions-Frihed.

Maa trykkes.

I Kjøbenhavns Politieret den 21de Februar 1827.

P. Ebeirlin.

(Fortsættelse).

Det har sædvanlig kun hjulpet lidt i Verden, siden der blev Stats-Konst til, at tale til Stats-Mænd enten om naturlige Menneske-Rettigheder, om Christendommens Fordringer, eller om Historiens Vidnesbyrd; thi selv de Retsindigste og Klogeste have gjerne tænkt, at enhver Frihed, selv den umisteligste, som gjorde dem Uleilighed, godt kunde være af det Slags, som Mennesket, ved at indtræde i borgerlige Forhold, maa finde sig i at undvære; tænkt, at, hvad end Christendommen siger, maa man tage Verden som den er, og at det vel turde forholde sig med Historiens Vidnesbyrd, som med dem, Sagførere enten mynte selv, eller slutte dog langt mere, tit langt Andet af, end hvad der ligger i dem. Vi christelige Præster har vist nok ondt ved at finde os i slig en Tanke-Gang, da det staaer klart for os, hvilken himmelhøi Forskjel der er mellem Kroppens Frihed, som altid gjør Skade, og Aandens, som altid gjør Gavn, mellem det meer end forgjæves Arbeide, at ville paatvinge Verden et christeligt Skin, og den sunde Forholds-Regel, at læmpe sig efter Christendommen, naar man vil drage Fordeel af den, og endelig imellem Børne-Legen med historiske Billinger, og Universal-Historiens ærværdige Udsagn; men dog bør vi være billige nok til at indrømme, at selv christelige Præster sjelden have skjelnet ret klart og skarpt mellem disse Ting, og vi kan da end mindre vente det af Statsmænd, der langt mere fristes til at glemme Aanden over Kroppene, Christendommens Kjerne over Skallerne, og Universal-Historien over den daglige Erfaring. Var det nu altid saa, hvormeget mere da for nærværende 70 Tid, efter et Aarhundrede som det Attende, der med mageløst Held arbeidede paa at forvirre Begreberne ei blot om Christendom og Historie, men om alt Aandeligt, først og sidst om Frihed og Menneske-Rettigheder, om Stats-Konst og borgerlige Forhold! Har vi selv arbeidet os nogenlunde ud af den grændseløse Forvirring, maae vi jo saameget bedre vide, hvor vanskeligt det er, og langt fra i denne Henseende at gjøre store Fordringer til dem, der have det i vore Dage usigelig svare Kald at styre forvirrede, indvortes halv opløste Stater klogt, være saare glade, naar vi paa enkelte Hoved-Punkter, hvor Alt hvad der kan klare støder sammen, kan afvinde dem en Times Opmærksomhed paa Andet end de løbende, fra alle Sider sammenpressende, tildeels aandsfortærende Forretninger. Hertil maa den billige Skribent indskrænke sine, naturlig udsvævende, Ønsker og Forhaabninger, og dertil har Historien tidlig lært mig *borgerlig* at indskrænke mine; men hvad jeg først i den senere Tid begynder at lære, er, hvorledes en Skribent, med præstelige Ønsker og poetiske Forhaabninger, skal udtrykke sig, naar han ei vil misforstaaes, i en Tid, da man egenlig ikke har andet Udtryk for Aandens Flugt end Sværmeri, og i et Land, hvor man gjerne hos Skribenten forudsætter Lyst til, strax, saavidt mueligt, borgerlig at realisere enhver yndet Idee.

I det jeg derfor optræder for *Religions-Friheden*, som Noget, hvis borgerlige Realisation jeg anseer for ubetinget nødvendigt, overalt i den protestantiske Christenhed, hvor Staterne vil gjenfødtes, eller dog undgaae Opløsning, maa det nødvendig være min Bestræbelse, at oplyse Sagen fra alle Sider, saa dens Rigtighed maatte, om mueligt, blive alle opmærksomme og veltænkende Læsere indlysende, hvormeget de saa end kan have imod det Stade, hvorfra jeg i Grunden betragter Alt. At jeg, i dette Stykke, har Christendom og sund Fornuft paa min Side, det maae udentvivl selv de indrømme, der ellers ansee min Christendom for Fanatisme, og min Fornuft for Galskab; men derpaa tør jeg dog ei regne synderlig, da jeg baade veed, at vor Tids Philosopher til Huus-Behov ikke tage det saa nøie med at modsige sig selv, naar de ellers maatte give deres Modstandere Ret, og veed tillige, at forulykkede Realisationer af skjæve Ideer, som dog skal gjælde for guddommelige, har ledt Mange til det smukke Resultat, at hvad der i Theorien er aldeles rigtigt, kan i Praxis være splittergalt, og at følgelig ogsaa den splittergaleste Theorie kan praktisk være aldeles rigtig. At jeg i dette Stykke har Universal-Historien, altsaa hele den 71 dannede *Menneske-Slægts Erfaring*, som Historien beskriver, paa min Side, det maa vel ogsaa indrømmes selv af dem, der ellers ansee mig for en Stympet eller dog en Sværmer i Historien, naar de kun selv har en sammenhængende og velordnet historisk Kundskab; men har jeg Noget deraf selv, maa jeg ogsaa bedst vide, det er et i vore Dage sjældent Tilfælde, som jeg maa prise min Lykke for; thi *naar*, siden Videnskabernes Gjenfødelse, forbandt man Kirke-Historien mindre med Staternes og Videnskabernes Historie, *naar* var man blindere for deres *inderlige* Sammenhæng! Kommer hertil, hvad jeg ei heller kan være uvidende om: vor Tids mageløse *historiske Vantro*, der ei blot bestaaer deri, at man overalt, hvor det lader sig gjøre, rask gjør alt det Historiske, man ei kan lide, enten til Fabel og Æventyr, eller, for at være human, til Mythe, men desværre ogsaa deri, at man rask forkaster enhver ubehagelig Slutning, selv fra det sikkerst Forbigangne til det Nærværende, og paastaaer kjækt, at en vis Aarsag, om den ogsaa i hele atten Aarhundreder havde haft eens Virkning, dog meget godt i det Nittende kan enten slet ingen have, eller dog en ganske anden. Under saadanne Omstændigheder, som end blive mere fortvilede derved, at de fleste endog studeerte Folk nuomstunder kun har gjort Historiens Bekjendtskab som en afpillet Been-Rad, der naturligviis ikke havde eet

Ord at melde, men kun en ynkelig Grav-Skrift med dybt indprægede Aars-Tal at fremvise, under saadanne Omstændigheder, da Historien for de Fleste er en Ramse uden Begyndelse og Ende, og selv for sine Præster sædvanlig kun en Samling af sære Tilfælde, under disse ligesaa bekendte som fortvivlede Omstændigheder tør man vel neppe vente, med hele Historien at kunne overbevise en eneste Statsmand om, at ethvert Borger-Samfund maa ønske sig til Lykke med Religions-Frihedens *uudeblivelige Følger*. Saameget mindre tør man vente det, som der hører en vis Fortrolighed med Mennesket, i sig selv og i Historien, til at skjelne mellem de Virkninger, en Aarsag kun til visse Tider og under visse Omstændigheder har havt, og dem, den, efter Menneske-Naturens Love, og Universal-Historiens Vidnesbyrd, til alle Tider og hos alle Folk, eller dog i *Christenheden*, under visse umiskjendelige Betingelser, altid maa have. Uagtet jeg derfor ikke kan eller maa undlade at beraabe mig paa Historien, bør jeg dog forudsætte, det nytter vel for Øieblikket ikke synderlig, saa, skal der for del udrettes Noget, maa man især lægge Vægt paa det *Øiensynlige* og paa det nødvendige Forhold mellem 72 Aarsag og Virkning, der ligesaa vel speiler sig i den daglige, som i den seculariske, ligesaa vel i det enkelte Menneskes, som i hele Folkefærds og i Menneske-Slægtens Erfaring. Kan selv det ikke hjælpe, er selv det forgjæves, at man viser, vi har hele den religiøse Splid og Uenighed, man beskylder Religions-Frihed for at avle, og har den i en Stilling, der umuelig kan blive fortrædeligere og mere uheldsvanger, men maa ved Religions-Frihed i det Mindste blive langt taaleligere, er selv det forgjæves, da maa den *christelige* Skribent opgive Haabet om, med Pennen at kunne bidrage til Staternes Redning fra det store Skib-Brudd, der truer dem alle, og trøste sig med den Vished, at hvad der end skeer, har dog *Han* sin Haand i Alt, som baade kan og vil styre Tidernes Løb til *Sandheds* Seier, og til deres evige Glæde, som stole paa Ham. Er der imidlertid nogen Stat, hvor Religions-Frihedens Tals-Mand ei bør opgive Haabet, om end Meget forener sig til at hindre den, da er det, efter min Overbeviisning, i den *Danske*, hvor saavel *Bondens* som *Negerens* Kaar høirøstet bevidne, at Regjeringen havde Hjerte til, trods deres Skrig, der kun tænkte paa deres egen kjære *Person*, trods mange Ulykkes-Prophetier af Folk, der ei meende det ilde, men saae kun slet, og, trods Politiken i andre Stater, Hjerte til, trods alt dette, at lade sande Menneske-Rettigheder træde i Kraft! Erfaringen har allerede lært, at hvad her var et Værk af Menneske-Kjærlighed, kunde ei været klogere udtænkt af den fineste Stats-Konst, og maa overalt, hvor man vil vel fare, blive et Værk af den, og hvi skulde jeg da ikke haabe, at en Frihed, hvis Nødvendighed er langt mere indlysende, hvis Natur er langt mere aandelig og derfor langt mindre mistænkelig, og hvis Følger lade sig langt lettere og klarere beregne, at den ogsaa i Danmark kunde blive et Værk mere af Sandhedsog Menneske-Kjærlighed, end af den beregnende Stats-Konst, hvori vor Regjering, til Danmarks Lykke, sjelden eller aldrig har stræbt at vinde Prisen! Hvor man veed, hvad selv en Skribent under *Censur*, der lader haant om Smiger, tør sige, vi veed, at et ædlere Hjerte slaaer ikke i Danmark under nogen Kappe, end under Purpuret, skulde ikke der selv den miskjendte, men Konge og Fædreneland lige varmt hengivne Skribent, turde vente Opmærksomhed, naar han taler ikke sin, ei engang *særdeles* sin Fæderne-Troes, men Sandheds, Ærligheds, borgerlig Freds, Kjærligheds, Kongens og Fædrenelandets tusindfold hellige Sag!

Naar vi nu vil see et Billede af Historien i den daglige 73 Erfaring, da maae vi naturligviis tye til den huuslige Kreds, som til Statens Moder-Skjød, hvor *vi* altid er visse paa at see den, som et Barn, i formindsket Maale-Stok; men vil vi der see et Billede af Statens religiøse Forhold, maae vi aabenbar søge det i en huuslig Kreds, hvor Religionen findes, og det netop *den Religion*, vore Stater staae i nærmest Forhold til, altsaa den *gammeldags Christendom*. Neppe behøver jeg at tilføie, at den huuslige *Kreds*, hvori et nærværende Stats-Forhold skal speile sig, hverken maa være saa snever eller saa fraliggende, at Ligheden bliver dunkel og hardtad ukjendelig, men at den tvertimod skal være saa patriarkalsk omfattende, og saa eensartet med vort Borger-Samfund, som det i vore Stater er mueligt, og nu høre man en simpel Lignelse, som, hvis den duer noget, maa kunne forklare sig selv.

Der var, for et Par Aar siden, en Mand, som *anonym*, altsaa maaskee kun for at have mig til Bedste, spurgde mig til Raads i en Sag, der, efter hans Udtryk, var ham høist magtpaaliggende, da den i Grunden angik hele hans timelige Velfærd, men dog fornemmelig Huus-Freden og hans Samvittighed, hvorfor han ogsaa heller, sagde han, henvendte sig til mig, end til sin juridiske Consulent, som dog for Resten var en meget paalidelig og retsindig Mand, der endog, da han engang i Forbigaaende havde nævnet Sagen, gav ham Anslag paa mig.

Jeg er, skrev Manden, alt over de Halvfjerds, men rask og rørig langt over min Alder, lever i et kjærligt og frugtbart Ægteskab med min tredie Kone, har en smuk lille Eiendom, er, trods de ulyksalige Penge-Tider, og mine store Tab ved Omskrivningen, de hyppige Cours-Forandringer o. s. v. en temmelig velhavende Mand, har af alle tre Ægteskaber en velsignet Børne-Flok, som, af allehaande Aarsager, mest og helst er hjemme, og saamange Tjeneste-Folk, som gammel Vane, nye Moder, og endelig en stor Bedrift ved en gammel Herregaard, som efter Ordsproget, Hundene har ædt Bønderne fra, paa en eller anden Maade gjør nødvendigt

De mange smaa Uleiligheder, som flyde af en stor Huusholdning, forskellige Kuld Børn, med forskellige Tænkemaade og Mødrene-Arv, de mange deels grove og deels næsvise Tjenestefolk, Naboer som hverken vil hegne eller holde Fred, men gjerne tage op og slaae løs, vil jeg her hverken opregne eller beklage, thi deels kommer det, saavel som de høie Skatter og de lave Korn-Priser, egenlig ikke Sagen ved, og deels kan De, som jo selv er født paa Landet, og er desuden en Historicus, 74 nok slutte dem til Sligt; men hvad jeg vilde sige, er, at jeg egenlig kun eier min Gaard, med Mark og Skov, med Eng og Tørve-Mose, kort sagt: med Rub

og Stub, som et Slags Fideicommis, og, skjøndt det ellers paa ingen Maade indskrænker mig, er der dog den besynderlige Clausul i Fundatsen fra Slutningen af det syttende Aarhundrede, at Eieren skal være en gudfrygtig, billig og retskaffen Huusfader, og hver Morgen og Aften lade holde Bøn i sit Huus, efter gammel christelig Skik og Børne-Lærdom, hvorved der, blandt Andet, skal læses et Kapitel i det danske uforandrede Ny Testamente!

Her seer De, hvor Skoen trykker, ikke at jeg frygter for at miste Gaarden, om end Bønnen gik overstyr, thi det siger alle de Jurister, jeg har talt med, har slet ingen Nød i vore oplyste Tider, ikke heller fordi den gamle gudelige Skik i sig selv er mig til Byrde; thi fra jeg kunde sidde stille paa min Bedste-Moders Skjød, har jeg været vant til at lægge mine Hænder sammen og høre andægtig til, og har jeg end tit havt mine egne Betænkninger ved hvad der stod skrevet, eller blev sagt, saa har jeg dog fundet, at saalænge Alting gik nogenlunde ordenlig til, var jeg ikke alene muntre, og sov roligere, men havde ogsaa i det Hele bedre Tjeneste-Folk, og sporede mere Velsignelse, om man saa maa kalde det, i al min Bedrift.

Men, det er Knuden: i min anden Kones Tid, som var, hvad man kalder, mere af Verden, kom jeg ud af Vane med at være selv tilstæde, og saa gik det hulter til bulter, saa det er en Skam at tale om; og min Kone, adskillige af mine Børn, og mange gode Venner raadte mig til at afskaffe den forældede, allevegne aflagte Skik, der aabenbar ikke længer var til Opbyggelse men til Forargelse, da den Ene snakkede mens den Anden læste, den Ene loe mens den Anden sang, ei at tale om, at de der læste og sang alt imellem selv baade snakkede og loe. Afskaffelsen kunde jeg imidlertid aldrig beslutte mig til, især da et Par af mine ældste og kjæreste Børn satte sig kraftig derimod, og mindede mig om Fundatsen, hvis *moraliske* Gyldighed blev jo den samme, om end dens juridiske kunde oversees, jeg gjorde derfor hvad jeg kunde for at vedligeholde det Sømmelige, lod alle hvem der vilde blive borte, lod baade læse og synge af nyere Bøger, og haabede, at Tiden, der jævner Saameget, jævnedes vel ogsaa dette. Deri tog jeg imidlertid fejl, thi vel gik det enstund taaleligt, da de Fleste blev borte, og Resten i det Mindste ikke forstyrrede hinanden, men i de sidste Aar er det blevet splittergalt, og det skjønt baade jeg og min Kone nu sædvanlig 75 er selv tilstæde, saa jeg kan ikke forklare mig det anderledes, end at det maa ligge i Tiden, især da man læser Adskilligt i Aviserne fra andre Lande, hvoraf man maa slutte, der allevegne med Religionen maa være noget Nyt i Gjære. Adskillige, baade af Folkene og af Børnene, som i flere Aar aldrig satte deres Fod i Bøn-Stuen, vil nu paa ingen Maade blive borte, eller hedde, hvad de før sædvanlig kaldte sig selv: *de Ugudelige*, og skjønt det er kjedsommeligt nok, er det dog den mindste Uleilighed, men der har ordenlig dannet sig Partier, saa, da det gaar Touren rundt, mellem dem af Børnene der vil, baade at læse og vælge Psalmer, er der især to af mine Sønner, som begge har studeret, der altid vælger tvertimod hinanden, og da de, efter Alderen, netop er lige oven paa hinanden, forarger det saameget mere, og har foraarsaget en Splid i Huset, som jeg seer ingen Ende paa. Jeg har talt med adskillige Præster her i Egnen, ellers meget vakkre og fornuftige Mænd, som gjerne vilde raade mig til det Bedste, men den Ene raadte mig til at ophæve Huus-Andagten, den Anden til at afskaffe alt det Nymodens, og den Tredie til at lade alt det Gammeldags fare; og ingen af de Raad kan jeg nu følge, uden med det Samme at vise nogle af mine Børn Døren, og jage endeel af mine skikkeligste Folk paa Porten, og det var jo aabenbar at være en slet Huusfader. Giv de mig nu et godt Raad, om De kan; thi en Forandring er nødvendig, og jeg vil gjøre alt Mueligt, for at beholde Huus-Fred, eller rettere, for at vinde den tilbage; thi er det end just ikke kommet til Haandgribeligheder, saa ligger her dog et Helvede i Huset, fordi de umuelig kan enes om Veien til Himmerig, og det nytter slet ikke, jeg siger: de skal smukt forliges; thi jeg maa selv tilstaae, de har Ret, naar de svarer mig: ja, Fader! ja, Hosbond! *i alt Andet, kun ikke i det*, hvor Enhver skal svare for sig selv, og hvor modsatte Veie umuelig kan føre til eet Maal!

Uagtet nu hele denne Sammenhæng syndes mig lidt romantisk i vore Dage, saa det mueligt kun var en Spøge-Fugl, der vilde sætte mig i Forlegenhed med et casuistisk Spørgsmaal, saa fulgte jeg dog min Skik, at svare som man raaber i Skoven, og skrev: forudsat, at De virkelig er en Mand i de Omstændigheder og i den Raadvildhed De beskriver, vil De neppe bande mig for det simple Huus-Raad, at skille ad, hvad ei sammen kan være, dog uden al videre Ulæmpe for hvem der vil finde sig i Billighed. Selv bør De, efter min Overbeviisning, fremdeles holde Bøn efter Fundatsen, paa sædvanligt Sted, med 76 saa mange eller saa faa, som har Lyst, og som kan finde sig i, at der afvexles mellem dem af Bøgerne, der kun i Stil og Tone, men ei i Grunden er forskjellige. Hvem der ikke kan det, maa enten lade være at holde Bøn, eller holde deres paa samme Tid i en anden Stue, soni bør være dem tilladt, naar En af de voxne Sønner i Huset vil være med, og holde Orden; men kommer Nogen for at lee eller gjøre Spektakler, han vises naturligviis ud, om han end var en Fæt i Ætten! Paa denne Maade vil sikkert alle deres Børn, naar der ellers er noget ved dem, blive venlig og vel forligte, og vil Nogen af Folkene gaae efter deres egne Griller, men dog ei nøies med at følge dem i Eenrum, da lad dem kun bisse, om de end er dygtige Arbeidere, thi det er Fleer, og i et stort Huus kan man umuelig holde Styr paa Kroppene, naar man lader dem stikke Hovederne sammen, aldeles som de vil!

Efter et Aars Forløb modtog jeg et Brev fra samme Haand, med mange Tak for mit gode Raad; thi vel, skrev Manden, var det, som De sagde, kun et simpelt Huus-Raad, som, med nogen Forskjel, tit var faldet mig selv ind, men som jeg dog hverken ret forstod at handtere eller turde følge, før jeg baade saae, der dog kunde blive Stuer Nok i Huset, og kunde, naar man kaldte det et halvt Hedenskab, beraabe mig paa en Præst, der, langt fra at høre til de saakaldte *Frie*, som dog ingen Lunde er *feilfrie*, meget mere, skjøndt det er ikke mine Ord, kaldes *hyperorthodox*. Deres Navn slog ogsaa virkelig Den af vore Præster, der holder paa det Gamle, skjøndt, som han pleier at sige, ikke nær saa strængt som De, og deres Raad har jeg fundet

probat; thi vel maatte jeg, for punktlig at følge det, rive endeel Skillerum ned, og sætte nye op; men det er jo det Mindste man kan gjøre for Huus-Fred, og var i alt Fald meget mindre, end hvad jeg gjorde i min anden Kones Tid, til ingen Nytte, saa det var Synd at misunde Handværks-Folkene, som desuden boe i mine egne Huse, den Skillings Penge, de i vore Dage godt kunde trænge til at tjene paa en ærlig Maade. Mands Villie, siger Ord-Sproget, er Mands Himmerig, og hvem der saae mine Sønner i den første Maaned, kunde virkelig fristes til at tænke, at alle Himmel-Veie var lige gode, naar kun Enhver, der havde sit eget Hoved, maatte følge det; thi, naar jeg undtager en kaad Dreng og en aabenbar Hykler, som jeg længe havde ønsket mange Mile borte, var ikke blot den ny Indretning os alle tilpas, men der var en Enighed i Huset, jeg selv i min Barndom ikke havde seet Mage til, et sandt Himmerig paa Jorden. Før, 77 da vi skulde synes enige i Grunden, skjøndt vi var det Modsatte, greb baade Sønnerne og Folkene enhver Leilighed til at trættes om de allerubetydeligste Ting, men nu, da enhver har Lov til at være sine Grund-Sætninger bekendt, kappedes de om at ære dem, ved al muelig Flittighed, Ærlighed, Føielighed og Tjenstagtighed i det daglige Liv, saa jeg tænkte tit: kunde Sligt lade sig gjøre med Land og Rige, maatte det blive en Lyst at være Konge! Nu, det forstaaer sig selv, det var alt for godt til at vare længe, og nu disputerer Sønnerne dygtig igjen, men bliver de end imellem lidt vel hørøstede, er det dog ingen Ting imod det gamle, forvirrede Kjævl, da de næsten aldrig kunde sige hvad de egenlig vilde, og hævnede sig med Bitterheder, som i Øvrigt ingen Ting sagde. Nu derimod er Kampen aaben og ærlig, har allerede saaledes skjærpet deres Judicium, at alle de, der gik fra vort gamle Selskab for Smaating, er vendt tilbage, mange Punkter er, ved det jeg hørde til og gav Agt, blevet mig selv klarere, og saasnart mig synes, det gaaer for vidt med Oppositionen, behøver jeg blot at sige: ja, Børn! Det er jo bedst, de skilles ad, som ei kan sammen være, saa er Alting i sin gamle Orden. Der er jo braadne Kar i alle Huse, som i alle Lande, og selv det bedste Stykke Kjød, paa Folk saavel som paa Fæ, er der en Kjertel ved; men det har jeg løbet for længe med, til nogetid at glemme, og saa vist som en Helvedes Enighed er uden al Sammenligning det Værste paa Jorden, saa vist er det meget bedre, skjøndt det seer broget ud, at have endeel mindre Huse i sin Gaard, end at stable op hvad ei kan hænge sammen, saa om jeg blev hundrede Aar, det gaae som det vil, aldrig kan jeg dog faae i Sinde, enten at lukke Bøn-Stuen, taale Splid deri, eller tvinge Nogen derind, uden maaskee mig selv; thi det har jeg lært, at Jorden ligesaa lidt i Mennesket som udenfor ham kan undvære Himlen ret længe, at falsk Bøn er endnu langt værre end ærlig Bande, og at, naar det maa være Et af To, er Hjerte-Stød dog ti Gange bedre end Aare-Kræft.

Hermed er Lignelsen sluttet, for hvis Anvendelighed paa Land og Rige, vel bedst i Danmark, men dog ogsaa allevegne, Historien borger mig, og, jeg synes virkelig, sund Menneske-Forstand og daglig Erfaring kunde borge os alle.

Hvad der imidlertid, om jeg ikke seer feil, sædvanlig hindrer Stats-Mændene i, før de, som i *England* og andensteds, bogstavelig nødes dertil, at billige virkelig Religions-Frihed, er, næst Stats-Geistlighedens Protest, den Tanke, at *Christendommen* lader sig behandle som et blot *Ceremoni-Væsen*, 78 hvilket Staten uden al Samvittigheds-Tvang kan paalægge alle sine Medlemmer, naar de kun har Lov til at tænke og sige derom, hvad de vil. Endog christelige Stats-Mænd, har jeg mærket, det kan hændes at tænke saa, naar Stats-Religionen er christelig, i det de, lidt egenkjærlig, forudsætte, at skjøndt *Christendommen* er noget langt Andet for dem selv, er den det dog ikke for Mængden. Saa let det nu i en lidt mere historisk Tid maatte være at oplyse Statsmændene om, hvad det er, de her, trods Erfaringens Forbud, sammenblande: *Hoved* nemlig og *Hjerte*, saa vanskeligt, om ei umueligt, turde det vel nuomstunder findes, hvis ikke, paa den ene Side, Guds-Dyrkelsen hos Protestanterne, udenfor den bispelige Kirke, var saa lidet høitidelig, og hvis ikke, paa den anden Side, Guds-Dyrkelsens Forfald var ligesaa aabenbar, som den religiøse Splid og Forvirring. Kun ved Hjælp heraf tør jeg troe det mueligt at overbevise alle statskløge Mænd, deels om, at allenfalds i sin *protestantiske* Skikkelse lader *Christendommen* sig slet ikke behandle som andre Religioner, og deels om, at i det Mindste nuomstunder lønner det paa ingen Maade Umagen at vedligeholde den *blot tilsyneladende* Eenhed.

Uagtet det derfor ikke blot er min Tro som Christen, og min Overbeviisning som evangelisk-luthersk Skriftklog, men ogsaa, om jeg saa maa sige, min hedenske Bemærkning, som blot Historiker, at *Christendommen* netop deri er væsenlig forskjellig fra alle andre Religioner og Philosophier, at Den, ved *Ordet*, skaberet *usynligt* og *dog aabenbart*, fra alle andre *kjendeligt Samfund*; uagtet det er saa, vil jeg dog her lade, som om det ikke var saa, eller som om det dog i alt Fald var høist tvivlsomt, enten Papister eller Protestanter havde opfattet den christelige Gudsdyrkelse i sin ægte Eiendommelighed; thi, borgerlig talt, er det omtrent det Samme, enten vore Statsmænd troe, at Reformatorerne stiftede splinternye Religioner, eller at de virkelig, som *Ordet* lød, kun stræbde at rense den ældgamle christelige Gudsdyrkelse fra hvad der i Tidens Løb havde indsneget sig i den, skjøndt det var fremmed for dens Væsen, og tildeels uforeneligt dermed. Det bliver nemlig lige vist, og lige klart, at Reformatorerne, og deres rette Discipler, anseer det for slet ingen Ting, at Kirkerne er eens byggede, at man samles der om Søndagen, at der prædikes og synges, og at en Mand i en vis Dragt stænker Vand paa Børn og bryder Brød for Voxne, naar ikke det *Ord* der tales, og de Psalmer der synges, stemmer overeens med hvad der, *efter deres Tro*, er 79 *Christendom*. Dette, veed man, gaaer saa vidt, at blot *Ordet* ved *Nadveren* har været Nok til, gennem Aarhundreder, at adskille de to protestantiske Hoved-Partier hardtad ligesaa skarpt, som *Ordet* paa Prædike-Stolen, og i Confessionerne, har adskildt dem begge fra Roman-Catholikerne; ja, hvad *Ordet* er Protestanter, som godt veed, man ligesaa lidt uden at lægge *Vægt paa Ord*, som *uden Ord* kan *protestere*, seer man vel allerklarest i den Engelske Kirke,

hvor den tilsyneladende Lighed med den roman-catholske netop skjærper den skjærende Modsætning, Intet uden *Ordet* udtrykker. Var det imidlertid i det evangelisk-lutherske, som i det engelske Kirke-Sogn, at Guds-Dyrkelsen ogsaa i Henseende til *Ordet* havde en næsten afrundet Eensformighed, og, i det Mindste tilsyneladende, samme Værd i Kirke-Gjængernes Øine, som forud; var det saa, da nyttede det neppe, at tale med Statsmænd om Ubetydeligheden af den blot tilsyneladende Eenhed; thi Historien lærer, at selv de engelske Statsmænd, hvis Agtelse for Historien, sunde practiske Grund-Sætninger, og koldsindige Overlæg dog ellers kan tjene til Mønster, at selv de var døve for saadan Tale, indtil et halvt Aarhundredes Rædsler havde lært dem, hvad Staten baadede ved at ville paatvinge stridige religiøse Elementer Skin af Enighed. Nu derimod, da Englands nærværende, os alle bekendte, religiøse Tilstand lærer, hvorlidt selv den størst muelige Eensformighed og Stilstand i et protestantisk Kirke-Samfund kan gjøre det som et Hedenskab politisk handeligt, og da alle andre protestantiske Kirke-Samfund baade langt mere beroe paa *Ordets* Grund-Eenhed, og indrømme Aanden langt anderledes Magt over det kirkelige Ord, saa maatte aabenbar *Ordet* i dem baade lyde meget eens, og høres med megen udvortes Andagt, naar der med mindste Føie kunde tales om en tilsyneladende Enighed, det var statsklogt at vedligeholde. Vi veed imidlertid, at i de fleste Lande, er netop det Modsatte aabenbar Tilfældet, og det er høist mærkeligt, at netop i de to lutherske Riger, hvor det kirkelige Ord, ved Slutningen af forrige Aarhundrede, efter alle Mærker, lød meest eens, og hørdes andægtigst: i *Norge* og *Sverrig*, netop der yttrede sig de stærkeste separatistiske Bevægelser, naturligviis, fordi alle *levende* Mennesker, som vil kirkelig forbindes ved *Ordet*, umuelig kan nøies med et dødt, men kræve et *levende* Ord, og finde det aldrig i en opramset Tale! Hvad Priis skulde man da, ogsaa blot politisk talt, sætte paa den tilsyneladende Eenhed, hvor *Ordet* paa Prædike-Stolen er saa aabenbar stridigt, at selv Børn 80 opdage det, hvor selv *Ordet* ved *Sacramenterne* har de mest paafaldende Variationer, og hvor endelig Kirkerne i Almindelighed staae tomme, eller besøges dog ei for Kirkens, men kun for Præstens, ei for Samfundets, men kun for den Enkeltes Skyld! Men saaledes er det jo unægtelig hos os, skjøndt vor Alter-Bog og de befalede Børne-Bøger vise, at her i det Mindste er mere Skin af Enighed, end i det protestantiske Tydskland, og hvad er det altsaa man, i de protestantiske Stats-Kirker udenfor England, endnu har tilfælles? Hvad, uden Kirke-Bygningen af *Kalk og Steen*, Hellig-Dagene efter *Almanakken*, Bibelen, som en hellig Bog af ubestemt Indhold, og *Sacramenterne*, som *Kirke-Skikke af ubestemt Betydning*, altsaa kun hvad de protestantiske Kirke-Samfund ogsaa har tilfælles med det Roman-Catholske, og hvad da, efter hele den protestantiske Tanke-Gang, ingenlunde kirkelig forbinder Nogen, men adskiller dem netop paa det Skarpeste, naar disse fælles Ting, ved *Ordet* gives en bestemt modsat, eller dog aabenbar forskjellig Betydning? Dersom Vandet var uden Guds Ord, siger Lutlier i sin lille Catechismus, da blev Vand Vand, og var ingen *Daab*, ogsaa ved *Nadveren*, siger han sammesteds, er *Ordet* som Hovedet den synderligste Part; at helligholde Sabbaten er, efter hans Forklaring over det tredie Bud, at holde Guds Ord høit i Ære, det gjerne baade høre og lære, og det skal, efter hans Forklaring over Fadervor, være en Christens daglige Bøn, at han maa ved Aanden opholdes i *Ordet* og *Troen* til sin Død; alle Kirke-Historiens Kyndinger veed, at denne *Luthers* Erklæring af *Ordet* for det eneste Udvortes, der væsenlig hørde til Christendommen, var ingenlunde det der adskilte ham fra de andre Reformatorer, men netop hvad der forbandt dem alle imod *Papisterne*, som vilde gjøre *Ordet* i Kirken saa godt som til ingen Ting, og det er da aabenbart, at den protestantiske Tænkemaade om *Ordet* maatte være aldeles uddød, hvis ikke aabenbar Strid i *Ordet*, som *Troens* og *Tankens Udtryk*, skulde hos os avle kirkelig Skilsmisse. Men sæt nu ogsaa, den Tænke-Maade var uddød, saa maatte hvert fornuftigt Menneske jo dog indsee, at dermed var vort protestantiske Kirke-Samfund, der kun beroede derpaa, aldeles opløst, og Stats-Manden havde kun at undersøge, om det havde opløst sig i Papisterie, eller i fuld kirkelig Ligegyldighed, og, fandt han Kirkerne tomme, maatte han naturligviis raade til at lukke dem som overflødige, at anvende hvad den uddøde Stats-Religion havde kostet, til 81 Polilieu-Indreninger, og lade de Enkelte, som end følte religiøs Trang, der gjorde dem til Særsindede, selv sørge for at faae den tilfredsstillet. Lagde imidlertid enten Stats-Forfatningen Hindringer i Veien for denne Plans Udførelse, eller troede man, at Stats-Kirken, ogsaa blot som en moralsk Politi-Anstalt, kunde være nødvendig, eller dog nyttig, da maatte man klogelig benytte den herskende Ligegyldighed for Troes-Sager, til, ved catholsk Skuespil-Konst og Kirke-Tugt, læmpet efter Folkets Natur og Statens Tarv, muelig at skaffe Kirkerne den tabte Søgning og Præsterne den tabte Indfytelse tilbage; men skulde Staten derved ikke selv grundfæste et *Præste-Herredømme*, den dog maa have lært selv i Afstand at ræddes for, da maatte den endelig dermed forbinde en uindskrænket Religions-Frihed, og stole paa de deraf muelig opvoxende Side-Kirker, som den eneste tilstrækkelige Control og Modvægt, man kan give en Stats-Kirke, hvor ikke en *bestemt Tro*, med det dertil svarende Ord, men kun *Præsterne*, og hvad der beroer paa dem, er Gjenstanden for Kirke-Gjængernes Ærbødighed. Saaledes tænkte og handlede i det Mindste *Napoleon*, som jeg jo dog nok i Danmark tør kalde en *mageløs* politisk *Regne-Mester*, beraabende mig derved ikke paa hans hemmelige Politik, hvori han selv opdrog sin Bane-Mand, som Odin Fenris-Ulven, og hvormed han grov sig en Grav i hver ærlig Mands Bryst, men paa hans aabenbare, selv i sine svage Efter-Virkninger endnu beundringsværdige Stats-Konst. Sandelig, gjorde Religionen ham nogen Skade, da var det ikke fordi han gav den fri, men fordi han dog i Grunden troede at kunne beherske hvad der, selv under den stærkeste Tvang, ei lader sig beherske, eller dog fordi han vilde *trodse Historien*: begrave Paven før han døde, behandle Christendom som Hedenskab, Catholiker som Hugonotter, og alle Folk som Franskmand! Selv Hedenskab lader sig, efter Historiens Vidnesbyrd, ei klogt benytte som Stats-Religion, med mindre Øvrigheden selv bøier sig for Landets Guder; selv den meest fordærvede Christendom lader sig dog ei ganske behandle som Hedenskab, og naar man ikke vil have Munke til Præster, Paven til sin Skriftefader, og Geistligheden til Medbeiler, bør man vist aldrig gjøre den *romerske* Kirke til *sin*, end sige da lade sig krone og dispensere af Paven, forbyde Præsterne

Ægteskab, og udelukke Fattig-Folks Børn af en Stand, som, naar den kan og skal føde sig selv, altid sørger mere for sin egen, end for Statens Tarv, Altsammen Ting, som Frankrigs nærværende Kirke-Crisis 82 fortræffelig oplyser. Havde *Napoleon* ikke været slet saa selvklog, men blot spurgt Frankrigs Historie en Smule til Raads, istedenfor, til sin store Ulykke, at bandlyse den, mon han da ikke vilde fundet, at i det Mindste til Stats-Brug er alle Religioner ingenlunde lige gode, fundet, at *Hugonotterne*, der bestandig havde hørt til *Oppositionen*, var kun ved Munke-List og Præste-Magt hindrede fra at blive herskende, og havde endelig, fra gammel Tid, baade et godt Øie til Rom, og stor Lyst til *constitutionelle* Skue-Spil, at deres Religion var ret som skabt for ham, og for et nyt Dynasti, der vilde læge Revolutionens dødelige Saar! Uden al Tvivl, og om han ikke da, med en hugonottisk Stats-Kirke, rolig kunde ladt Paven gjøre baade Bisper og Munke *in partibus infidelium*, at sige af *Franskmænd*, der smukt havde aflagt Troskabs-Eed, og studeret ved det keiserlige Universtitet i Paris, det er vel et Spørgsmaal, der, strængt taget, ikke lader sig besvare, men som dog vist bør gjøres, da det kan vække mange gavnlige Betragtninger. *Halvveis* vil man vel ogsaa snart see det besvaret i Nederlandene, hvor de hollandske Statsmænd aabenbar har noget Sligt for Øie; men da halve Forholds-Regler sædvanlig kun lykkes heel maadelig, da to Stats-Kirker udgjøre een stor Ulykke, og da *den Høiskole*, man, Religions-Friheden ubeskaaret, vil paanøde Papister, ingenlunde maa være et anti-romersk *theologisk* Seminarium med en *philosophisk* Rang-Titel; saa vil den rimelige Misregning kun stadfæste, hvad vi desuden veed, at Hollænderne regne langt bedre Brøk i Hovedet med haandgribelige, end selv paa franske Tavler med ideelle Størrelser!

Vil man derimod i protestantiske Lande, hvor man kun har een Stats-Kirke, indsee, at hvad man, under den aabenbareste Splid og Uenighed i *Ordet* og *Troen*, trøster sig med, og agter sig betrygget ved, er hverken meer eller mindre, end den *blot ideelle Eenhed*, som man tænker, maa udspringe af Religions-Lærernes *eensartede videnskabelige* Dannelse, vil man indsee det, da vil man ogsaa lettelig indsee, at al den Eenhed, der end i Kirken er tilbage, lader sig paa den simpleste Maade af Verden forbinde med al den Religions-Frihed, en klog Regjering behøver at give, og billige Undersaatter kan forlange. Man raadføre sig blot med Historien om, hvilken Kirke-Forfatning der er Staten nyttigst, den hindre man fra at være aabenbar selv-modsigende, bestemme efter den til hvor mange Huus-Fædre der i de fraskildte Samfund skal i det Mindste 83 være een videnskabelig dannet Lærer, der har aflagt *samme foreløbige* Prøver som Stats-Kirkens Lærere; da har man den samme ideelle Eenhed med, som uden Religions-Frihed, og den uskatteerlige Vinding, at Stats-Kirken igjen bliver en reel Eenhed, istedenfor at den nu er en reel Tvedragt. Hiin ideelle Eenhed har ogsaa virkelig en borgerlig Realitet, som ingen Stat bør overse; thi deels trænger enhver Stats-Geistlighed, for ei at sove ind, til en medbeilende studeret Geistlighed, og deels lærer Erfaring ganske rigtig, at videnskabelig dannede Præster, saalænge de kan holdes vaagne, vil, i det Hele taget, baade forebygge de vilde Udsvævelser af det religiøse Element, og indprænte Folket Agtelse for de borgerlige Dyder, som selv den Ugudelige af Verdens-Klogskab maa beflicte sig paa.

lagttager man denne Forsigtighed, som savnes i England, fordi Friheden der blev taget, før den blev givet, som er en stor Ulykke; da bliver Skriget om al den Fanatisme og alt det Barbari, der skal udspringe af Religions-Frihed, aldeles latterligt; thi naar alle Præsterne fremdeles har eensartet Dannelse, blive de dog vel ikke større Venner ad Fanatisme og Barbari, end de er nu, fordi det tillades dem at følge de modsatte religiøse og theologiske Retninger, som de ogsaa nu følge, skjøndt det er dem forbudt. Tvertimod lærer Erfaring, at Almuen, hvor der er videnskabelige Lærere, sjelden eller aldrig forfalder til Sværmeri, med mindre de videnskabelige Lærere enten falde i Søvn, eller bestride Almuens Tro, og begge Dele forebygges, saavidt mueligt, aabenbar ved Religions-Friheden, der nøder de Præster som vil trives, baade til at væreaarvaagne, og til at tyde hen, hvor man gider hørt dem. Ligeledes lærer baade Erfaring og sund Fornuft, at aandelig Strid mellem modsatte Kirker, som Øvrighedens Upartiskhed hindrer fra at blive politisk, og som Dens Klogskab nøder til at blive videnskabelig, at en saadan Strid netop er det stærkeste, udentvivl uovervindelige, Bolværk mod Barbariet; thi videnskabelige Præster, som har ligedanne Medbeilere til Anseelse og Yndest at bekjæmpe, vil, i Regelen, altid lære deres Bog, ordne deres Kundskaber, og uddanne Moders-Maalet tusindgange bedre og ivrigere, end *Enevolds-Præster*, og, da de intet verdsligt Baand har paa de Gamle, anderledes flittig arbeide paa, ved kraftig og kjærlig Underviisning, at knytte baade Gamle og Unge aandelig til sig, og til den fælles Tro. Man finder derfor ogsaa, at skjøndt Øvrighederne som gav Religions-Frihed, hidtil var uforsigtige nok til at overlade Lærer-Dannelsen i de adskildte Samfund aldeles til dem 84 selv, er dog, efter de protestantiske Natur-Love, de dygtigste Theologer tit opvoxede blandt Separatisterne, og Almue-Oplysningen betydelig fremmet; men det forstaaer sig, fordi det ordnende Princip fattedes, uordenlig og eensidig, og, hvor Stats-Kirken var forstenet, uden synderlig Indflydelse paa den. Hvor *borgerlig Eenhed* kan være det *levende* Stats-Princip, som det altid kan, hvor Folket har *Sprog* og *Historie* tilfælles, der kunde og burde Regjeringen anordne en *borgerlig Confirmation*, som udelukkende forrettedes af Præsterne i Stats-Kirken, og hvorved der saavel sørgedes for, at Staten ikke blev de adskildte Samfund fremmed, som at deres samvittighedsfulde Medlemmer vogtede sig for enhver Forbindelse, der streed mod den Troskab og Lydighed, alle Religions-Partier skyldte Øvrigheden, men selv hvor dette ikke vel lod sig gjøre, burde Ungdommen dog i alle Samfund *borgerlig confirmeres*, og derved aflægge et Troskabs-Løfte til Staten, der, saavidt mueligt, sikrede den mod hierarchiske Planer. Hvor der er en romersk-catholsk Kirke, er vist nok Opgaven: at forbinde Religions-Frihed med Stats-Klogskab, yderst vanskelig, som iblandt Andet Englands Historie kan lære os, men naar Staterne først ganske adskildte deres theologiske Faciliteter fra Universiteterne, og holdt strængt over, at de adskildte Samfund havde videnskabelig dannede Lærere, (een i

det Mindste for 200 Huusfædre) der havde *Indfødsret*, og havde aflagt de samme videnskabelige Prøver paa *Landets Universitet*, som de der bestemte sig til Lærere i Stats-Kirken, da vilde en Forsigtighed mod *Fremmede*, som den Engelske, uidentivl løse Opgaven. De forbausende videnskabelige, og ønskelige politiske, Følger af en saadan Indretning vilde man nu snart faae at see, naar det ny Universitet i London, *uden theologisk Facultet*, var, som det sig burde, en Stats-Sag, lod det Levende og Menneskelige ligesaavel skee Ret, som det Døde og Dyriske, og blev en Plante-Skole ligesaavel for Stats-Kirkens som for Dissidenternes theologiske Seminarier; men forudsætter dette nu end mere, end der i England pleier at skee uden Sværds slag, saa veed jeg dog ikke, hvorfor noget Lignende ei lettelig kunde skee i ethvert andet protestantisk Land, hvor Stats-Kirken er langt nærmere ved at opløses, end ved at forstene sig, og blev end hos Smaa-Folk Følgerne ei nær saa glimrende, som de kunde blive i den store Verden, vilde de dog uidentivl blive endnu langt glædeligere, end de nogensinde kan blive, hvor *Sprog og Historie* adskiller hvad de i 85 ethvert Land skulde uopløselig forbinde. Held Folkene i Norden, som, istedenfor at optage fremmede Stammer i sig, meget mere fra Arilds-Tid har stræbt at blive det U-eensartede qvit, hvad ogsaa virkelig forsaavidt er lykkedes, at det romersk-catholske Væsen neppe nogensinde vil blive de nordiske Stater farligt, men dog burde de, ved Religions-Friheden, hverken forsømme at gjøre *nordisk Indfødsret*, og *hjemlig Prøvelse* til Vilkaar for de adskildte Samfunds Lærere, eller at indføre den *borgerlige Confirmation*, der, selv i Stats-Kirkerne, aldrig maatte savnes. Anordnede man derhos, at ethvert adskildt Kirke-Samfund skulde give en aabenbar Forklaring om sine religiøse Grund-Sætninger, saa man klart kunde skjelne dem saavel fra hinanden, som fra Stats-Kirken, samt at Ingen, før de havde naaet den *borgerlige Myndigheds-Alder*, maatte skifte Kirke-Samfund, uden i *Følge* med deres Forældre eller Værger, da var herved ikke alene sat en Pind for Alt hvad der bør kaldes Proselyt-Mageri, men megen muelig Jorden og Ulæmpe forebygget.

Var *Jesuitisme*, som noget ret Haandgribeligt, ikke netop nu den almindelige Bussemand at kyse Børn med i alle protestantiske Stats-Kirker, da vilde jeg ansee det for overflødig, besynderlig at omtale, hvad der enten i vore Dage er noget høist ubetydeligt, eller noget *Falskt*, der har saamange Navne, som der er Dage i et Aar, og kan da ligesaalidt kjendes paa sit Navn, som spærres Indgang ved verdslige Bomme. Nu maa jeg derimod vel erindre, al det er med aandelige Rov-Dyr, som med andre Ulve og Ræve, at hvor de gaaer i deres eget Skind, og ikke er Landets oprindelige Indbyggere, der kan man sagtens lukke for dem, men fødes de med Faare-Klæder midt iblandt os, da nødes vi vel til at beholde dem, enten vi har Religions-Frihed eller ikke, og vist er det, hvad ogsaa Kirke-Historien lærer, at Intet er saa skikket til at avle og nære jesuitiske Grund-Sætninger, som Religions-Tvang, Intet saa mægtigt til at begrave dem i dyb Foragt, som Religions-Frihed; thi hvor vilde Folket ei dybt foragte den Mand, som, ustraffet, uden alt Skaar i sine Borger-Rettigheder, kunde frit bekjende og udbrede sine religiøse Meninger, men valgte dog hellere, nødvendig af lav Egennytte eller andre nederdrægtige Grunde, forbudne Snigveie! Var jeg Statsmand, da maatte i det Mindste Religions-Frihed blive mit Løsen, om aldrig for Andet, saa fordi den, med psykologisk Nødvendighed, nærer den *Ærlighed* og *Ordholdenhed*, der er Staten saa uundværlig, og som dog 86 Religions-Tvangen svækker og dræber hos alle dem, der i Hjertet forkaste Stats-Religionen, men har dog ei Mod eller Sandheds-Kjærlighed nok til at være Martyrer for deres Overbeviisning! I *sin* Kirke maa en *christelig* Stat give alle sine Medlemmer Leilighed til i Sandhed at forædles, men aldrig maa den glemme, at den med al sin Magt ei kan skabe et fromt og ædelt Hjerter, hvor det fattes, og trænger dog til tro Tjeneste af allehaande Folk, til udmærket Tjeneste af alle lyse Hoveder og kraftige Naturer, som det er dens Opgave at gjøre sig saa nyttige som mueligt, overladende Hjertet til sig selv og til Hjerter-Kjenderen. Hertil, det giver Fornuften, og det vidner Historien, er Religions-Frihed et uundværligt Middel, og det Kraftigste, thi Frihed er Aandens Element, som Tvang er Kroppens, Den gjør alle kraftige Naturer, som ei var for ædle til at lyve og bedrage, for stolte dertil, selv de Svage vil det i alle Kirke-Samfund fra Barns-Been blive indpræntet at holde Ord og Løfter ubrødelig, og især vil de adskildte Samfund, hvad de saa end troe om gode Gjerninger, kappes om at opdrage de ustraffeligste, meest udmærkede Borgere; men er Stats-Kirken ikke forstenet, vil Den dog ogsaa kappes med dem alle, og hvad England har vundet ved Religions-Frihed, skjøndt det, politisk talt, er uvurdeerligt, er derfor dog kun lidet mod hvad der kunde vindes. Kun saaledes opstaae i Staterne de sande Ridder-Ordener af Tro og Ære, hvori man ved Utroskab forbryder begge Dele, saaledes hæver sig det rette personlige Adelskab, der nu fremfor alt er Staternes Tarv, og Folk, som i sig, Slægter, som bag sig have nordiske Riddere og danske Adelsmænd at efterligne, de vil, saa vist som Æblet falder ikke langt fra Stammen, bære Staterne priselig, rigelig, ønskelig Frugt. Hvor ei selv denne Udsigt kan aflokke Staten en Frihed, der ei blot er uskyldig og uskadelig, men under den herskende religiøse Forvirring, egennyttige, lave, troløse, kraftløse Usselhed, en nødvendig Betingelse for Stats-Opreisning; nu, der maa vel ogsaa Alt være saa forraadnet eller forstenet, at selv ved det grødefuldeste Veirligt kun Mos kunde groe, og Utøi avles. Men selv hvor man baade var uhistorisk og uphilosophisk nok til at miskjende Religions-Frihedens Frugtbarhed paa borgerlige Dyder, maatte man dog vel finde det urimeligt, af Frygt for fremmede Jesuiter, at udruge Indfødsret, som dog er Misfostre eller Skiftinger, *Religion-Tvang* og *Forstands-Udvikling*, unaturlig sammenkoblede, nødvendig maae avle. Hvad endelig vort Norden angaaer, da er Frygten for romerske og spanske Jesuiter, her 87 ligesaa naturlig, som Frygten for Jetter og Trolde, og for Alt hvad man blot kjender af et almindeligt Van-Rygte, og under dunkle, æventyrlige Skikkelser, ligesaa naturlig, men derhos ligesaa ugrundet; thi, alt andet fraregnet, veed vi jo Alle, at Rov-Dyr kun gaae efter Kjød, og de Romerske efter det Fede, saa det har ingen Nød, de flokkes om vort magre Norden, hvor Bisper som Præster maae nøies med Føden og Klæden, og har ikke Raad til selv at være end sige til at holde Dagdrivere. End ikke i *Morten Luthers* Dage, da det dog var anderledes, end ikke da kunde Bisper beskrive Danmark saa fedt, at en Doctor

fra Cøln gad reist herind at aagre med sit Pund, end ikke da gad Paven i Rom gjort sig mindste Umage for Hyperboræer med knappe Kaar og Kæmpe-Sjæle, med Valdemars-Tanker og et ubekjendt barbarisk Tungemaal, saa, tager ei Nordboer Paven, som de gjorde før, han tager sikkert ei dem.

Samle vi nu alt det Foregaaende i en Hoved-Sum, da bliver det, at Spliden i de protestantiske Stats-Kirker er virkelig, og Eenheden, paa Lærernes eensartede Dannelse nær, blot tilsynelydende, at en forsigtig givet Religions-Frihed ingenlunde ophæver den Eenhed, der har noget Værd, men forvandler Spliden fra en Lande-Plage til et borgerligt og videnskabeligt Gode, saa hele Raabet paa Religions-Frihedens farlige Følger reiser sig enten af ugrundede Fordomme, af hierarchisk Tankegang, eller af den politiske Uforsigtighed, der naturligtviis ei skal tjene til Efterligning, men til Advarsel.

Om nu derfor end Religions-Friheden gjorde en heel Omstøbning af de borgerlige Love nødvendig, saa viser *Napoleons* Lovbog, at det Arbeide er ogsaa Umagen værd, at skjøndt Norden ikke nær stikker saa dybt i det juridiske Chaos, som Tydskland, har man dog ogsaa her alt længe følt Trang til en ny Lovbog, der gjorde det mueligt for hver dannet Mand at vide, hvad Ret var i Landet, og mueligt for Dommere at dømme eens, hvad, under Forordningernes nærværende Mangfoldighed, er i mange Tilfælde saa umueligt, som at give alle Jurister eens Hukommelse, Tænkemaade og Tankegang. Hvad i Særdeleshed *Danmark* angaaer, da følte *Frederik den Tredie* godt, at en *christelig* Konges Enevolds-Magt er i Henseende til Lovgivningens og Rettens Handhævelse egenlig kun en Skygge, naar ikke en klar, overseelig Lovbog gjør ham det mueligt, med egne Ørne at see, hvad hidtil var Lands-Lov, og at bedømme, hvorvidt de Beslutninger Han, af egen Drift, eller 88 efter Hans Tjeneres Forslag, kunde være sindet at iværksætte, stemme overeens med den bestaaende Lovgivning, eller vilde fordre en Forandring deraf; thi skal Saadant *ene* beroe paa Collegiernes Erklæring, da har i *Gjerningen* aabenbar de, og ei Kongen, den lovgivende Magt, hvad i Længden maatte føre til et Embeds-Aristocratie, der er ligesaa stridende mod Danmarks Stats-Forfatning, som det, efter Historiens Vidnesbyrd, er Folket i det mindste til Frygt og Besvær. Viselig anordnede derfor vor første Enevolds-Konge en Lov-Commission, hvoraf Frugten i Hans Søns Dage var den med Rette berømte *Danske Lov*, som, i de gamle Loves Aand, klart og fyndigt ordnede de nærværende Forhold saa skarpt og fuldstændigt, som det mod Slutningen af det syttende Aarhundrede lod sig gjøre. Det kunde imidlertid ikke feile, at jo det *attende Aarhundrede*, der skabde saa farlig en Skjærs-Ild for alle gamle Synsmaader, Indretninger og selskabelige Forhold, snart hos et Folk, som stræbde at holde Skridt med Tiden, og hvor Lov saa let kunde gives, maatte føde Trang til en ny Revision. Paa denne tænkedes ogsaa, ligefra Midten af forrige Aarhundrede, som Anordningen af Lov-Commissioner beviser, men dette Tidsrum var i ingen Henseende skikket til at frembringe noget Heelt, der kunde have historisk Værd og Varighed, og vi havde desuden hardtad i hele 40 Aar et Slags Interregnum, hvorunder de høieste Embeds-Mænd nød en Deelagtighed i Regjering og Lovgivning, som, efter vor Forfatning, kun i Kongers Mindreaarighed og aandelige Fraværelse er lovmæssig, og som vel i det Enkelte kunde være gavnlige, men maatte nødvendig skade Eenheden og den inderlige Sammenhæng i vore Love og Indretninger. Den Mængde af Forordninger fra 1770 til 1808, der tildeels ere smaae Lovbøger, og hvori Concipisterne, efter et Interregnums Natur, tit havde overordenlig Deel, har gjort vor hele Rets-Forfatning saa indviklet og tvetydig, at en stræng Revision, med skarpt Hensyn paa Konge-Loven, og paa de gamle Love, der udtrykke Nationaliteten, vilde, vist efter Fleres Skjøn end mit, være noget af det Ønskeligste, der kunde times Danmark, under saa dansk og landsfaderlig, saa retsindig og erfaren, saa upartisk og sandhedskjærlig en Konge, som *Frederik den Sjette*, hvis Deel i Lovgivningen før Hans Thronbestigelse først da kan blive ret *kjendelig*, naar de fremmede Elementer, som især i de *Colbjørnsenske* Concepter ere saa fremstikkende, vorde udmønstrede.

Dette være imidlertid her kun sagt i Forbigaaende, til Svar 89 paa en muelig Indvending; thi deels forudsætter netop Flere af hine Forordninger, og især den ubegribelige Trykke-Lov af 1799, aabenbar Religions-Frihed, og deels kan vi see paa England, hvorlidt Religions-Frihed i sig selv kræver Forandring i nieer end netop i *Eeds-Formularen*. At en Forandring herved allevegne, hvor Formularen er knyttet til Stats-Religionen, er uundgaaelig, indsees let, men hverken er det noget Nyt, hvor *Jøder* taales, heller ikke kan det undgaae nogen Statsmands Opmærksomhed, hvor misligt det er, som nu, at besværges alle ved Stats-Religionen, skjøndt man veed, den er Mange kun til Spot. Hvem føler det ikke, hvad selv de Nordiske Hedninger følte, at Eden kun giver nogen Sikkerhed, naar Enhver sværger ved det han selv i det Mindste *utvungen* kalder *Helligt*, hvad kun ved Religions-Frihed, *ældgammel i Norden*, kan komme for Dagen. Det er imidlertid sært, at man ikke i England, hvor Religions-Foragt og Indifferentisme har været saa umiskjendelige, hvor *Kvækeriet* har foraarsaget saamange Bryderier, og hvor det blev saa vitterligt, at Mange lod sig regne til Stats-Kirken, ei fordi den var dem hellig, men kun fordi dens Medlemmer agtedes mest, og trivedes bedst, at man ikke selv der har overhugget den uopløselige Knude: hvem der egenlig har Helligdom tilfælles med den Kirke, hvortil han lader sig regne! Besynderligt, at man i protestantiske Lande, hvor man kaldte al Christendom uden hjertelig Tro, som intet Menneske kan see, blot Skygge-Væsen, og hvor man læste Skriften saa flittig, at man ei der opdagede, baade at *Eed-Tagelsen* er den *christelige Kirke* aldeles fremmed, og at en christelig Eeds-Formular er den sletteste af Alle, da det ikke er ægte Christne, hvis Ja og Nei er Nok, men netop falske Christne og ægte Hedninger Eden skal binde. Denne Urimelighed maa da udledes enten af en indgroet hedensk Fordom, eller af Blindhed for Edens politiske Vigtighed, og, historisk at slutte, maa den første Aarsag have virket i England, hvor man har samme Overtroe paa Landets Kirke, som i Hedenskabets paa Landets Guder, og i Pavedømmets paa dets Skyts-Helgene, den Sidste derimod

paa Fast-Landet, hvor Eden anvendes saa skjødesløs ved alle muelige Leiligheder, at det er klart, man anseer den i Grunden for en tom Formalitet. At Eden ogsaa hos os bruges meget for hyppig, til at man kan vente den i Almindelighed gjort med alvorlig Eftertanke, eller straffe Meen-Eed efter Fortjeneste, det er et gammelt Klagemaal, som vist ingen retsindig Dommer vil laste, og, før det afhjelpes, er Skjærpelse af Eden 90 kun en tung Byrde for de alvorlige, samvittighedsfulde, sanddrue Borgere, intet Baand paa de Ugudelige, Letsindige, Løgnagtige, som dog netop er dem, der, ved Eden, saavidt mueligt, skulde tvinges til at holde Ord og sige Sandhed, hvor det er Staten *magtpaaliggende* at være nogenlunde sikker, og umueligt at sikre sig paa anden Maade. Forudsat derimod, at Told-Eder, skriftlige Formalitets-Eder, og, kort sagt, alle for den offentlige og private Sikkerhed paa nogen Maade undværlige Eder blev afskaffede, saa man egentlig kun beholdt *Vidne-Eed* og *Troskabs-Eed*, da kunde man, især hvor Religions-Frihed skjærper Samvittigheden, baade fordre og vente en alvorlig Eeds-Aflæggelse, der sjelden vilde skuffe, da var den strængeste Eed-Tagelse ikke for stræng, og da kunde man, uden al Uretfærdighed, straffe Meen-Eed saa haardt som Statens Sikkerhed upaatvivlelig kræver. Under saadanne Omstændigheder, *men ogsaa kun underdem*, gjorde man vist klogest i, hos alle uden Omsvøb athenvende sig til *Samvittigheden*, uden hvilken jo dog Intet er os helligt, og at give Bekræftelsen et Udtryk, der var lige bindende for alle dem, der kan bindes med Ord, som f. Ex. *saa sandt som det skal gaae mig vel, enten her eller hisset*. Hvem en saadan Eed, paa Ære og Samvittighed, i Tilfælde hvis Vigtighed er indlysende, ikke binder, ham binder sikkerlig kun Bolt og Jern, og selv det vel neppe i Forestillingen; thi ethvert alvorligt Menneske, han være saa ugudelig som han vil, udfordrer dog yderst nødig den navnløse, skjulte Nemesis til en Tve-Kamp, hvori hans hele *Velfærd*, af hvad Navn nævnes kan, staaer paa Spil. Ogsaa denne Eed kan og vil naturligviis blive en, som oftest tom, Formalitet, naar man nedværdiger den dertil, og bringer Skjelmernes Mund paa Gang, ved at affordre dem Eden, hvor de føle, *Samvittigheden* lider Tvang; thi enhver Samvittighed, undtagen den christelige, giver Aflad for aftvungne Eder, saa naar man vil regne paa Samvittigheden, maa man nødvendig respectere den, og være vis paa dens Bifald, før man maner med den. Forsømmelse heraf har gjort Eden til ingen Ting undtagen for dem, hvis blotte Ja, Ja, og Nei, Nei, er noksom Eed, men Overholdelse deraf vilde sikkert ogsaa hæve den klarede Menneske-Eed til en Hellighed for 99 af 100, som ingen Stat, der vil bestaae, fremforalt nuomstunder, kan købe for dyrt.

Foruden Eed-Tagelsen er der imidlertid endnu een Ting, hvorom Loven, ved Religions-Frihed, endelig maatte forandres, skjøndt det i England nok er aldeles forsømt, og man gjætter 91 let, det er *Ægteskabet*, denne Statens Vugge, som den aldrig bliver stor nok til ustraffet at kunne oversee eller undvære. At nu Ægteskabet i de adskildte Samfund, for at blive lovgyldigt, maa have en borgerlig Bekræftelse ved en af Statens dertil anviste Embeds-Mænd, det er iøinefaldende, at jeg heller vil tænke, jeg har overseet den engelske Bestemmelse derom, end troe, at det engelske Øie har overseet Nødvendigheden, som da maatte komme af, at *Vikinge-Børn* selv i hundrede Ledd ei kunde lære at vurdere *Kvindens* Vigtighed i Staten. Saameget er mig imidlertid vist, at de engelske Love ei som de nyfranske have taget Ægteskabet mellem Alle i *borgerlig* Besiddelse, hvad dog nødvendig maa skee, dersom ikke Catholikernes Emancipation skal blive Kilden til mange Fortrædeligheder; thi Hierarcher veed godt, at naar man har Ægteskabet i sin Magt, kommer Resten saa godt som af sig selv. Ingen Stat skulde derfor lade Geistligheden enten i sin egen eller i afsondrede Kirker have mindste Stemme i Henseende til et Ægteskabs borgerlige Gyldighed, og kunde da frit overlade det til Geistligheden, hvilke Ægteskaber den vilde meddele Kirkens Velsignelse. De romerske Klerkes Fnysen over denne Indretning i Frankrig vil udentvivl i Statsmænds Øine være dens bedste Anbefaling, men dog er det ikke mindre hver protestantisk Stats-Kirkes, end Statens Tarv, at den efterlignes, thi saalidt vi Tjenere af Ham, der ei vilde blande sig i Arve-Gangs og Skifte-Rets Sager, forlange nogen Stemme om Ægteskabers borgerlige Gyldighed, saalidt kan vi erklære et aabenbar uchristeligt Ægteskab for christeligt, hvor borgerlig nyttigt og nødvendigt end Staten kan finde det, at tillade et Saadant. Hvor haardt det falder, under nærværende Omstændigheder, da Letsindigheden har afnødt Staten saamange Skilsmisse- og Ægteskabs-Breve, som ingen christelig Præst kan underskrive, nogenlunde at forene sin borgerlige Lydighed med sin præstelige Samvittighed, det har jeg selv erfaret, men derved ogsaa lært, at Stats-Kirkens Præster meget godt, som *Statens* Embeds-Mænd, kan paatage sig, med en vis Høitidelighed, at knytte ethvert borgerligt Ægteskabs-Baand, naar de kun selv maae raade for den *christelige* Vielse, som beroer paa en høiere Herres Tilladelse, hvem de skyldte Regnskab. Vilde derfor Staten, i det den gav Religions-Frihed, forordne, at der ingen Vielse hørde til Ægteskabets borgerlige Gyldighed, men kun en *Trolovelse*, der altid skulde forrettes af Stats-Kirkens Præster, som borgede Staten for Ægteskabets Lovlighed, da 92 vilde det vist være saare gavnligt, og den kirkelige Censur, de nidkjære Præster da udøvede i Henseende til den, borgerlig talt, ligegyldige Vielse, vilde da lægge et aandeligt Baand paa endeel Letsindige, som Staten, langt fra at kunne frygte, ret inderlig maatte glæde sig over; thi den kan finde sig nødt til at give Dispensationer, og maa meget frabede sig de geistlige; men altid maa den ønske Ægteskabs-Baandet al den ubrødelige Hellighed, der, uden borgerlig Sammen-Tvang, som kun gjør Ondt værre, kan gives det. Visselig er det Statens Opgave med sin Kirke, at give dens gode Præster al muelig Leilighed til at virke frit og kraftig, uden dog at indrømme dem et Gran af den verdslige Magt, der er de Gode til Byrde, og misbruges af de Slette, og jo fuldkomnere denne Opgave løses, des større og varigere vil Statens Fordeel af Kirken være; hos de Romerske har Præsterne villet verdslig beherske Staten, og hos Protestanterne har Staten sædvanlig ogsaa aandelig villet, beherske Præsterne, men begge Dele er, efter Historiens Vidnesbyrd, ligesaa fordærlige for Staten som for Kirken, og kun med Religions-Frihed, og med en protestantisk Stats-Kirke, der er saa følelig, som det uden Aands-Trældom, eller, hvad der er det Samme, uden christelig Troes-Fornægtelse, er mueligt, kun

dermed kan Opgaven komme sin fuldkomne Løsning saa nær, som den menneskelige Ufuldkommenhed taaler. *Vielsen* er, efter Protestantismens egen Paastand, ei engang nødvendig til et *christeligt* Ægteskab, da den er *intet Sacrament*, men kun en Kirke-Skik, og skjøndt Papisterne haardnakket paastaae det Modsatte, maae de jo dog tilstaae, at Ægteskabet er langt ældre i Verden end den romerske Kirke, altsaa ei heller bundet til den, som Munken til sin Kappe; men Noget, den borgerlige Øvrighed har Lov til at ordne, som den vil, naar den kun lader Spørgsmaalet om et givet Ægteskabs Hellighed og Christelighed være en Privat-Sag imellem Ægte-Folkene og det Kirke-Samfund, hvortil de vil høre.

Her vil jeg standse, thi at anføre meer til Anbefaling af en *Frihed*, det sandhedskjærlige Menneske umuelig kan opgive, og som Christendommen byder sine troende *Bekjendere* at skatte høiere end Livet i denne Verden, en Frihed, som langt fra at svække eller forringe den verdslige Øvrigheds Magt, tvertimod styrker, *forøger* og sikkrer den; en Frihed endelig, som for nærværende Tid ingen protestantisk Stat kan nægte sine Undersaatter, uden enten at forfølge eller landsforvise, Gud veed hvormange af sine ustraffeligste Borgere, blot fordi 93 de ikke *vitterlig vil lyve* i deres Saligheds Sag: at sige meer til Anbefaling af en *saadan Frihed*, der siet ikke medfører mere Forandring i de borgerlige Forhold, end den Stat, der vil have sanddrue, paalidelige og ustraffelige Borgere, selv maa ønske, det vilde aabenbar være unyttigt, og snarere fordunkle end oplyse saa klar en Sag!

Derimod kan det vist nok behøves, at man i ethvert enkelt Land overveier, hvorledes Religions-Friheden der maa ordnes, for bedst at stemme overeens med Statsforfatningen, Folke-Aanden, og da i det Hele med Historien; thi det er netop Grund-Feilen ved hardtad alle de Reformationer man i forrige Aarhundrede iværksatte med de borgerlige Forhold, at selv hvor de meendes bedst, og dreves læmpeligst, var de egenlig ingen Reformationer dvs. Fornyerelser, men splinternye Forsøg, som. naar de skulde lykkes, forudsatte i det Mindste, at man havde opdaget Universal-Former, som passede for alle Folk til alle Tider. Dette Misgreb, der paa det Nøieste hænger sammen med forrige Aarhundredes anti-historiske Aand, havde sin dybe Rod i den sværmeriske Indbildning, at Menneske-Slægten, i det Mindste i Tidens klogeste Hoveder, havde naaet sit jordiske Maal, og kunde aldrig stige høiere, i hvilket Tilfælde der ganske rigtig maatte fremspringe en klar, uforanderlig Universal-Form for alle borgerlige, ja for alle menneskelige Forhold. Erfaring lærde imidlertid snart, at det var Sværmeri, og at de splinternye Almeen-Former, som forudsatte, at alle Folk var eens, ligesaa lidt kunde udslette den dybt grundede Forskjellighed, som passe til den, og i nærværende Aarhundrede staaer man derfor allevegne Fare for at miskjende den Trang til Fornyerelse, der dog ved Misgrebene ingenlunde er blevet enten mindre følelig eller mindre velgrundet. Det er visselig ei blot i Frankrig man fristes til at opmane det syttende Aarhundredes livløse Former, og ansee dette for den historiske Reformation, Folkenes Eiendommelighed og Staternes Sikkerhed kræver; men det er vist, at et saadant Gjenganger-Væsen er om Dagen til Spot og om Natten til Skræk for alle *levende* Sjæle, og Afguderiet med Fædrenes Been-Rade er, om end ikke saa oprørende, saa dog aabenbar ligesaa uhistorisk og aandsfortærende, som Foragten af Fædrenes Aand; thi det er med Folke-Slægterne, som med deres enkelte Med-Lemmer, at i Graven føde de ei Børn men kun Orme, og Fædrenes Aand opliver kun saadanne Børn, som ei efterabe men fortsætte deres Levnets-Løb. Ligesaa lidt som vi, uden, aandeligt talt, levende at begrave 94 os selv, kan vende tilbage til vore Fædres Vaner og Videnskabelighed i det syttende Aarhundrede, ligesaa lidt kan vi, uden samme uforsvarlige Daarskab, indtvinge os i deres borgerlige Afdelinger og Indretninger; men, vil vi trives i Hjemmet, og vil vi gjøre naturlige, varige Fremskridt paa den store Løbe-Bane, vi som Mennesker ere kaldte til, efter vore eiendommelige Anlæg, at fortsætte og fuldende, da maa den samme Folke-Aand, som oplivede Fædrene, og svæver over Folkels Historie og over Forfatningen, det selv har givet sig, den maa levende tiltale os, stemme vor folkelige Tanke-Gang, og styre vore borgerlige Skridt. Derfor, uagtet jeg vel maa have lært, hvorlidet denne min old-nordiske Tænke-Maade tækkes Mængden af mine Jævn-Aldrende, kan jeg dog ikke undlade at betragte Religions-Frihed som alt Borgerligt i vor Histories og Stats-Forfatnings eiendommelige Lys, og vanslægtet maatte jeg jo være fra de gamle nordiske Kæmper og Dannemænd, det skal være Oldingens Ære, som Unger-Svendens Lyst at kalde sine Fædre, hvis jeg skyede en aaben Feide med Fienderne ad Nordens Aand, fordi jeg veed, at ogsaa deres Sværd kan bide Kjød som Klæde!

(Fortsættes.)

OM RELIGIONS-FRIHED. (Tredie og sidste Stykke.)

offentliggjort i »Theologisk Maanedsskrift«, fordi *Censoren, P. Eberlin, forbød dets Udgivelse 1.*

Grundtvig var blevet underkastet Censur som Følge af den Dom, som Lands-Over- samt Hof- og Stads-Retten den 30. Oktober 1826 havde fældet over ham for Injurier imod Professor H. N. Clausen i Kirkens Gienmæle.

Han havde forgæves prøvet at fri sig for dette Søgmaal, først ved at ansøge Kongen om at ophæve Processen, senere ved at andrage i Retten om Sagens Afvisning.

Inden Dommen faldt, havde *A. S. Ørsted*, som den Gang var Generalprokurør, udtalt sig om Stridsspørgsmaalene, i en Artikel i »Juridsk Tidsskrift«, og havde heri, til Gunst for Professor H. N. Clausen, forsvaret forholdsvis stor Frihed i Gejstlighedens Stilling til Kirkens Symboler. Grundtvig havde i den Anledning skrevet et lille Skrift: *Vigtige Spørgsmaal til Danmarks Lovkyndige*, og deri udtalt sin Forundring over, at »Hr. General-Procureuren, som beklæder et af de to vigtigste juridiske Embeder i Landet, og beklæder desuden i vor juridiske Literatur et Høi-Sæde, der lettelig kunde gjøre hans Stemme til et Orakel-Sprog, - - ikke har taget i Betænkning, saa tidlig og lydelig at yttre sin afgjorte Partiskhed for min Modpart«. Ørsted undgik da heller ikke Kongens Misbilligelse tilligemed et ydmygende Tilhold om at standse sin offentlige Skribentvirksomhed.

Processen og den paafølgende Dom gjorde et overordentlig pinligt Indtryk paa Grundtvig, der i første Øjeblik fandt sin borgerlige Ære tilintetgjort derved. Han opgav at appellere Sagen til Højesteret, men forsøgte at indskyde den under Kongen ved den foreliggende Slutning paa Afhandlingen om Religions-Frihed, der uvilkaarlig ^{*} 96 formede sig som en uforbeholden Kritik af den ham overgaaede Dom og endte med en ligefrem Bøn til Kongen om at udslette Virkningerne af den.

I denne Ejendommelighed ved Afhandlingen maa Grunden sikkert søges til, at Censor forbød dens Offentliggørelse, uden at det er muligt at paapege de enkelte Udtalelser deri, som foranledigede Forbudet.

Det trykte Oplag af Afhandlingen blev beslaglagt af Politiet og udkom først i Aaret 1866 med følgende ny Titelblad:

Om Religions-Frihed.
(Tredie og sidste Stykke).

Af

N. F. S. Grundtvig.

*Slutningen af en Afhandling i Theologisk
Maanedsskrift, 8de Bind.*

Kj øbenha vn.

Trykt 1827.

Undertrykt samme Aar.

Løsladt 1866.

Undtagelsesvis er Grundtvigs Manuskript til dette Stykke bevaret¹. Det er derfor nedenfor angivet, hvilke Afvigelser der ved Korrektoren er gjort fra Haandskriftet, og hvilke Rettelser Forf. selv har foretaget i sit Manuskript, for saa vidt disse Afvigelser og Rettelser spiller nogen Rolle med Hensyn til Indholdet og ikke er af rent formel Art.

*

97

Om Religions-Frihed.

Maa trykkes.

I Kjøbenhavns Politieret den 6te Marts 1827.

P. Eberlin.

(Slutning).

Vise vilde jeg ret soleklart, at Danmark høilig trænger., og har alt længe trængt til Religions-Frihed, men at de, som dybest skulde følt denne Trang, slet ikke har villet vide deraf at sige, men meget mere stræbt at berøve Frederik den Tredies Troes-Forvandte den Religions-Frihed, Grund-Loven hjemler dem¹; men dette kan umuelig skee, uden at det Hele maa antage Form af et historisk Nød-Værge, der ei kan være alle

Vedkommende² kjært. Sagtens regnede man paa, at jeg, under Processen, ei havde Sind til at forsvare mig, og Regningen var saa rigtig, at kun et offentligt Angreb fra en Side jeg mindst maatte ventet det, afnødte mig mine Spørgsmaal til Danmarks Lovkyndige, hvorpaa jeg vel forgyæves venter Svar. Sigtens har man ogsaa meent, at naar min Pen først kom under Politiets specielle Opsyn, da var den død og magtesløs, men deri, haaber jeg, man har forregnet sig; thi vel kan der være megen Tvivl om, hvorvidt, selv efter Trykke-Forordningen, Politi-Censur er anvendelig ved private Søgs-Maal, men ingen Tvivl om, at jeg maa ansee dens Anvendelse paa mig for en blot Formalitet, saa vist, som ^{*}98 den ei skal undertrykke Andet, end hvad der, uden sømmelig Ærbødighed, skrives imod Staten. Og sandelig, hvor mageløs liberal Staten hos os er mod hvad der angriber dens Kirke-Væsen, det kunde aldrig klarere vise sig, end i den Sag, jeg juridisk har tabt, men historisk skal vinde; thi hvormeget Engeland end brammer af sin Skrive-Frihed, vilde det dog kommet en theologisk Professor i Oxford eller Cambridge dyrt at staae, hvis han, under sit Navn¹, havde udladt sig blot halv saa frit om Stats-Religionen, og om den engelske Kirkes Forhold til Staten, som Professor *Clausen*, i sin bekjendte Bog, har udladt sig mod Stats-Religionen og Kirke-Forfatningen i Danmark. Visselig, havde han gjort noget Saadant i det frie Engeland, og havde han end aabenbar havt hele Oppositionen og hemmelig det halve Ministerium for sig, Lord-Cantsleren vilde dog væddet sit graa Hoved paa, at han ei Aaret om kunde beholde sit Catheder, og jeg tænker, han havde vundet sit Væddemaal. Skulde det da vel være mig formeent, som tabde mit, ja som tabde meer end det, ved i Grunden ikke at tale nær saa ilde om Professoren, som han havde talt om den Stats-Kirke, jeg satte en Ære i at tilhøre, og fandt mig kaldet til *efter Evne* at forsvare; skulde det være mig formeent at sige: den Læmpelighed var udentvivel for stor, om jeg end derved ingen Ulæmpe havde fristet!

Dog, jeg tilstaaer det, jeg turde ingen Slutning gjøre fra hvad der vederfores Professoren, til hvad der kunde vederfares en stakkels *pastor emeritus*, dersom det ikke var min og hele Danmarks Lykke, at have en Konge, som *Frederik den Sjette*; men havde vi ikke havt en saadan Konge af Guds Naade, da havde jeg vist heller aldrig lært at kjende de Farer der kan true, de Uheld der kan møde Præster i vor Stats-Kirke, saa de kunde blive Tremarks-Mænd, uden at vide Andet, end at de blot havde gjort deres Skyldighed; nei, da havde jeg vist været saa vel fornøjet med at kjende lidt til Faderen, at jeg aldrig havde lært at kjende Sønnen. Kun fordi jeg ikke turde vente, hvor langt jeg end vilde reise, at finde en Konge, det saaledes var min Lyst at tjene, og fordi det var mit poetiske Haab, at en saadan Konges Alderdom sikkert vilde velsignes med en gylden Høst, efter Sæden, det var Hans Ungdoms høie Kald og kongelige Lyst at udstrøe paa Marken, derfor ene har jeg fundet Mod og Kraft til at kæmpe den kjedsommelige, seipinende ^{*}99 Kamp, og til Bærmen udtømme den Kalk, der blev mig tidlig iskjenket

Naar alle Elementer i en med sig selv stridende Stats-Kirke synes at forbinde sig mod *een Capellians* borgerlige *Person*, som ovenikjøbet har, vel Grund-Loven, Danske Lov og Embeds-Eden *for sig*, men den herskende Exeges over alle Love og Eder *imod sig*, da kunde jeg ikke med god Samvittighed prise en Konges Klostskab, som ei lod *Capellanen*, han være saa personel eller residerende, borgerlig falde, efter Omstændighederne, ned af Stolen eller ud af Kirken¹, jeg maatte ei prise Kongens Klostskab i dette Tilfælde, hvis Han endnu vilde holde paa Capellanen, hvad Han saa end ellers tænkte om ham, maatte det ei, om saa end Kongen var *Frederik den Sjette*, som det er tungt for en tro Undersaat at slippes af, og om jeg end selv var Capellanen, og havde altsaa ondt ved at see, det var nødvendigt, hvad der for mig var hardtad tilintetgjørende. Men det skal man agte, og det skal man takke sin Gud for, naar man har En, og, hvis man Ingen har, dog prise ei sin egen gode Forstand, men sin og Danmarks Lykke for, at Kong *Frederik den Sjette* ei forkaster nogen tro Tjener, om Han end for Øieblikket kun synes at være daarlig tjent med ham, og derfor blev heller hverken den personelle eller den residerende Capellan i mig borgerlig styrtet, men lod sig selv falde, som enhver tro Tjener bør, naar han seer, det gjør kun Uro til ingen Nytte, og til en daarlig, forfængelig Ære, at staae hardt imod. Men man skal ogsaa agte, at *kun* i en *saadan* Konges Tjeneste kan en *christelig* Præst forsvare det for Kongernes Konge, og for den christelige Menighed, til hvilken han som Sjæle-Sørger er viet med et ubrødeligt Baand, ei at staae imod til sidste Blods-Draabe, *kun* i en *saadan* Konges Tjeneste har jeg kunnet forsvare to Gange at suspendere mig selv fra Embedets Gjerning, *kun* i en *saadan* Konges Tjeneste, om Hvem mit Hjerte og min [e] Barndoms-Minder af Folke-Jubelen over den mageløse Kron-Prinds, lige fra Begyndelsen sagde mig, hvad Erfaringen saa klarlig har stadfæstet, at hverken min Mund ei heller min Pen, som gjorde gierne det Lidet de mægtede, efter bedste Skjøn, til Kongens Ære og Landets Vel, ingen af dem vilde Majestæten binde, og aldrig vilde Han taale, at jeg skulde hindres fra at forsvare mig, med den samme sømmelige, dybe Ærbødighed, og med den samme ^{*}100 mandige Frimodighed, med hvilken denne Konge saa gjerne seer, at Hans Tjenere, ja at alle Hans Undersaatte, som have Noget at sige, fremtræde for Hans Kongelige Aasyn, og skrifte Sandhed, om hvad, og om hvem det saa er! Derfor vil jeg skrive frimodig, nu som før, skrive, som jeg vilde tale for Majestæten, naar det var mit Kald, naar det kunde sømme sig for en Tjener saa borgerlig ringe, ja borgerlig hardtad død og magtesløs, at bede allerunderdanigst om Majestæstens allernaadigste Opmærksomhed for saa lang en Tale, sømme sig paa anden Vei end paa denne Publicitetens Konge-Vei, som det var aldrig Majestæstens Villie at spærre, men tvertimod at holde ryddelig for hvad der havde modent Ærinde, det være sig til Hove, til Kirke, til Skole, eller hvortil det end var, og jeg er nu, som altid, sikker paa, at der er ingen Magt i Danmark, hvad Navn den saa end fører, der kan undertrykke, hvad jeg vil være bekjendt at skrive under mit bekjendte Navn, uden at Majestæten Selv, før eller siden, vil vide og vil see, hvad det var.

Det faaer de da vel finde sig i, min kirkelige Fritalenheds mange Uvenner, baade hemmelige og aabenbare, at om de end have den Fornøielse at see Døds-Tegnet over min Skrift, naae de det dog aldrig at see Livs-Tegnene udslettede deraf, men turde maaskee finde, at jeg var aldrig mere levende, end da man udraabde min Død i Aviser, nødes dog vel engang til at lære, hvad der *maa trykkes* i Danmark!

Endnu er jeg knyttet ved min Embeds-Eed til den Danske Stats-Kirke, og skal betænke dens Tarv, endnu er jeg Kongens lønnede Tjener til at arbeide paa Danmarks Historie, og bedre kan jeg, for Øieblikket, neppe vise, jeg mindes begge Dele, end ved at lade trykke en saadan historisk Prædiken som følgende, om sand *Religions-Frihed* og sunde *Rets-Principer*, en Prædiken, der, hvis den ei blev læst af Fler end min nærmeste Censor, maatte blive det Sidste, jeg skrev til at trykkes, end sige da til at undertrykkes i Danmark.

At ogsaa vi Danske var Hedninger, før vi blev Christne, at Hedninger er ogsaa Mennesker, og at det er meget bedre at være en ærlig Hedning end en falsk Christen, det er lutter Ting, som høre til Børne-Lærdommen i vore Dage, og vi christelige Skrift-Kloge i Manddoms-Alderen fristes allermindst til at glemme det, da vi hardtad alle, hvad vi saa end var i vor 101 Opvæxt, dog i vor første Ungdom nok selv har været Hedninger, og, vil ingen Anden være det bekjendt, saa vil dog jeg; thi det er sandt: trods saa christelig en Opdragelse og Oplysning, som den vel fandtes i Danmark, ved Slutningen af det attende Aarhundrede, traadte jeg dog ind i det Nittende som en Hedning, og gjorde ingen Hemmelighed deraf for nogen Jævn-Aldrende, fandt ikke heller stort Andet end det samme Hedenskab hos dem, og kunde aldrig opdage, at de theologiske Professorer var bedrøvede derover¹, men syndes meget mere, at Alt hvad de sagde bestyrkede os deri, skjøndt kun Gud og deres egen Samvittighed kan sige, om det var deres Hensigt; thi, i det Hele taget, toges Velanstændighed i Agt, saa hverken Dogmatiken eller Exegesen, som dengang herskede², kunde med nogen Ret siges at ligge i aabenbar³ Feide med nogen af de christelige Troes-Artikler, eller nogen af de evangeliske Beretninger. Ligesaa lidt, eller endnu mindre, var der dengang hos de danske Theologer mindste Tale om, at man havde Lov til at forstaae Præste-Eden som man selv vilde, at man havde Lov til at lave sig selv Noget, man kaldte Protestantisme, og paanøde den Danske Stats-Kirke, eller at Kongen ingen Ret havde til at befale i den, eller til at tage noget Løfte af de Lærere Han beskikkede og lønnede, om en vis bestemt Lærdom, de ufravigelig skulde følge.

Jeg veed altsaa, af egen Erfaring, baade hvad det er at være Hedning, hvad det er at være Christen, og hvad det var for en fri Theologi, hvormed den Danske Regjering saae igjennem Fingre, jeg har beviist, at jeg kan skrive danske Bøger, hvis Ord og Tanker jeg tør forsvare mod alle Danmarks Theologer, mundtlig eller skriftlig, som dem behager, og jeg maa da vel sagtens have lært at læse og forstaae en Bog paa Dansk af en sprænglærd ung Professor, som endnu bogstavelig var Skole-Dreng, da hans Fader ikke fandt det under sin Værdighed at disputere med den theologiske Candidat, der havde skrevet om Religion og Liturgi, og derved kundgjort en Tro paa den christelige Aabenbaring, som ei vilde rime sig med hvad man dengang forguede og kaldte Fornuft. Det bliver i Aar alt tyve Aar siden, og derfor maae hverken Præster eller Superintendenter fortælle mig, *enten* at der staaer kun det Samme i Professor *Clausens* Bog, som i Hyrde-Brevet af 1817, og hvad ^{* **} 102 Andet af danske theologiske Professor-Bøger¹ før den Tid, man vil nævne mig², eller at det er mig, som enten med Theologisk Maanedsskrift eller med Kirkens Gjenmæle har brudt Fred og stiftet Uro i den Danske Stats-Kirke, eller at det var tilpas, at den unge Professor, istedenfor at forsvare sig mod den ældre Videnskabs-Mand, Præst og Skribent, kun stævnedede ham som Injuriant, fik ham dømt for sin *Stil*, og sat under Censur! Sligt maa ingen geistlig Embeds-Mand, og ingen Videnskabs-Mand i Danmark fortælle mig, uden de vil bøde derfor i den Danske Kirkes og Literaturs Historie, saalænge deres og mit Navn, som jeg uden al Stolthed kan sammenføie, saalænge de ihukommes, de maae det ikke; thi de kan ikke forsvare det for Historiens Dom-Stol, de kan ikke, uden at have de fuldgyldigste Vidner imod sig, nægte hvad jeg her har sagt, og hvad jeg fremdeles vil sige om Krig og Fred, om Splid og Enighed i den Danske Stats-Kirke, og om mit Forhold til Professor *Clausen*.

Det er vist nok sandt, at Christendommen i ingen af de nuværende Stater er indført saa fredelig og apostolisk, som i Danmark, hvis Historie melder os, at Den, selv med *Kongen* til sin Tals-Mand, kun stræbde at overtale, ei at undertvinge Lands-Folket, og det er aldeles min Mening, at Danmark allerede herved er indviet til *Religions-Frihedens* hellige Land, hvor Troen og Sammes Bekjendelse alt fra Heden-Old var en fri Sag mellem den Usynlige over og det Usynlige i Mennesket.

Det er ligeledes sandt, og langt klarere, at for tre hundrede Aar siden, da de christnede Hedning-Folk var kommet til Skjels-Alder, og skulde, saa at sige, confirmeres i deres Daabs Pagt, da var der intet Folk, der saa eenstemmig erklærede sig for den historisk-rene, uforfalskede christne Tro og Bekjendelse, uden alt Papisteri, som det Danske; thi Reformationen begyndte herinde, som det sig burde, med *Religions-Frihed*, i det Kong *Frederik den Første*, høilovlig Ihukommelse, gav de reformatoriske Præster et Beskjærmelses-Brev, som hierarchiske Bisper maatte respectere, og hvor *Vendekaaben* var den eneste navnkundige Mand, som *aandelig* tog Steen-Kirken i Forsvar. Selv *Christian* den *Andens* landflygtige Tjenere kappedes, som man vel veed, med *Frederik den Førstes* om at udbrede det rene christelige Evangelium i Danmark, og hvem maa dog ikke forbauses, naar han betænker, hvad det vil sige, at i en *Borger-Krig*, som Grevens Feide, midt under ^{* **} 103 en almindelig religiøs Gjæring, *vilde begge Parters* Hoved-Mænd synes religiøs *enige*, hvad de umuelig kunde villet, naar Folke-Stemmen i Henseende til Troen ei havde været afgjort eens.

Heraf slutter jeg igjen, at *Religions-Frihed* er naturligere i Danmark end i noget andet Land, og af begge de to store Kjends-Gjerninger, som indbyrdes stadfæste og oplyse hinanden: af Historien om den christelige Troes Indførelse og Reformation i Danmark, deraf slutter jeg, at et Folk, der i *Ansgars* og *Luthers Dage*, uagtet et Mellem-Rum af *syv Aarhundreder*, blev sig selv liigt, rimeligviis altid vil ligne sig selv, og at, kan de nu ikke længer enes om at beholde og forsvare den blandt dem tusindaarige christelige Tro, da vil de sikkert endnu langt mindre kunne enes om at forkaste og bestride den. Fremdeles paastaaer jeg, at, efter denne historiske Oplysning, var det i Danmark klogest, under enhver religiøs Gjæring, strax at give Religions-Frihed, og see, til hvilken Side Folket vilde vende sig, og opstod der en theologisk Skole, som *bestreed* Folkets gamle Tro, da behøvede denne ikke engang at være den Christelige, som aldrig har ladet sig undertrykke, for nødvendig at avle stor borgerlig Uro, naar Folket skulde bindes til saadanne Theologer, om saa disses Viisdom end var himmelfalden.

Saaledes vilde det, mener jeg, være under alle Omstændigheder, men nu under de Nærværende? Kan det nytte, man vil glemme, hvad der staaer i Rigets Grund-Lov, eller ved Haarkløverier gjøre den til Intet! Er det derfor mindre sandt, at Konge-Loven er den gamle Olde-Moder paa Dronning-Stolen, hvis Børn bære Purpur, med Enevolds-Magt, som de ei kan bortskjænke til nogen Stat-Holder, som *Danske Lov* er endnu, end sige da til Nogen af deres ringeste Tjenere, som Forordningernes Mangfoldighed, der staaer i Dag, og i Morgen kastes i Ovnen, dog vel maa lignedes ved! Eller er det mindre sandt, at hver Bonde-Mand, som hver Videnskabs-Mand, der kan læse Dansk, kan læse sig til, at den christelige Tro og Bekjendelse, der af alle Kong *Frederik* den *Tredies* Efterkommere skal vældelig beskjærmes og haandthæves, at det er *Frederik* den *Tredies* Tro og Bekjendelse, som Han havde tilfælles med Folket, og som af de Skrift-Kloge er udttydet i den *Augsburgske Confession*, men for Menig-Mand levende udtrykt i den *Danske Lutherske Catechismus*, som var *Folkets* eneste symboliske Bog, længe før *Christian* den *Femte* satte den 104 i *Danske Lov*, og var det unægtelig, da Konge-Loven tog Folke-Troen i sin vældige Beskjærmelse!

Men, er nu dette baade vist og sandt i alle Maader, hvad er det da man vil, og hvad er da min Brøde mod den *Danske Stats-Kirke*, enten med *Kirkens Gjenmæle*, *Theologisk Maanedsskrift*, eller med Noget af Alt hvad jeg kirkelig har enten sagt eller skrevet? Man binde dog engang op om Lænderne, og møde mig i aaben Mark, og sige mig i mine Øine, *hvormed* jeg har brudt Fred, *hvormed* jeg, fra 1810, eller selv, om man vil, fra 1806, da jeg prøvede min Pen, har vakt Uro i den *Danske Stats-Kirke*; *hvormed* jeg har fortjent at anklages borgerlig, saasart jeg løftede Røsten, at sværtes i Cancelliet, som Sværmer, Fanatiker og Uro-Stifter, at udraabes paa alle Gade-Hjørner og stævnes som Injuriant¹, og endelig, hvis det er sandt, som man, baade indenlands og udenlands, paastaaer: at bandsættes, og overantvordes til den verdslige Øvrighed af samtlige Superintendenter, som et Skumpel-Skud, en Styver-Fænger, Pøbel-Smigrer og hvad man vil kalde *novator* ²? Man svare mig, eller man vide, at Taushed er, efter saadanne Spørgs-Maal, det mest glimrende Vidnesbyrd for Samtid og Efter-Slægt, jeg som Præst og Skribent kan forlange!

Var der Fred i den *Danske Stats-Kirke*, eller var der Krig, da jeg blev født? Var der Fred, da var der jo Fred for *den* christelige Tro og Bekjendelse, som Konge-Loven vil have beskjærmet, og har jeg nogensinde angrebet den? Var der Krig, saa maatte dog vel Folke-Troen have Lov til at forsvare sig, og Lov til at kalde sine Modstandere, hvad Konge-Loven kalder dem: Kjætttere, Sværmere og Guds-Bespottere, og er det ikke dog Folke-Troen, jeg har forsvaret, var det ikke dog i Dens Navn, jeg tiltalte Præste-Læreren, og hvem tør paatage sig hans Forsvar mod *Kirkens Gjenmæle* og mig, hvor er Beviset for, at hans Bog, uden klar Selv-Modsigelse, lader sig paa nogen muelig Maade forene enten med *Frederik* den *Tredies* Troes-Bekjendelse, eller med den *Augsburgske Confession*, og hvad kunde det da, borgerlig talt, vel nytte ham, om han havde tyve, om han havde hundrede Forordninger paa sin Side, som alle maae laane hele deres Gyldighed af *Danmarks Grund-Lov*, og miste den i samme Øieblik de findes stridende mod Konge-Loven!

Er det maaskee ved *Censurens* Ophævelse 1770, at det er ^{*}^{*} 105 blevet selv theologiske Professorer tilladt, at bestride og forkaste den historisk-christelige Tro og hele Stats-Religionen som Misbrug og Fordomme, som gammel papistisk og juristisk Surdei, der skulde udfeies? Maaskee, derom er det ei værdt at tvistes, da Konge-Loven ligesaa lidt retmæssig kunde modsiges 1770 som 1799¹, men vel er det et mærke, at, ved *Censurens* uforberedte, ubesindige² Ophævelse, styrtedes Danmark hovedkulds i en *aandelig Revolution*, der nødvendig maatte forvirre baade Kirken og Literaturen, og som det er et Vidunder, ei sønderknuste den *Danske Stats-Bygning* i de sidste tretten Aar af forrige Aarhundrede. Vist nok blev selv den ubestemte, regelløse, revolutionære, i saamange Henseender for hver Alvors-Mand modbydelige Trykke-Frihed, selv den et³ Middel i Forsynets, Kron-Prindsens, og det sjeldne Stats-Raads Haand, til at afvende Statens Under-Gang, og forberede dens Gjenfødsel; men den *Revolutions-Tilstand*, hvori Kirken og Literaturen var styrtet, og kunde, efter Omstændighederne, umuelig undgaae, den lod sig naturligviis ikke ende, enten ved Trykke-Forordningen, eller med Interregnet, og om det saa ti Gange stod i Grund-Loven, at alle Munde i Danmark skulde bekjende den christelige Tro, og alle Prædikanter følge den *Augsburgske Confession*, saa var det dog ligefuldt, da *Revolutionen* engang, ved *Censurens* Ophævelse, var begyndt, aabenbar umueligt at haandthæve. Hvad derimod havde været det Rette: at give Religions-Frihed, at vaage over det theologiske Facultet, at afløse det Forældede i Kirken, og kun holde hardt ved det, efter Kirke-Historien og Konge-Loven, *Uforanderlige*, selv forsvare det modig, og see gennem Fingre med *Andre*⁴; det var ogsaa aabenbar Biskop *Balles* Mening⁵, og saavel Interregnets Natur, som *Balles* store personlige Indflydelse i Cancelliet, især saalænge *Brandt* var Præsident, lagde for en stor Deel Stats-Kirkens Skæbne i

hans Haand. *Balles* noksom bekendte, strængt monarchiske, anti-hierarchiske Grund-Sætninger, og hans tit gjentagne Formaning til de Geistlige, hvem Embeds-Eden var for tung, og den christelige Tro, efter Augsburg-Confessionen, for gammel, at *træde ud*, og saa baade troe og skrive hvad de vilde, disse Ting eftetlade ei mindste Tvivl om, hvad han vilde erklæret, hvis der var forlangt Religions-Frihed; men den forlangde Ingen, den tog de sig, og vilde, til *Balles* store Sorg, ^{***} 106 med Magt bortreformere Folkets Tro, som han saa tit og saa djærvt erindrede, var *Folkets Eiendom*. At *Balle*, da han saae det, ei udvirkede Religions-Frihed, og, hvis de Præster, der *aabenbar* fulgte deres eget Hoved, istedenfor Confessionen, ei selv vilde taget deres Afskeed, da foreslog dem dertil, det kan man dadle, naar man vil være stræng; men hvem tænkte paa Sligt i Slutningen af forrige Aarhundrede, og hvem indsaae, at Religions-Frihed var den store Mangel i det bekendte preusiske Edikt, som maatte gjøre det med Rette forhadet, og hvilken *Biskop*, med *Balles* Afsky for Uærlighed, og Had til Samvittigheds-Tvang, vilde vel havt Mod til en saadan Forholds-Regel, paa en Tid, da det lod, som Vantroen laae i den Kjøbenhavnske Luft, og besatte Studenten, saasomt han kom indenfor Voldene!

Alt hvad der, *uden Dette*, kunde gjøres af en baade kjæk og mild, aarvaagen og velstuderet, kirkehistorisk Sællands Biskop i den vanskeligste, kaadeste, ugudeligste Tid, det gjorde *Balle*, ved Prædiken, Formaning, et lysende Exempel, og et nidkjært Bibel-Forsvar, som naturligviis i en pøbelagtig Skrive-Frækheds anonyme Dage tildrog ham den kaadeste Hudstrygelse i Bladene; men om end Reperteuren¹ havde været Præst, eller Professor, eller Bisp, der havde dog vist Ingen ymtet om, at *Balle* burde stævnes som Injuriant.

Bastholm stod dengang paa en anseelig Post, ved Siden ad Sællands Biskop, han var det egenlige Hoved for Oppositionen i Stats-Kirken, lige til Slutningen af Aarhundredet, og bestreed hele Skikkelsen af den gamle Guds-Dyrkelse og det theologiske Studium, men, skjøndt han neppe var sig ret bevidst, hvad han dermed² bestreed, maatte han dog i den Anledning taale haarde Beskyldninger, høre drøie Taler, og jeg har dog aldrig hørt, han havde i Sinde at stævne den velbekjendte *Kjøbenhavnske Capellan*³, eller at Nogen troede, han dermed kunde have rensat sig.

Altsaa, det er ganske vist, at den Danske Stats-Kirke befandt sig i fuld Revolutions-Tilstand, da jeg begyndte at læse Bøger derom, og det var dog mange Aar før jeg skrev Nogen; thi jeg er ikke den Ældste af det nittende Aarhundredes første Skribent-Kuld, men dog hører jeg til det attende Aarhundredes ^{***} 107 Læse-Verden, og medtog derfra de liberale Ideer om aandelig Krig og borgerlig Fred, som i dette ere komne mig dyrt at staae.

Alt hvad *Balle* gjorde og leed, for til det Yderste at udøve den Tolerance, hvorom de nymodens Præster saa gjerne prækede, og for at beskytte *den* kirkelige Fritalenhed, som han, selv naar den anvendtes skjævt, dog for Grund-Sætningens Skyld tog i Forsvar, det maae Andre vide langt bedre end jeg, men Saameget har jeg dog hørt, at han mere end een Gang stillede sig i Gabet for En af de Kjøbenhavnske *Capellaner*, nuværende Stifts-Provst *Clausen*, og skaffede udentvivil denne myndige Mand endeel af sin store Respect i Cancelliet, ved at sige: Kjøbenhavnerne sværmede for ham.

Mindst kunde *Balle* ventet, og havde ei heller forskyldt, at netop denne Mand skulde staae i Spidsen for en *borgerlig* Klage over en theologisk Candidat af hans Kreds og Svogerskab, hvis hele Brøde var, at han ei prækede, som *Clausen* ønskede, men dog maatte *Balle* opleve dette besynderlige Brudd paa den borgerlige Fred, for hvis Skyld han havde taalt saa meget, opleve det alt ikkun to Aar efter at han nedlagde Hyrde-Staven!

Dette kan dog umuelig være de Herrer Superintendenter ubekjendt, saalidt som, at det var *mig*, der allerede da, for *sytten* Aar siden, skulde været det *borgerlige* Offer for Faderen, jeg nu er blevet for Sønnen, dersom ikke Geheimeraad *Cold*, (saa sagde han selv) og, er jeg ikke feil underrettet, *Christian Colbjørnsen*, paa det Alvorligste havde fraraadt saa betænkeligt et Skridt. Hr. Biskop *Münter* veed det ogsaa vist, at man vilde havt mig udslettet af Candidaternes Tal, og derved spærret Adgang til den Lære-Stand, hvortil jeg, med de hæderligste Vidnesbyrd, havde dannet mig, og sandelig, havde heraf reist sig kirkelig Uro, da var det aabenbar mine intolerante Anklagere, der, ved en ligesaa utidig som ilde stædt Nidkjærhed, havde ei blot vakt, men *fremtvunget* den.

Altsaa, den borgerlige Fred, der i *Balles* Dage ganske rigtig fandt Sted mellem de *aandelige modsatte* Partier i Stats-Kirken, og som bestod deri, at Orthodoxerne af Tolerance ei vilde formelig anklage Nogen af de lovstridige Præster, for ei at gjøre dem, hvad man kalder ulykkelige, denne Fred, hvorved Orthodoxerne naturligviis forbeholdt og maatte forbeholde sig al muelig Frihed baade i Almindelighed til at laste og bestride Heterodoxien, og i Særdeleshed til at nedrive de danske 108 Skrifter, som vilde udbrede samme, denne Fred, der naturligviis ikke beioede paa nogen thinglyst Contract, men paa en taus Overenskomst, som unægtelig giver *Balles Mildhed* et mageløst Vidnesbyrd, denne Fred har Capellanen ved Vor Frelsers Kirke *ikke* brudt 1825, men den brødes 1810 *paa ham* af Capellanen ved vor Frue Kirke, og hvilke Geistlige der med ham tog Deel i den formelige Klage over min Dimis-Prædiken.

Nu, en saadan Fred er skrøbelig, thi *grændseløs* kan Tolerancen vel være i en Stat, som giver Religions-

Frihed, men umuelig i Stats-Kirken, med mindre den ei blot ved Selv-Modsigelse skal opløses, men ved den første dristige Modstander omskabes, saa hvad der efter Loven skulde ene herske, bliver undertrykt eller udelukt. Jeg tør derfor ikke laste Freds-Bruddet, blot som saadant; thi var min Dimis-Prædiken et mageløs dristigt Angreb paa den lovmæssige Stats-Religion, da kunde en Lærer i Stats-Kirken gjerne ansee det baade for en Embedsog en Samvittigheds-Sag at paatale det borgerlig, skjøndt det vel, med Hensyn paa Kirkens forvirrede Tilstand og den længe øvede besynderlige Tolerance, var Staten værdigt at gaae læmpelig til Værks.

Men, nu var jo min Dimis-Prædiken kun et literairt Klagemaal over Kirkens bekjendte Forvirring, Klagemaal over, hvad alle vidste, at Præsterne nu sædvanlig hverken prækede som der stod i Bibelen, eller som det sømmede sig i en Menighed af Luthers Efterfølgere, og da dette Klagemaal kun knyttede sig til den store offentlige Kjends-Gjerning, uden engang udtrykkelig at anvende den paa Danmark, end sige da at udpege enten Hoved-Stadens Præster, eller Nogen af dem, saa kunde det dog umuelig falde mig ind, at de orthodoxe Præster, der selv maatte istemme Klagemaalet, og havde glædet sig over det paa Balles Læber, skulde harmes over det paa mine, og at de heterodoxe Præster nu ei engang vilde taale, at en orthodox Candidat beklagede Heterodoxiens Udbredelse, det var jo latterligt at tænke.

Føier man nu hertil, at min Dimis-Prædiken aabenbar kun var et varmt, lidt rhetorisk Udtog af min Afhandling om Religion og Liturgi, indført med Berømmelse i *Fallesens* theologiske Maanedes-Skrift 1807, samt at den var censureret paa det Hæderligste af Prof. *P. E. Müller*, og ei engang holdt for nogen Menighed, da maa man vel sande, at Tolerancen var veget fra den Danske Stats-Kirke med *Balle*, saa nu var der aaben 109 Feide, der ei kunde endes uden med det ene Parties fuldkomne Undertrykkelse, eller med kirkelig Skilsmisse.

Var det nu lykkedes, hvad mine Anklagere stiledede paa, at spærre mig Adgangen til Stats-Kirkens Lære-Stand, da havde man med Magt skabt en religiøs Parti-Stifter i mig, ikke fordi jeg havde mindste Lyst eller Anlæg til at være det, men fordi jeg var af en poetisk modig Natur, der harmedes over Skranker, hvis Retmæssighed jeg umuelig kunde indsee, og fordi jeg virkelig havde Fædrenes i Riget fredlyste Tro, hvis Talsmand jeg netop, naar man vilde forhindre det, maatte føle mig kaldet og tvunget til at være.

Jeg var dengang Alumnus paa Valkendorphs Collegium, og hvorledes man benyttede sig af denne Omstændighed mod en gammel theologisk Candidat og ung Digter, gider jeg her ikke fortælle, men jeg nævner det for at kunne sige: mine Omgangs-Venner der, og især *Hersieb* i Norge og *Sibbern* her, veed det saa godt som jeg, hvor langt det var fra mine Tanker at gjøre Opsigt, at sige *med min Dimis-Prædiken*, og hvor nødig jeg traadte ind i Stats-Kirkens Lære-Stand, saa, havde mine Anklagere kjendt mig, havde de vist ikke forarget sig over et Produkt, der, *som saadant*, var i mine Øine det Ubetydeligste, jeg havde skrevet, og som jeg blot lod trykke, fordi unge Forfattere heller gjemme Smaat i Literaturen end i Pulten², og fordi jeg vidste, det vilde glæde min gamle Fader, som just det Aar blev Jubel-Lærer i Stats-Kirken. For at staae ham bi i hans høie, ærværdige Alderdom, var det ogsaa ene og alene, jeg prækede for Dimis, og ønskede Ordination; thi den hemmelige Gru for Embeds-Forholdene i den prosaiske Verden havde jeg tilfælles med alle poetiske Naturer, og desuden var ikke Theologien, men Nordens Historie og Oldsager, det videnskabelige Fag, jeg ønskede baade at virke og udmærke mig i *ved Skrifter*, saa enhver Embeds-Stilling, selv den academiske, jeg attraaede, var mig kun ønskelig, fordi jeg var fattig, og nødtes til at føle, man lever ei af Luften, hvor poetisk man end bearbejder den, og i Danmark, nuomstunder, hverken let eller længe af sin Pen, især naar man har for Skik, som jeg, at tygge Drøv paa den.

En formel Vanskelighed, som jeg, med min Ulyst til den præstelige Embeds-Stilling i en Vraa, ei vilde til det Yderste bekæmpe, havde gjort, at min gamle Fader bestemte sig til at ^{*} ^{*} 110 resignere, og rimeligviis var da min Dimis-Prædiken blevet den sidste, som det var den første Prædiken jeg lod trykke, hvis man havde ladet mig være i Fred; men det skulde nu ikke saa være, det er den eneste Grund jeg endnu kan tænke mig til det borgerlige Angreb paa den unge Digter, og lidt sværmende Mytholog, der vel, fra tidligere Dage, f. Ex. da han, som Prædikant paa aaben Mark for Lande-Værn paa Langeland, (1807) havde seet Almuen flokkes om sig, ved Røsten om gamle Danmarks Fare, og om den gamle Troes guddommelige Kraft, vel havde nogen Mening om sine Tale-Gaver, men havde dog aldrig gjort et Skridt for at bestige en Prædike-Stol i Hoved-Staden, eller sat Pen til Papir for at søge om Andet, end en Plads paa Valkendorphs Collegium, og et *Reise-Stipendium* som han ikke fik.

Nu derimod, nu, da det skulde stemples til en borgerlig Brøde, blot literair at beklage den gamle Christendoms¹ Forfald, ja, nu maatte Blodet dog vel engang kaage, selv i de koldeste Kar, hos en fribaaren poetisk Natur, hos Sønnen af en Jubel-Lærer i Stats-Kirken, Sønnen af *Balles* Svoger, med Frænder i den danske Kirke, selv paa Biske-Stole og theologiske Cathedre, lige op til *Morten Luthers* Dage, hvis Æt-Navn i saamange Kirke-Sogne vakde Ihukommelsen af ærværdige, nidkjære, fitalende, velbegavede Præster, og hvis Møderne-Slægt tabde sig først i Middelalderens Dunkelhed, hvor *Absalon* straaledede! Hvad Under, at de gamle Præsters Æt-Mand, der alt i sin Barndom glødede, naar han læste om Luther, og i sin Opvext, naa han læste Jesus og Fornuften², drømde sig kun voxen for at være *Balles* Vaaben-Drager, at han, der en liden Stund var drevet med Strømmen fra Fædrene, fra hans Barndoms Tro og Kæmpe-Drømme, fra Balles Fodspor, fra sin Moders Hjerte, og sin Faders Velsignelse, men var, da Alvors-Timen slog i Livets Skole, vendt

tilbage, havde i Historien skuet den gamle Christendoms Triumph gennem Tiderne, havde i hine Danmarks Døds-Kamps tunge 3 Dage, dybt følt hvad han fattedes, men nu hardtad glemt det over nordiske Kæmpe-Drømme; hvad Under, at han pludselig vaagnede i Gru, i Forfærdelse, i glødende Harme, da det end ikke maatte være ham tilladt, naar han i Drømme besøgte den faldefærdige Kirke, med sine Fædres Grave, at offere Den, og deres Ihukommelse, og de Graahærdede, som forgjæves søgte ^{*}^{*}^{*} 111 deres Tro og deres Trøst hos de unge Præster, at offere det *Alten Taare*, som jeg end mindes grandt randt uvilkaarlig, og faldt paa Papiret, da i min Drømme-Prædiken, Øiet faldt paa Disse. Denne Taare, den første ret fromme, jeg i mange Aar havde fældt, den kunde jeg umelig angre, om den end skulde blive Kilden til mange Bittre, og selv nu, da den er blevet det, da kun Han som tæller Stjernerne, kan tælle Taarerne¹, som i femten Aar nedrandt paa disse blege Kinder, og paa de fleste Bøger, jeg har skrevet, selv nu være det langt fra mig, som Menneske, som Christen og som Præst, at angre min første Taare, eller klage over hvad den kostede; men jeg taler her som Borger, som den *danske Borger*, bekvem til et Embede, bekjendt for rene Sæder, ei ubekjendt og ei uyndet som nordisk Digler, og da maa jeg vel klage, klage bitterlig, at min *borgerlige Lykke*, hvortil, med disse Egenskaber, min naturlige Forbindelse med *Balle*, og i det Hele med anseelige Familier, aabnede mig de blideste Udsigter, at den vilde man kvalt i Fødselen, og gav virkelig Bane-Saar, uden at jeg havde forskyldt det med Andet, end med den Dimis-Prædiken, som ligger *uskyldig* for hele Verdens Øine, og som min *Censor* havde givet mig saa gode Tanker om, at jeg vel, da det var min *egen*, maatte finde den værdig til Trykken.

Hvad der vilde blevet af mig, dersom man havde faaet mig udslettet af Candidaternes Tal, eller hvis kun ikke den svare Sinds-Sygdom, hvori jeg faldt, havde dybt ydmyget mig, og *Balles* Anbefaling hos en naadig Konge skaffet min gamle Fader hans Embede igjen, og mig Ordinationen, det veed kun Han, der² haver Kongers som Smaafolks Hjerte i sin Haand; men ikke blot borgerlig maa jeg grue, naar jeg tænker paa, hvad man, for menneskelige Øine nær havde gjort af en haabefuld ung Skribent, som i sit borgerlige Liv vist ikke med Villie fortørnede noget Menneske, og kunde, selv da han var Hedning, ei lade Solen gaae ned over sin Vrede. Nær, som paa et hængende Haar, for Støvets Øine, havde man gjort en *unaturlig Sværmer* af mig, unaturlig i alle Maader, da det var Fædrenes Tro og Statens Religion jeg vilde sværmet for; og da jeg dog sagtens havde fundet ligesaa megen Indgang hos den danske Almue, som Hauge fandt hos den Norske, og her dog ingen Religions-Frihed var, vilde *Tugt-Huset* formodenlig snart blevet min Kirke, og, selv om Bulderet, hvad dog var urimeligt ^{*}^{*} 112 at tænke, dermed var blevet stillet, saa var jeg dog blevet en Skam for mit gode Navn, for min ærede Familie, for et Fædreneland, jeg hverken var uvillig eller ubeqvem til at tjene som Præst, og ære som Skribent.

Gud skee Lov! det skedte ikke, fordi, som vi nu see, det skulde ikke skee; men om end det der skedte og det der truede, ei havde sønderrevet et af mine bedste Familie-Baand, og sønderrevet min Sjæl, og gjort hele min borgerlige Bane til en Torne-Sti, jeg, med min levende Indbildnings-Kraft, maatte vandre med Angest; om end ikke saa havde været, jeg maatte dog føle mig kaldet til at gjøre Alt hvad jeg kunde, for at bevirke en Skilsmisse mellem de nu ogsaa *borgerlig modsatte* Partier i den Danske Stats-Kirke, for at ikke snart en Anden skulde styrte i den Grav, paa hvis Rand jeg kun ved et Vidunder blev frelst. Jeg seer det nu godt, at til at bevirke en saadan Skilsmisse med *Religions-Frihed*, har jeg ingenlunde valgt de Midler, menneskelig Klogskab maatte tilraade, saa, hvis det alligevel blev de tjenligste, da var det kun i en højere Haand, som styrer Alt, og lader sine Engie veilede de troende Børn, der gjerne vil gaae den bedste Vei, og styrtede dog, om de saae den¹; men sæt, at Veien havde ført fra det Maal, der stadig og levende svævede for mig: den Danske Stats-Kirkes Gjenfødelse, uden Bulder, uden Processer, Inquisitioner, Afsættelser og alt Sligt, som baade min poetiske Natur, og Kirke-Historien indskjød mig Angest for, saa havde det jo dog ikke været min Skyld, hvis Vei til Klarhed over de borgerlige Forhold, og til den deraf udspringende Verdens-Klogskab, efter min Natur, mine Studier, og mit Levnets-Løb, nødvendig maatte blive lang, men Skylden vilde ligge hos begge Slags *Præster* ² som havde Klarheden, og maatte, om ei før, saa ved min Behandling og Virksomhed, seet, at Skilsmissen var uundgaaelig nødvendig.

Ordineret blev jeg nemlig, som sagt, kun med Møie, ved Majestætens besynderlige Naade, og *Balles* Anbefaling, ydmyget var jeg blevet, og saa bange selv for det blotte Skin af en Separation fra Stats-Kirken, som mit Korte Begreb af Verdens-Krøniken viser, men des ivrigere maatte jeg nødvendig blive for Stats-Kirkens Reformation, og da det kun svævede dunkelt for mig, *hvordan* den var mulig, *hvorvidt* den kunde lykkes, og *hvorledes* man skulde arbeide derpaa, kom der ^{*}^{*} 113 naturligviis til at staae Meget i benævnte Bog, som deels udsprang af Stats-Kirkens Forvexling med den reen-christelig Apostoliske, deels var meget farligt, paa en Tid, da mit Exempel havde lært, hvad Oppositionen borgerlig attraaede¹.

Hvilket Bad der egenlig var mig tillavet for denne Bog, veed jeg ikke, men at det skulde været hedt, lærde blandt Andet et Brev fra *Balle* mig, og, er jeg rigtig underrettet, maa jeg, næst Gud, ene og alene takke det Uberegneligste af alle Tilfælde: min Bogs Samtidighed med en Forordning, Ingen ventede, og Alle maatte tænke paa: Penge-Forordningen af 5te Januar 1813, for, at jeg kun blev straffet med Fornuft-Grunde², dem jeg vel ingenlunde var saa ufølsom ved, som man troede, men rigtig nok slet ikke bange for. Sagtens stod jeg altsaa paa Nippet, allerede dengang, at hjem søges med en Injurie-Proces, der maatte dræbt min spæde borgerlige Agtelse, og nødt mig til at gaae i Land-Flygtighed, uagtet jeg dog *borgerlig* slet ikke havde gjort Andet, end dristig fremhævet den os alle vitterlige Mod-Sætning mellem den evangelisk-lutherske Kirke i det *sextende* og i det *attende* Aarhundrede, Noget, der, med bittere Klagemaal, siden er

gjort saa tit, baade her og andensteds, uden at det har været Nogen til Forargelse. Ved et Uheld, poetiske Naturer, naar de berøre borgerlige Gjenstande, som er dem hellige, altid ere udsatte for, i det de baade blive for hede, og stirre begejstrede paa det Fraliggende, glemmende deres nærmeste Forhold, havde jeg nær mistet mit Borgerskab i Danmark, og derom havde ei været Andet at sige, end at Poeter skal tage dem i Agt, hvad de siger om Folk, især om de Prosaiske, ei Andet at sige, naar ikke det jeg lastede i den Danske Stats-Kirke, aabenbar havde været lovstridigt, og jeg havt borgerligt Kald til at laste det; men, under disse Omstændigheder, vilde det ikke været min Poesies, men Lovenes og min priisværdige Nidkjærheds Skyld, at jeg var blevet landflygtig. Man kan vel sige, al Landflygtighed er slet ingen nødvendig Følge af en Injurie-Process, især naar man, som en ærlig Mand i Grunden altid gjør, slipper den med Æren, og man har vel Ret, især naar det er klart, at der ligger en revolutionair Forvirring til Grund, som aldeles opsluger det personlige Forhold; men naar man vil have *borgerlig* Virksomhed, er den *borgerlige* Agtelse, som en Injurie-Process for Øieblikket lilintelgjør, og altid formindsker, dog saa dyrebar en Skat, at jeg godt ^{* ** *} 114 kan begribe, hvorfor kraftige Naturer¹, i Oldtiden, ei kunde trøste sig over dens Tab, før de fik stiftet en *ny Stat*, hvori deres personlige Agtelse blev Borgerskabets Kilde. Dunkelt havde dette altid svævet for mig, naar jeg betænkde, hvilken vid Mark Trykke-Forordningen, under Kirkens nærværende Forfatning, aabnede for² Injurie-Processer, men deels ansaae jeg, som et Barn af det attende Aarhundredes borgerlig liberale Ideer, det for umueligt, at nogen Dansk Skribent kunde betjene sig af et Vaaben, Skribenten vel maatte nødes til at frygte, men nedværdigede sig i mine Øine dybt ved at bruge, og deels har jeg, som Digtere pleie, sammenblandet den personlige og den borgerlige Agtelse, lige til Injurie-Processen kom og skildte dem ad, da jeg med Smerte saae, at min borgerlig Agtelse var tilintetgjort, men lærde dog at trøste mig ved, at Personen var blevet stærk nok til at holde Borgeren opreist, mens Bølgerne gik over ham. Dette kan jeg see, vilde ikke været Tilfældet 1813, og jeg maa da prise min Lykke, at der i Verdens-Krønikens Bilag ei stod talt om min *Dimis-Prædiken*, thi da vilde neppe nogen Forordning reddet mig, og dog udsprang Tausheden hverken af Verdens-Klogskab, ei heller af Beskedenhed, men blot af Frygt for, man skulde sige, jeg var hevngjerrig, en Frygt, der har bragt mig til at undlade Meget, jeg maaskee burde gjort, og blandt Andet til at tie med min Skade, indtil nu, da Nødvendigheden byder mig at tale, før jeg tier qvær.

Var jeg blevet stævnet 1813, da var jeg rimeligviis reist til *Norge* 1814, og vel mueligt, jeg der ikke havde følt det Skaar i min borgerlige Agtelse, jeg her havde lidt, men dog ogsaa mueligt, jeg havde kommet til at føle det, eller³ fristet et Lignende, og da enten maattet opgive min præstelige Virksomhed, hvad jeg neppe havde kunnet, eller benyttet mig af den Norske Religions-Frihed til at organisere en ny christelig Menighed, der i det Mindste udelukkede Selv-Modsigelsen, Noget, der hos et saa opvakt Folk, hvor Mange af *Hauges* Venner var mine Læsere, neppe vilde faldet vanskeligt, men vilde, foruden megen Ulæmpe af min Mangel paa⁴ Verdens-Klogskab, vel ødelagt den Norske Stats-Kirke, og truet den Danske med Undergang. Vist nok vilde det skaffet mig den mest glimrende Triumph over mine kirkelige Anklagere og Modstandere, og ført et kort men klart Beviis for, at naar *Norge* har Religions-Frihed, maa ^{* ** *} 115 Danmark, endog blot af politiske Grunde, nødvendig ogsaa have den; men at slige Triumpher altid har syndes mig for dyrekjøbte, sees deraf, at jeg ikke reiste, da min borgerlige Agtelse vel var ubeskaaret, men dog alt for svag til at opveie hele den Kjøbenhavnske Geistligheds, som, jeg veed ikke selv hvorledes, var kommet til at ligge fast i den modsatte Vægt-Skaal.

At de syv Aar (1813-1820) ei i nogen Henseende var for mig som syv *Dage*, det vil man vel troe, da mine Bøger i dette Tidsrum ei blot vidne om, at jeg gjorde mig Flid for at blive flittigere, end jeg af Naturen havde Lyst til saa længe at være, men vise desværre ogsaa, at Tiden tilsidst faldt mig saa lang, at jeg havde ondt nok ved at fordrive den for mig selv, end sige da for mine Læsere, der hverken følte Drift eller Trang til at søge deres Tids-Fordriv saa langt tilbage i Norden, eller saa dybt i Tanke-Graven, som jeg. At man ei heller i syv *Dage*, mindre i syv Aar, kan leve af Luften, om man end kan nøies med Lidt, at en Poet, naar han skal være *Bog-Orm*, vil have for Tandem hvad der smager ham, især naar det er kostbart, og at gamle Kjæresten, naar de blive ved at være det, vil gjerne giftes, at man ei engang kan blive viet, end sige, holde Huus, uden Penge, og at det netop i hine syv Aar var en falsk Penge-Tid, det er deels saa naturligt, deels saa bekjendt, og deels saa prosaisk trivielt, at jeg dengang skammede mig ved at tale derom, som Noget, der ikke maatte koste en Digter, og dertil en christelig Præst, et eneste Suk eller uroeligt Øieblik; men det kostede mig naturligviis, desuagtet, baacle da og siden, mange, skjøndt sjeldne Venners Ædelmodighed gjorde Mirakler, og vor endnu sjeldnere Konge neppe lod Skjalden, der omsider dog mærkede Uraad (1818), sukke over sin brødløse Konst, før Konge-Ordet skabde ham et Levebrød!

Visselig, jeg hører end saa lidt som nogensinde enten til *de* Capellaner, eller til *de* Skjalde, som mene, man faaer et eget Krav paa Staten, naar man rimer, og et dobbelt, naar man derhos lader sig ordinere; thi denne Tanke-Gang er lige saa urimelig og plump egoistisk, som den er upoetisk og uchristelig; men derfor var det dog hverken billigt, politisk klogt, eller stemmende med den Danske Regjerings, ogsaa i dette Stykke, mageløs liberale Aand, i en Række af Aar, aabenbar at tilsidesætte en af de ældste theologiske Candidater, som, skjøndt han var Personl-Capellan, dog havde fuldendt sit academiske Løb med de Bedste, havde Ord for at prædike¹ med udmærkede Gaver, ^{*} 116 og gjorde Skridt paa den Danske Skribent-Bane, som endog tildrog ham Majestætens naadigste Opmærksomhed, og vakde Opsigt i hele den nordiske Læse-Verden. Jeg mener virkelig, at om denne Capelian og Skribent end havde havt politiske Grund-Sætninger, som faldt den Danske Stat lidt betænkelige, og havt Ord for at være temmelig heterodox, saa havde det dog været klogt at

befordre ham, især i Hoved-Staden, hvor de kirkelige Anomalier kun har lidt at betyde, og hvor Regjeringen har en ganske anderledes Oversigt over allehaande Bevægelser, end udenfor; men da nu denne Capellan netop havde Ord for at være baade kirkelig og borgerlig hyper-orthodox¹, saa er unægtelig hans planmæssige Tilsidesættelse, indtil han bogstavelig kun ved Majestætens besynderlige Naade, eller ved Udvandring, kunde faae det tørre Brød, en Gaade i den Danske Historie, der forudsætter et mægtigt virkende personligt Antipathie mod Capelianen, enten hos det Kongelig-Danske Cancellie, eller hos Nogen, der paa det havde en mageløs overveiende Indflydelse.

Naar jeg derfor i Cancelliet bestandig maatte høre, deels at jeg var en Sværmer, og deels at jeg ei maatte gjøre mig mindste Haab om et geistligt Embede inden Voldene, selv om det kun var ved Kirken i Citadellet, til hvilket umisundelige Stade jeg tre Gange concurrerede; ja naar Præsidenten, som han selv aabenhjertig sagde mig, endnu 1818, spurgde Geheimeraad *Moltke*, om Stifts-Øvrigheden i *Aalborg* havde Noget imod, at jeg indstilledes til et der ledigt Capellani; naar jeg derhos veed, at Cancelli-Præsidenten(1817) lod mig, ved min Velynder *Abr. Kall*, bede til sig, for, som han selv sagde, at forlige mig med Cancelliet, naar jeg, af flere lange Samtaler med denne nysafdøde Minister, veed, hvorlidet han gjorde nogen Hemmelighed af, at min Uenighed med *Kjøbenhavns Geistlighed* var i hans Øine ingenlunde en politisk Brøde, men kun en uovervindelig Hindring for den Befordring jeg attraaede; naar jeg veed alt dette, og endnu meget Lignende; mon det da være en forvoven Slutning, at den samme Haand, som 1810 lagde hele den Kjøbenhavnske Geistligheds borgerlige Agtelse i Vægt-Skaalen mod min borgerlige Ringhed, at den samme Haand vedligeholdt denne Stilling, indtil syv magre Aar havde frembragt en Hungers-Nød, Personel-Capellanen ei kunde tage sig nær saa let, som Stifts-Provsten, og indtil Majestæten^{*} 117 overhuggede den Knude, Cancelliet ei kunde løse, ved, mod mit Ønske, men til mit Bedste, at kalde mig til Kjøbstæd-Præst i Sælland, og ved, Aaret efter, paa min indstændige Bøn, men, som det synes, til min borgerlige Undergang, at tilbagekalde mig, som Capellan ved Vor Frelzers Kirke i Frue Provsti.

Voveligt¹ var det vist nok af mig, hvem Stifts-Provst *Clausen*, ved *Balles* Lig-Begjængelse, ei engang paa Provst *Gutfelds* Overtalelse, og et rimeligt Ønske, som ikke var mit, vilde laane en Prædike-Stol, han dog selv kun havde til Laans, og ei ved denne Leilighed vilde benytte, ja, mig, hvem Stifts-Provsten vist optog den Dristighed meget ilde, som Biskoppen offentlig hædrede, den Dristighed, at jeg, en ordineret Mand af *Balles* Tro og *Balles* nærmeste Kreds, ved Kisten talde et Par beskedne Ord om den faldne Høvding i Israel; voveligt var det vist nok af mig, saa haardnakket at eftertragte en Prædike-Stol i Hoved-Staden, at jeg end ikke skyede Frue Provsti: men naar der skal føres Krig, har jeg altid meent, der maa Haardt imod Haardt, hvis Lige-Vægten skal vindes af Hvad der har tabt den. At ogsaa jeg havde Noget af den Tro paa egne Prædikeneres miraculeuse Virkninger, som det i vore Dage var Synd at misunde de unge Præster, da den sjelden bliver gammel, med mindre man spærrer dem Kirken, hvorfor skulde jeg nægte det, om det end var min Skik at lægge Dølgemaal paa mine egne Svagheder, som jeg kun alt for meget har blottet; men dog var det jo ganske i sin præstelige² Orden, at jeg vilde netop ind i den Kirke, man blot af Caprice lukkede for mig, og at jeg vilde gjengjælde dem deres Opmærksomhed, der forud i Hundrede-Tal mødte mig ved Frederiksberg, da det var det nærmeste, jeg *kirkelig* 3 kunde komme Hoved-Staden! Ja, selv i sin mest prosaiske borgerlige Orden var det, at en Skribent, som var Præst, og hvis Tilhørere hverken Provst eller Bisp burde kalde Pøbel, om saa end ei deriblandt havde været Mænd, de maatte bukke for, at han ei vilde eller kunde skye Hoved-Stadens Kirke, fordi han mishagede Stifts-Provsten, uden dog at have nogensinde personlig fortørnet ham, men vel personlig troet fast paa hans Aabenhjertighed, og gjort ham skjulte Tjenester, han skulde undres over!

Saa stod jeg da, fra 1822, som Præst i Hoved-Staden, og havde da endelig, men vel at mærke, kun ved Majestætens besynderlige Naade, ved en Udholdenhed, det var Synd at fordrø af alle^{**} 118 orthodoxe Personel-Capellaner, og ved et Sammenstød af mange egne, tildeels personlige Omstændigheder, kun derved, efter en *tolvaarig* Kamp, vundet den præstelige Religions-Frihed, som jeg forlangde, og undte gjerne Enhver¹.

Men, kun jeg, ikke Danmark, havde vundet Religions-Frihed, og den Vinding havde saameget mindre været Kampen værd, som jeg jo, i Norge, kunde faaet den Frihed for Intet, det mindedes jeg om ved de fyenske Klagemaal, og ved den fyenske Pukken paa Lov og Ret, der skulde lære Almuen til at nøies med den Søndags-Mad, Sogne-Præsterne vilde beskjære dem, *hvordan* den saa end var. Da maatte jeg endelig gribe til min længe henlagte Præste-Pen, og bede baade Præster og Jurister lægge vel Mærke til, at skulde Sogne-Præsterne i Danmark endnu længer udgjøre et Læremester-Laug, hvis Arbeide Menighederne ei maatte understaae sig at vrage, da maatte de nødvendig ogsaa være orthodoxe Præster efter Loven, efter den Lov, hvis Haandhævelse baade Forordningen af 1741, og enhver Forordning, som bandt Almuen kirkelig til Sogne-Præsten, aabenbar forudsætter. Jeg erindrede tillige, hvor uklogt det, efter Historiens Vidnesbyrd, var, at ville med verdslig Magt undertrykke en aandelig, end sige da en christelig Gjæring; men jeg havde endnu ikke vundet Klarhed Nok, til at see, hvad borgerlig var herved at gjøre, naar man baade vilde beskytte Almuen i sine lovmæssige Kirke-Rettigheder, og skaane de nymodens saavel som de slumrende Præster, kort sagt: naar man vilde undgaae den borgerlige Splid og Uro, der, saasnart Almuen begynder at vaagne, staaer for Døren, enten man saa vil procedere mod Præsterne i Snese-Tal, eller man vil overlade Almuen til udannede, sædvanlig stormende, tit hovmodige og herskesyge, sjelden kjærlige Ledere, hvis Spor i Danmark vel er besynderlig gode, men kunde umuelig været saa aldeles uskyldige, dersom ikke i Reformations-Tiden

djærve, dannede, ærværdige * 119 Præster havde stillet sig *borgerlig* 1 i Gabet, udvirket Religions-Frihed, og derved tilbagevandet den ordenlige Lære-Stand Almuens tabte Tillid og Ærbødighed. Og, nu i vore Dage: hvorfor fandt *Hauge* vel de færreste Tilhængere i *Bergen*, som netop var hans Fristed, uden fordi der lød Evangeliet i Kors-Kirken for Tusinder, som følte, det var levende paa *Nordahl Bruns* indviede Tunge! Hvorfor kunde Bevægelserne i Jylland neddysses, uden fordi *Balles* christelige Kæmpe-Navn var stort paa Marken, saa alle christelige Hjerter følte, at saalænge Sællands Biskop stod, og streed saa vældig for Fædrenes og Folkets Tro, saalænge maatte man bøie sig dybt for Lære-Standen, hvad man saa end hos Dens enkelte Medlemmer maatte enten skye eller savne! Hvorfor er det først i den senere Tid, man hørde Bulder fra Fyen, hvor man kan forfølge betænelige Spor tilbage til det *syttende* Aarhundrede, hvorfor vel, uden fordi Sogne-Præsterne der, endnu i Slutningen af det attende Aarhundrede, passede omtrent til Menighederne, og fordi *Tønne Bloch*, der, blandt Andet, ligesom manet af *Kingos* Aand, holdt hardt ved gamle den Psalme-Bog, sad myndig paa Fyens Bispe-Stol! Ja, troer man endelig, at jeg, fra den Dag, da Larmen over min Dimis-Prædiken saa uforskyldt gav mig Udseende af en Kæmpe for Fæderne-Troen, og gjorde mig dertil, at jeg har savnet Leilighed til, udenfor Stats-Kirken, at have en kirkelig Virksomhed og Indflydelse blandt Folket, der vel maatte blevet anderledes øiensynlig, dersom jeg havde næret den Harme over Præster og Bøger, som jeg, endogsaa med ubillig Haardhed, ligesaavel hemmelig som aabenbar har stræbt at dæmpe.

Dog, Almuens Klagemaal fandt udentvivl Ørenlyd hos *Fyens* høitelskede Gouverneur, det trykkende Forhold blev taaleligt, og Alt syntes nu at forkynde, at Revolutionen i Kirken var saa godt som endt, saa Stats-Religionen, der i mig sin forfulgte Tjener var blevet fri, var i det Hele paa Ny blevet herskende. Dr. *Mynster*, som var Den af os Yngre, der, ældst og tidlig klar, brød Isen til Fæderne-Troens og Stats-Religionens Værn, Dr. *Mynster* var ikke alene (1811) blevet Capelian ved *Frue Kirke*, og (1817) Medlem af Universitets-Directionen, men han havde practisk beviist, man tog meget fejl, hvis man troede, at *Kjøbenhavnerne* sværmede for Stiftsprovst *Clausen*, hvad de saa end maatte have gjort for Capellanen i sin Tid, og *Mynster* * 120 havde tillige, ved sin Moderation, sin Klarhed, og sine sikke Bevægelser, opsvunget sig til en Høiagtelse hos hele Rigets Geistlighed, som under Revolutioner sjelden falder paa de beskikkede Ypperste-Præster. Professor J. *Møller*, efter Alderen, og vel i flere Henseender, midt imellem *Mynster* og mig, var vel senere kommet tilbage til Fædrenes Tro, som *Mynster* rimeligviis aldrig ret1 forlod, men var dog kommet tilbage, og var den frugtbarste theologiske Skribent; alt længe havde jeg med Glæde bemærket, at Religions-Underviisningen i de fleste lærde Skoler tog en bedre Vending, og jeg saae hvert Aar flere og flere theologiske Candidater indtræde i Lære-Standen, som, hvad enten de saa nærmest knyttede sig til *Mynster*, til *Møller*, eller til mig, dog var Fæderne-Troen og Stats-Religionen alvorlig hengivne, og derhos sædvanlig de forstandigste og boglærdeste.

Saaledes stod Kirke-Sagerne 1824, himmelvidt forskjellige fra Stillingen 1810, og troede man, jeg ikke bemærkede det, da tog man meget fejl; men har min poetiske Natur og den deraf udspringende Dunkelhed gjort mig, i det Mindste tilsyneladende, ubillig mod det tidlig Klare², og mod en Verdens-Klogskab, der dog, ligesaavel som enhver anden Deeltagelse i Verdens Sysler, hører til de *Adiaphora*³, hvis Farlighed ei udelukker deres Nytte, altsaa ei heller deres Brug i Kirken; saa har paa den anden Side samme Natur, i Forbindelse med min præstelige Erfaring og mine historiske Studier, indskudt mig en velgrundet Mistro til det Glimrende, altsaa ogsaa til de lette Seire, de pludselige Omvendelser, og fremforalt til den almindelige Troes-Enighed, der vel er Sjælen i den christelige Kirke, men en Uting i Staten, som enhver Stats-Kirke derfor i alle Maader ødelægger sig selv ved at ville fremtvinge eller fremkonstle Skinnet af hos alle et Lands Indbyggere. Paa denne practiske Vei, som jeg skylder al min tilbagevundne Christendom, var jeg kommet til dybt at føle Religions-Friheds Nødvendighed, hvor Christendommen i det Hele nu skulde blive stort meer end en Skygge af hvad den fordem var, og af hvad den altid maa være, for at blive den levende Kilde til klippefast Haab, til himmelsk Fred, til kjærlig og kraftig Dyd, og til voxende Klarhed, som er dens guddommelige Bestemmelse paa Jorden. Saalænge ei ethvert Menneske havde Lov til at være sin Tro eller Vantro, sin Christendom eller sit Hedenskab bekjendt, uden derfor at lide noget *-* 121 Skaar i sine Borger-Rettigheder, end sige lide borgerlig Straf, saalænge var mig al Kirke-Tugt en Gru, ligesom det aabenbar er Noget, ingen klog Regjering under de nærværende Forhold kanv lade udøve; men dog lærde jeg daglig klarere at indsee, hvad jeg smertelig følte, at uden al Kirke-Tugt er selv Præste-Stillingen i Hoved-Staden, hvor den ellers, formedelst Sogne-Baadets Løsning, har store Fortrin, dog næsten utaalelig og lidet frugtbar; thi hvem kan dog i Længden holde ud at tage *aabenbare* Spottere og *aabenbare* Lastefulde til Alters, at tage *Troes-Løfte* hvor man veed, der er ingen Tro, og at give Vielsen selv det mindste *christelige* Skin, hvor Ægteskabet er *aabenbar* uchristeligt, og hvorledes skulde under disse Omstændigheder Begrebet om Menigheden som et helligt dvs. moralsk Samfund i det *Hele* blive meer end en tom Skygge!

Det var da min fulde og faste Overbeviisning, at kunde *Troes-Fornægterne* ei bringes eller nødes til at fraskille sig, *Sogne-Baadet* løsnes over hele Riget, Enhver have Lov til at communicere og lade confirmere, hvor han vilde, og Ægteskabets borgerlige Gyldighed skilles fra den Kirkelige, saa enhver Medlem af Menigheden og enhver Præst, uden borgerlig Uleilighed, kunde vælge eller vrage hinanden i *Samvittigheds-Sager*, kunde det ikke skee, da maatte de ægte Christne, og hvem der vilde gjælde for det, skille sig fra Stats-Kirken, alt som de vaagnede af den dybe Slummer, hvori Menighederne, i det Mindste hos os, har været nedsjunkne, og er det for Største-Delen endnu.

Denne Indsigt hos *mig*, som ei alene havde sværmet for den *Danske Stats-Kirke*, men ogsaa historisk

overbeviist mig baade om Dens nøie Sammenhæng med Danmarks borgerlige Vel, og om den store aandelige Fare ved en chrislelig Separation, denne Indsigt, Synet af det nittende Aarhundredes stærke1 Hang ei til at løsne men til at stramme de *udvortes* Baand i Borger-Samfundet og miskjende Vigtigheden af de *Indvortes*, og endelig den Vished, at det med Christendommen uforenelige Element havde aldrig havt mindre Lyst end nu til frivillig at skille sig fra Stats-Kirken, alt Dette nedsænkede mig i en dyb Mismod, som vist nok maatte synes dem, der fandt Revolutionens Saar næsten aldeles lægte, urimelig, men som, desuagtet, neppe var ugrundet. Daglig overbevistes jeg mere derom, at ^{*} 122 den unge *Clausens* Virkning paa de Studerende var langt fra at være saa ubetydelig, som jeg havde tænkt, den maatte være, fordi han ikke sluttede sig til den opblomstrende men til den henvisnende filosofiske Skole i Theologien, men at den tvertimod langt overgik den Virkning, nogen theologisk Professor hos os i Mands Minde havde havt, saa mange Studenter virkelig sværmede for ham, og herved forsvandt mit Haab om den Danske Stats-Kirkes Gjenfødselse uden Skilsmisse, medens det pegede paa, at det, hvor unaturligt, urimeligt, og borgerlig ufornuftigt det end i Grunden var, skulde blive de gammeldags1 Christne, der maatte fraskille sig2.

Aldrig har jeg da været saa misfornøiet med Stats-Kirken, eller saa mismodig over dens Tilstand, der syndes mig kun at spaae en *Restoration* efter Tidens Leilighed, d. e. et Blænd-Værk, som da jeg i den havde naaet mine personlige Ønskers Maal: vundet en baade udvortes og indvortes saa lidet byrdefald, saa rolig, og saa frugtbar præstelig Stilling, som den vel lod sig finde i Danmark, kunde sige, gjøre og lade omtrent hvad jeg vilde, havde tit flere Tilhørere end jeg ønskede, og sikkert ei Slettere end nogen Anden, begyndte efterhaanden at forvinde mine gamle Capellan-Aar, og var saa huuslig lykkelig, som nogen Mand og Fader i Danmark.

Saaledes, vil man sige, er Menneskene, især de der leve mest i den ideelle Verden, har ingen Taalmodighed, og har enten ingen Verdens-Klogskab til at gribe virksom ind i det practiske Liv, eller er for aandelig storagtige til at bruge den, og jeg svarer, velan! der er nogen Sandhed, men dog endnu mere Skjævhed i den Tale, naar det anvendes ikke paa de reen-borgerlige Forhold, hvor den hører hjemme, men paa de Kirkelige, hvis reen-aandelige Natur sandelig ei heller i Stats-Kirken maa oversees, dersom den skal være meer end de Christnes *aabne* Begravelse. Desuden har min Skæbne saaledes med Magt udrevet mig selv af de personlige Forbindelser der laae mig nærmest, at i det Mindste hidtil alle mine Indgreb i det Nærværende maatte skee paa den offentlige Vei, hvad der altid er forbundet med store Vanskeligheder, og i det nittende Aarhundrede med ^{**} 123 en Fare, man ei kan beregne, mindre oversee. Paa en Tid altsaa, da Trykke-Forordningen saa at sige havde vundet Hævd paa, med al sin Haardhed og Tvetydighed, at være baade mild og klar nok, og paa en Tid, da en Troid, Et jeg veed ikke hvad, syndes at havel i Bund og Grund ødelagt den Danske Læse-Verden, saa, naar man undtager Døgn-Blade, have kun Prædikener og Andagts-Bøger, hvorpaa vi vel mindst lede Trang, et Publikum, deels i de flittigste og deels i de dovneste Kirke-Gjængere; da maatte dog sagtens Skribenten af Natur, og af aandelig Nødvendighed, være nær ved at fortvivle om nogen Virkning paa det Nærværende, og prøve, om han endnu var poetisk nok til at trøste sig over den herskende Død med Livet i det Forbigangne. Dog, dertil var jeg nok blevet for gammel, eller dog for studeret, jeg stod da paa Nippet strængt videnskabelig at begrave mig i mit Fag, som Nordens Historie er, og Geheimeraad *Malling* veed, det var ikke min Skyld, at jeg ei kom saa dybt ind i Udførelsen af en stor videnskabelig Plan, som *Majestæten* yndede, at jeg formodentlig havde tabt baade Syn og Hørelse for noget saa Smaat og Tomt og Hverdags, som Professor *Clausens* Bog virkelig er i mine Øine, der ei kan see rettere, end at den ingenlunde er lærd og indholdsrig, end sige filosofisk, men kun tyk, overlæst, og pralende med de tommeste af alle Citater og Sophismer!

Dog, Planen gik, Gud veed hvorledes, overstyr; den virkelig theologisk lærde, systematisk grundmurede Dr. *Rudelbach*, og Orientalisten Adjunkt *Lindberg*, som virkelig er blevet, hvad man forgjæves lovede sig, fordum af *Horneman*, siden af *Rasmussen*, og sidst af *Lemming*: en Dansk Ebræer, som kan og vil gjøre baade Høiskolen og Danmark Ære, disse to unge Lærde, sammenførde af Ham, der ligesaavel sammenføier hvad Mennesker adskille, som Han tit adskiller hvad de sarnmenføie, havde kirkelig knyttet sig nærmest til mig, og ønskede min Deeltagelse i et *Theologisk Maanedsskrift*. Kan det ikke gjøre Andet, tænkte jeg, saa kan det dog, blot ved at udkomme, vise Verden, baade at mine Kirke-Gjængere har Sind til at befordre Andet end Prædikener til Trykken, og at den gammeldags Christendom, i det Mindste hos os, ingenlunde er forladt af de lærde Sprog-Studier og den systematiske Erudition, som jeg ikke sjelden har savnet hos dem, der kun, som jeg selv, savnede dem hos mig. Vel ønskede jeg, efter nogen ^{*} 124 Betænkning, at man kunde formaae Dr. *Mynster* til virksom Deeltagelse i et Forehavende, hans Navn vilde være langt mere til Anbefaling end mit, i hvilket Tilfælde jeg, om min Deeltagelse i mindste Maade generede, gjerne trak mig tilbage, og lovede mig mere Glæde, og den gode Sag mere Fremgang af min Taushed, end af min ivrigste Tale. Saa klog var jeg dog nu blevet, men det hjalp mig ikke; var det Mistvivl om at Foretagendet kunde vinde *Mynsters* Bifald, eller Partiskhed for mig, eller et Sammenstød af Tanker og Omstændigheder, som saa tit uvilkaarlig gjør Udslaget, Nok, jeg blev Med-Udgiver, skjøndt ei i mindste Maade Bestyrer af *Maanedsskriftet*; dets Gang mishagede *Mynster*, og det blev ikke1, hvad det efter min Mening skulde været, en literair Forenings-Punkt for alt *decideret Christeligt* af alle theologiske Skoler, men2 fik snarere Udseende af et revolutionært Organ for Ultraismen, som man var vant til at søge hos mig, skiøndt mine Bidrag til *Maanedsskriftet* dog vel maatte bevise, den var der ikke. Dog, det saae ogsaa virkelig de fleste videnskabelige Læsere, da de fik Tid at besinde sig, og da *Maanedsskriftet* tillige dog paa een Punkt har aabnet den afbrudte aandelige

Communication med Norge, maa jeg inderlig glæde mig over det, som Vuggen for en uafhængig nordisk Theologi, naar det kun ikke, som det har truet med, skal skille *Rudelbach* og *Lindberg* ved de dem tiltænkte Professorater, og altsaa, hvis jeg maa raade, *Danmark ved dem*; thi da var Maanedsskriftet vist nok kjøbt meget for dyrt, og jeg vilde da ønske, heller at have underskrevet dets Døds-Dom end dets Bebudelse. Thi sandelig, kan og vil Dr. *Mynster*, Biskop *Münter*, eller hvem det end er, berede disse to unge Lærde samme tornede Bane, som den, der forudm beredtes den unge Digter, da, Gud skee Lov! de ei er stævnede endnu som Injurianter, og mit Raad til dem skal være, jo før jo heller, at slutte Maanedsskriftet, nedlægge Pennen, og vandre ud med deres Lærdom, medens de endnu have Mod og Kræfter, vandre hen, hvor man dog i det Mindste ustraffet kan skrive ligesaa frit for Statens Religion, som imod den, og det kan man, saavidt jeg veed, allevegne, undtagen i Danmark. Sandelig, det er Nok3, at jeg, hvem man dog aldrig har nægtet Skribent-Kald, at jeg, som det synes, dog i Grunden har spildt mine bedste Aar, og fortæret min Manddoms- som min Ungdoms-Kraft i en forgjæves Kamp mod den hemmelige Magt, der, ^{***} 125 ved Hjælp af en ligesaa illiberal som vilkaarlig Lov-Fortolkning, kan mortificere enhver levende Skribent, som mishager den1, det er dyrt nok2, jeg har kjøbt den derved vundne Klarhed, og det var alt for dyrt, om jeg ei ved den kunde frelse de yngre kirkelige Skribenter, som have knyttet sig til mig, fra at styrte i den Grav, jeg nu seer, har aabnet sig for dem som for mig. Nys skjælv jeg for den gjæve *Lindberg*, hvem Biskop *Münter* dog sandelig kjender fra en i alle Henseender saa fordeelagtig Side, at jeg vil haabe, det glæder Ham som mig, at et saadant Menneskes borgerlige Lykke dog kun blev halv tilintetgjort ved et Skridt, der dog ikke alene lod sig juridisk forsvare, men røbede hos den slet ikke uforsigtige Skribent en Selv-Fornægtelse af Venskab, som i det Mindste jeg respecterer ogsaa hos Uvenner!

Altsaa, det er mit Ultimatum: ønsker Biskop *Münter* og Dr. *Mynster* at være ikke blot mig, men ogsaa de to lærdeste unge Theologer qvit, da skal jeg gjøre Mit til, at det kan skee, baade hurtigere, og paa en læmpeligere Maade, end ved den ærgerlige Tilsidesættelse, Anklagen, Rettergang o. s. v., og jeg finder da vel ogsaa et Capel eller en Celle ensteds paa Jorden, hvor jeg kan trøste mig over Verdens Forfængelighed, og opdrage mine Sønner til at blive ligesaa ærlige og frimodige, men lidt baade klogere og haardere end deres Fader. Naar saa vi er borte, tænker jeg, man faaer snart sin Fornøielse af Professor *Clausen*, hvis Sendebrev til Stiftsprovst *Møller* dog vel viser, hvordan han vil behandle de Lærde af den ældre Skole, naar de vove blot at yttre deres Tvivl om hans theologiske Ufeilbarhed, og hvorlidet hans sande Discipler vil respectere enten Folkels Tro eller den sunde Menneske-Forstand; og naar da *Pøbel-Smigrerne*, der umuelig kan udeblive, vaagne, da faaer man at see, hvad man vandt ved at fordrive de unge Lærde, *Clausen* ikke tør spørge3 med, og den Skribent, han kun tør udskjelde og stævne, en Skribent, der vist nok sætter sin Ære i baade at kunne tale til Almuen og skrive for den orn aandelige Ting, men som dog vel ogsaa kan tale med i hvad Kreds det skal være, og skrive hvad Lærde kan være bekjendt at sige, de har læst, og som i alt Fald aldrig har nedladt sig til i nogen Forsiand at smigre for Pøbelen, uagtet Danmarks Boglærde i mange Aar har fristet ham dertil. Man er vant til at lee ad mine Spaadomme, og over nogle af dern maa jeg selv smile, ^{***} 126 men lee Vedkommende ad denne, da spaaer jeg dem kjækt, de komme til at græde over den, hvis ikke pludselig de Natur-Love forandres, som Mennesker og Tanker hidtil i deres frieste Bevægelser have fulgt, og jo meer man sammenblander *mig* med *Pøbel-Smigrerne*, des kjærere vil det være Disse, da jeg virkelig, trods Injurie-Processen, har et godt Navn og Rygte baade hvor jeg har levet, og hvor man har læst mine Skrifter.

Om det kan nytte, at jeg saaledes driver Sagen, paa min Vei, og paa min Viis, til det Yderste, ved at sætte den klareste Offenlighed mod den mørkeste Hemmelighed, det veed jeg ikke, men jeg veed, det er det Eneste jeg, under nærværende Omstændigheder kan gjøre, det skal være min Roes, at have, selv under Censur, gjort med min Pen, hvad jeg kunde, og har den hemmelige Yei den Fordeel, at derpaa baade gaaes og virkes sikkerst, saa har den Offenlige dog ogsaa det Fortrin at føre videst, og give hvad der virkes paa den Varighed, medens al hemmelig Virkning kun finder Sted, indtil den opdages. Hvorfor skulde jeg da ikke haabe, omsider paa den offentlige Vei at finde hvad jeg paa den har tabt, da det er Alle vitterligt, at jeg har kun søgt Lidet for mig selv, kun det Nødvendigste for Kirken, og kun Meget for Danmark!

Hvorfor skulde ikke Capelianen, som, efter de Unges Spaadom, kan blive gammel, skjøndt kun *Haabet* holder ham i Live, hvorfor skulde han ikke haabe, at kloge Folk vil indsee, det er dog meget bedre, at *Det* bliver baade kirkelig og borgerlig sammen, der i Grunden har meest tilfælles, om det saa end personlig slet ikke kan stemme, end at her af personlige Grunde fremtvinges en Forbindelse og en Skilsmisse, der er lige unaturlige, og vil sikkert blive de Forbundne tungere end de Fraskildte; eller hvorfor skulde jeg opgive det Haab, der i Grunden aldrig har skuffet mig, at *Majestæten*, der dog vist til Graven bliver ved at være, hvad Han var fra Vuggen, *Danmarks Skyts-Aand* i farlige Tider, inden vi veed det, overhugger den Knude, dog i Grunden Ingen af os kan løse, skjönt Universitets-Directionen vist nok kunde foreslaaet *Majestæten* at forflytte Professor *Clausen* til det filosofiske Facultet, hvor Gamborgs Catheder ordenlig syndes at vente paa ham, og at minde om den practiske Philosophie, hvoraf hans Theorie, netop fordi han ikke troer det, kunde høilig trænge til at rectificeres!

Her staae vi da ved *Kirkens Gjenmæle*, og det er sandt, kunde jeg forudsee, ikke hvad det skulde koste mig, thi tænkte 127 jeg end ikke paa den ærgerlige Form, kjendte jeg dog mine Folk godt nok, til at være beredt paa meget, men den unaturlige Forbindelse imod mig, da burde jeg maaskee alligevel skrevet baade Bogen, og hvad der var Hoved-Sagen, som jeg nær havde glemt, *Fortalen*, men jeg havde formodenlig ikke kunnet; saa hvis nogen jordisk Klarhed, som jeg dog tvivler om, kunde givet mig det Syn, da var det godt,

jeg ikke havde den. Saavidt jeg nemlig kjender mig selv, behøvede Dr. *Mynster* kun lidt før at have givet mig det offentlige Vink om, at han vilde behandle Professor *Clausen* som en vildfarende *Broder*, og mig som en af *Christi Korses Fiender*, blot et saadant offentligt Vink derom, som det, alle de Læsere, jeg kjender, altsaa jeg selv med, har fundet i hans Prædiken om den christelige Viisdom, da vilde jeg strax skjønnet, at en Fristad i Israel tjende baade mig og mine¹ bedst, saalænge *den* Ypperste-Præst levede, og den Danske Stats-Kirke kunde da neppe været mig saa dyrebar, at jeg for *Dens* Skyld vilde opoffret, hvad jeg dog vel ikke opoffrede for min egen Skyld: min borgerlig Rolighed, der vist ikke er nogen Mand i Danmark kjærere, end den er mig.

Nei, det vilde jeg have forlovet, og Dr. *Mynster* har vist erfaret, at det er gaaet Mange af vore fælles Læsere, som ei er faa, omtrent ligedan, og desaarsag protesterer jeg for Historiens Domstol mod enhver Bedømmelse af *Kirkens Gjenmæle*, som gaaer ud fra den Forudsætning, at jeg skulde tænkt, Dr. *Mynster*, naar det gjaldt, vilde heller have *Kirke-Samfund* med Professor *Clausen*, end med mig; thi under denne Forudsætning kunde *Kirkens Gjenmæle* nok være ærlig meent, men neppe frikjendes for en Ubesindighed, der lidet passede sig for en Mand i mine Aar og af min dyrekjøbte Erfaring. Uagtet jeg derfor ellers godt veed at skjelne mellem en offentlig Ytring af mig, som kun har yttret alt for Meget oITenlig, og en saadan af Manden, der kun yttret offentlig hvad han paa ingen Maade vil, maa være dulgt, saa anseer jeg det dog endnu for en Overilelse, som Klogskab, i vigtige Momenter, beskytter mindre imod, end man sædvanlig troer, og jeg tænker endnu, Dr. *Mynster*, naar det gjælder, vil sige som jeg, at hvor organisk ulige, historisk og methodisk forskellige, ja selv theologisk uenige vi end er, kan vi, som have *Herre, Tro* og *Daab* tilfælles, dog hverken for Herren eller for Menigheden forsvare at give vort * 128 intellectuelle og personlige Mis-Forhold mindste Skin af *kirkelig* Mod-Sætning. Skulde jeg heri, som dog vel er umueligt, tage fejl, da protesterer jeg ogsaa mod enhver Bedømmelse af nærværende Skridt, som derpaa grunder sig, og kalder alle Dr. *Mynsters* Bøger, og alle vore fælles Læsere og Tilhørere, *før hin Prædiken*, til Vidne paa, at jeg som Christen ikke maatte, og som consequent Tænker ikke kunde forudsætte Andet, end at Dr. *Mynster* og jeg var kirkelig grund-enige, og at han altsaa, ei mindre end *Hornsyld* og R. *Møller* og *Engelbreth*, og jeg, fandt, at hvad det saa end ellers var, Professor *Clausen* vilde have frem, saa var det bestemt *ikke Christendom!*

Og nu paastaer jeg, at, under denne Forudsætning, var *Kirkens Gjenmæle* netop et Ord i rette Tid, naar jeg vilde taale endeel Ubehageligheder, og vove mit Embede, for at Professor *Clausen* kunde komme ud af det theologiske Facultet, og det burde jeg, da jeg saae for mine Øine, at saalænge han var der, maatte den Danske Stats-Kirke, Aar for Aar, synke dybere tilbage i det Chaos, hvoraf den havde begyndt at udkæmpe sig, men som han ret med Flid og Held stræbde at reproducere i de vordende Præsters Hjerne.

Professoren har nemlig skabt sig et Ideal af en Kirke, hvori der ikke skulde være nogen fælles Tro, undtagen vel den, at Tro og Vantro kom i Grunden ud paa Eet, da man godt kunde tænke sig en ideel Enhed i de allerskarpeste Modsætninger. *Ligegyldighed* i Troes-Sager, det vilde da være denne Almeen-Kirkens Grundvold, hvor naturligviis *Ordet*, som i Pavedømmet, blev det Mindste, Ceremonierne, Kirke-Tugten og Theologerne¹ Alt. Theologerne skulde, uafhængig af den verdslige Øvrighed, aandelig beherske Folket, foreskrive sig selv, hvad de vilde lære, holde Folket ved god Lune med en repræsentativ Forfatning, men afvise enhver Indvending enten med Et: I forstaaer ikke Bibelen, eller: det har vi jo sagt jer saa tit, at Bibelen modsiger sig selv, og for at udjævne den Modsigelse, derfor har I Theologer!

See, er det ikke *Papisteri* fra Først til Sidst, blot med en gjennemsigtig, calvinistisk Form², saa maa rigtig nok *Papisteri* blot bestaae i den *Romerske Curie*; thi selv de syv Sacramenter maatte jo Theologerne vel ogsaa have Lov til at indføre igjen, da de ellers, blandt Andet, opgav deres og Pavens stor * 129 Prærogativ, at modsige sig selv, uden at nogen engang maatte sige, de *vrævede!*

At nu et System, der er bygget paa Selv-Modsigelsens Grund-Sætning, som den rette kirkelige Tanke-Lov, og som ovenikjøbet, ved at lade haant om Natur-Philosophien, og Dens bølgende Klædebon, blotter sin Nøgenhed, og røber sin Mesters Overfladelighed, at et saadant System ei i vort Aarhundrede fortjener mindste videnskabelig Opmærksomhed, det har jeg sagt, og derved bliver det, hvad saa end Hr. *Etatsraad Ørsted*, dog ventelig kun ironisk, synes at indvende derimod; men betragte vi Bogen, som Juristerne nu synes at betragte Alt, casuistisk, efter Omstændighederne, da fortjener den baade borgerlig og literair vor høieste Opmærksomhed. *Literair* nemlig, fordi vi her finde aabenbaret hvad vi nok vidste spøgede¹ i mange Kirker og Skoler hos os, men som Andre dog troede var nedmanet, og som derfor ei godt kunde² bestrides, før det kom frem; men denne Benyttelse af Bogen tænkte jeg nok, kunde umuelig udeblive, og vidste desuden, havde sin Mand i Dr. *Rudelbach*. *Borgerlig* derimod var den vigtig, dels fordi den viiste, at Professor *Clausen* kunde umuelig være Præste-Lærer i Danmark, naar ikke Præsterne methodisk skulde oplæres til at forvirre Kirken og løsrive den fra Staten, og dels fordi den gav dem hos os et *synligt* Hoved, som ei vil have med den *historiske Christendom* at gjøre, men have Lov til at modsige Bibelen og sig selv, saa meget de lyste, Noget der bør være deres egen Sag, men derfor netop ikke den historiskchristelige Kirkens, hvortil vi høre, og hvortil de umuelig kan høre, der protestere imod den, om de saa end paastaae, at protestere og ikke protestere er i Grunden Eet og det Samme, da det er en Viisdomj hvorpaa den Kirke, som har en vis bestemt Tro, der vil bekjendes og ikke nægtes, ingenlunde kan indlade sig.

Her gjaldt det da kun om, at faae den Skilsmisse borgerlig sanctioneret, som Professoren selv har taget sig den Frihed at declarere, og blot glemt, først at nedlægge sit Embede som Præste-Lærer i den Stats-Kirke,

han hverken vil være forbundet eller aandelig³ tilhøre.

Dette var let seet, og snart sagt, og jeg havde neppe troet, at ikke i det Mindste det Halve vilde været officiel indberettet, før ^{**} ^{*} ^{*} 130 min Bog kom ud; men det Hele vidste jeg nok. jeg kunde blevet den Første, der sagde høit, om jeg end havde biet lidt. Om det ogsaa havde ligget paa min Vei, formelig at anklage Professoren, som Retten har Ret i vilde været det Sikkerste, saa kunde det dog, efter min Erfaring aldrig faldet mig ind, og det var mig desuden langt mere om at gjøre, at Sagen kunde vinde den almindelige Opmærksomhed, den i Danmark fortjende, og Regjeringen være retfærdiggjort, hvad Undtagelse fra sit tolerante System Den end bestemte sig til, end om juridisk at udmaale¹ hver Tøddel i en Bog, som jeg vidste, Professor *Clausens* Bog forsvarede saa godt, at det var Synd at forlange, den skulde forsvare sig selv, da man ikke godt kan holde Sværd og Skjold i een Haand, naar de ikke skal være hinanden i Veien.

Meget mueligt, at al min Anstrængelse for at Bogen skulde gjøre *Opsigt*, thi det var ligesaa vist min Hensigt med Kirkens Gjenmæle, som det var langt derfra med min Dimis-Prædiken, meget mueligt, at den havde været hartad forgjæves; thi Tiden er blevet tunghør, og jeg er blevet lavmælet, selv naar jeg taler høiest, meget mueligt, dersom ikke Professoren havde skjældt mig ud, saa det kunde høres til Skaane, og procederet derom et Aars Tid, for at det ei skulde glemmes, og for at Almuen, ved at høre, Præsten de kjendte, skulde være Tremarks-Mand for den gamle Tro, kunde mærke den Fare, de i mine Bøger ei let opdage! Ja, det er meer end mueligt, at Alt hvad der er skedt paa begge Sider, maatte skee, naar man skulde mærke, hvad Sagen havde at betyde; thi, er det desuagtet knapt nok, man har mærket det endnu, hvad vilde der da blevet af, om Professoren havde tiet stille med hvad han vidste, at den lille Bog var ikke god at røre ved uden med en juridisk Ild-Tang, naar man ellers ikke vilde brænde sig!

Skal jeg tale om denne mageløse Proces, eller skal jeg tie? Jeg kan begge Dele, og gjorde helst det Sidste, naar jeg kun var vis paa, den, desuagtet, vilde blive mageløs, men da jeg umuelig kan være det, og vilde dog ligesaa nødig for Danmarks som for min egen Skyld, at den nogensinde skulde miste dette Prædicat, maa jeg dog samle i en kort Sum, hvad skedt er, som en juridisk Curiositet fra det nittende Aarhundrede. Da jeg som Skribent er borgerlig² mortificeret, og derhos *pastor emeritus*, er det aabenbar ingen Illusion, at jeg taler om det Hele som ^{*} ^{*} ^{*} 131 Noget, der er skedt i gamle Dage, baade mig og mine *Med-Borgere* saa uvedkommende, som noget Menneskeligt kan være Mennesker, der stræbe at undgaae Fortidens Feil, og at blive kloge af Andres Skade.

Der var (tænker jeg man vil sige 1880 1) der var, i Begyndelsen af dette Aarhundrede en egen Mode saavel hos *Juristerne* som hos *Theologerne*, og det var i Grunden een og den samme; thi ligesom man ei vilde historisk undersøge men filosofisk udgrunde, hvad der skulde troes i den *christelige* Kirke, og hvad der stod i *Bibelen*, saaledes vilde man ei heller historisk undersøge, men filosofisk udgrunde hvad der stod i *Loven*, og hvad der skulde være *Ret* i Landet. Saamange Hoveder, saamange Sind, og naar alle et Lands Jurister ansee sig som Med-Lemmer af en stor Lov-Commission, der har Ret til at udgive deres *Stemmer* om hvad der efter sunde Rets-Principer bør være Lov, under Form af *Domme* mellem Mand og Mand, om hvem der, efter Lovene, har Ret, (at) da maa denne praktiske Votering i Lov-Commissionen snart bringe det saavidt, at ingen Mand i hele Landet veed, hvad der er Lands Lov og Ret, men at kun Advocaterne veed, de kan paastaae omtrent² hvad de vil, og kun den Mand, der har en *inappellabel* Dom for sig, veed, han fik Ret i Gaar, uden at det deraf paa nogen Maade følger, han i lignende³ Tilfælde fik Ret i Morgen, da det aabenbar kommer an paa Omstændighederne. I criminelle Sager mærkes Uleiligheden ikke synderlig, undtagen paa Acternes Tykkelse, thi Tyve og Skjelmer kan ikke fare værre end Loven vil, og har intet imod en Casuistik, hvorved de, som har Intet at tabe, muelig kan vinde. Saasnart Spørgsmaalet derimod bliver om Gods og Penge, eller om *Forpligtelser* og *Retligheder*, som grunde sig enten paa den almindelige *aabenbare* Lands-Lov, eller paa særegne Contracter, Foundationer og Privilegier, da føler Enhver, og især den boglig dannede Mand, der altid stræber at handle lovmæssig og aldrig gaaer til Things uden høieste Nødvendighed, baade at det er tungt, han maaskee efter et nyt Rets-Princip hos en fornem⁴ Jurist skal kunne drages for Retten, hvor det aldrig kunde ahne ham, og endnu tungere, at Sagens Udfald skal beroe paa de ham ubekjendte, maaskee endog af en eller anden Grund ugunstige Dommeres Rets-Principer, og Anvendelsen deraf paa det særdeles Tilfælde, som er al muelig Tilfældighed ^{*} ^{*} ^{*} 132 underkastet, og, efter den menneskelige Skrøbelighed, som al Anvendelse af egne Principer paa forekommende Tilfælde, ei blot afhængig af Dommerens Retsindighed, Klarhed og Conseqvents, men selv af hans legemlige Befindende, Stemning, Lune, og tusinde uberegnelige Omstændigheder. I samme Forhold nu, som Tviste-Punkten bliver af mere *aandelig* Natur, i samme Forhold bliver naturligviis Dommen afhængigere af Dommerens Individualitet; allerede hvor det egenlig gjælder om et mundtlig eller skrevet Ords juridiske Betydning og Lovmæssighed, er al Sikkerhed forsvundet; og er Sagen af *religiøs* Natur, bliver selv Upartiskhed næsten utænkelig, da rimeligviis dog enhver Dommer har en eller anden Mening om Religionen, og det følger af sig selv, at, binder ikke Loven her paa det Strængeste hans Tanke-Gang, da vil den læmpe sig efter hans Grund-Mening, enten han saa er sig det bevidst eller ikke. Befinder Tiden sig nu ovenikjøbet i en religiøs Gjæring, forudsætte Stats-Lovene, at alle Indbyggerne, eller en vis Deel af dem, har eens Tro, skjøndt de aabenbar ikke har den, at alle de beskikkede Religions-Lærere i Grunden fører eens Lærdom, skjøndt de aabenbar ikke gjør det, og bliver det nu et Rets-Spørgsmaal, om en vis Lærer virkelig lærer, som han efter Loven bør, da kan man vædde Tusind imod Een paa, at den Dom, der skal fældes efter Dommerens egne Rets-Principer, vil stemme overeens med han religiøse Tro, Hang eller Grund-Sætning; thi det følger af psykologiske Love,

som intet Rets-Princip, undtagen maaskee det, der udspringer af Troen paa *Domme-Dag*, kan forandre!

Man høre nu og bedømme¹ en Sag, der i sin Tid gjorde almindelig Opsigt, i det en Præste-Lærer stævnedes en Præst som Injuriant, fordi denne i haarde Udtryk bebreidede ham, at han, tvertimod Loven og sit Embeds Medfør, nedbrød Statens Religion, og bestreed dens lovmæssige Kirke-Forfatning. Præsten sluttede ganske rigtig, at skulde nogen Retter-Gang ved denne Leilighed finde Sted, hvad han dog fandt unødvendigt², da maatte det blive en Undersøgelse fra Statens Side, hvorvidt det virkelig var sandt, at en beskikket Præste-Lærer saa aldeles kunde glemme, hvad han skyldte den Stat, der lønnede ham i et bestemt Øiemed, han desuden havde selv forpligtet sig til al fremme, ja, at han endog kunde være indiscret og ubesindig nok til at yttre Sligt i et offentligt Skrift, hvorved han baade gav ^{*}-^{*} 133 største Forargelse, og compromitterede den Tolerance, Staten havde fundet det passende, under de religiøse Meningers Gjæring, at øve! Dette var desuden soleklart af Præstens EmbedsEed, der, uden nærmere Forklaring, tilholdt ham af *alle Kræfter (pro virili)* ei alene at forsvare Statens Religion, men endog at angribe og bestride (*impugnare*) dens Modstandere; thi naar nu Præsten følte Kræfter til med Pennen at bestride hvad Præste-Læreren med Pennen havde yttret, da hørde det unægtelig til hans Embeds-Pligt at gjøre det, uden at han paa nogen Maade kunde staae andre end Staten til Regnskab for, hvorledes han i denne, som i enhver Henseende, havde opfyldt sine Embeds-Pligter. Allermindst, sluttede Præsten, kunde Staten, under saadanne Omstændigheder, lade ham blive stævnet af Præste-Læreren som Æreskjænder og Injuriant, da det maatte svække hans borgerlige Agtelse, saa han indtil videre ei kunde forrette sit Embede, og muelig, ved en blot formal Behandling af Sagen, koste ham hans borgerlige Ære, hans Embede og Trykke-Frihed, uden at det endnu var afgjort, om han virkelig havde forset sig, eller blot med usædvanlig Nidkjærhed stræbt at gjøre sit Embede fyldest. Sin allerunderdanigste Protest mod Injurie-Sagen, velgrundet paa Sagens Natur, Grund-Loven, og Embeds-Eden, nedlagde Præsten i Biskoppens Haand, som, næst Majestæten, var hans høieste gejstlige Foresatte, men fik en Beskeed fra det Kongelige Danske Cancellie, hvoraf han med Forbauselse saae, at hans allerunderdanigste Protest hverken af Biskop eller Cancellie var forelagt *Majestæten*: Stats-Kirkens Hoved og Beskjærmer, Rigets eneste Lov-Giver, og alle Embeds-Mændenes fælles Herre, som her ene kunde resolve, og kunde umuelig ville, at hvad der i alle Maader var en Embeds-Sag mellem to kirkelige Embeds-Mænd, skulde afgjøres for Dom-Stolene, uden at det kom i Betragtning, hvem af dem der havde opfyldt og hvem der havde misbrugt, hvem der havde æret, og hvem der havde forbrudt sit Embede, eller om de maaskee Begge havde fortjent at afsættes.

Cancelliet havde henviist Præsten med sin Protest til Dom-Stolen, og hvor megen Aarsag han end havde til at klage til *Majestæten* baade over Biskop og Cancellie, var det dog, efter Omstændighederne, næsten umueligt, og han adlød da det høieste Justits-Collegium, paastaaende for Retten, at Sagen skulde afvises. Han søgte imidlertid om *beneficium processus gratuiti* ¹, som Modparten havde, og som ingenlunde gav Sagen ^{*}-^{*} 134 en officiel Character, men dog ei kunde ham afslaaes¹, uden at Cancelliet derved gav et Slags Præjudicat, men Cancelliet erklærede, at *beneficium, efter Omstændighederne*, Gud veed hvilke, ei kunde Præsten bevilges.

Efter skedt Tiltale og Gjensvar, afviiste Retten ikke Sagen, men Protesten, og det ei paa Grund af et klart Lovsted, som enten havde afskaffet den præstelige Embeds-Eed, forandret eller nærmere bestemt og forklaret den, men, Dommerne maae selv vide, hvorfor, thi af Præmisserne kan det umuelig sees, og man troer neppe sine egne Øine², naar man læser, at fordi *alle Præster* ikke er Skribenter, kan en Embeds-Eed, der byder enhver maale sine egne Kræfter, umuelig forpligte en Præst, som endog er en navnkundig *Skribent*, til som Skribent at forsvare Stats-Religionen mod præntede Angreb.

Præsten nedlagde naturligviis strax sit Embede, som han maa have havt godt Mod og endeel³ personlig Agtelse for uskammet at kunne forrette saa længe, medens Præste-Læreren udraabde⁴ ham for⁵ Æreskjænder, og Rygtet gik, at han ene kunde takke Præste-Lærerens sjeldne *Humanitet* derfor, om han ikke blev Tremarks-Mand; og ved denne Leilighed var Cancelliet inconsequent nok til at foreslaae *Majestæteni Naade* at afskedige en Embeds-Mand, der var tiltalt paa mere end sit Embede: paa sin *borgerlige Ære*. Præsten meende, at herved maatte *Denne* dog vel indtil videre være betrygget, og Injurie-Sagen bortfalde, men Retten meende Nei, af den mærkelige Grund, at vidste end ikke Præsten, hvad Retten vilde dømme, saa vidste dog Retten det selv, og forudsaae, at Dommen i dette Tilfælde ei blev haardere, end at Afsked i Naade kunde bevilges. Retten synes her, iblandt Andet, at have glemt, den var ikke *Høieste-Ret*, og kunde umuelig vide, hvad Den vilde dømme, da Præste-Lærerens Paastand meget viselig var ubestemt, og overlod Alt til Rettens Skjøn.

Saa faldt da Dommen, og den skal være fældet udelukkende efter en enkelt Forordning, der altsaa vel maatte ansees for Rigets *Grund-Lov* i kirkelige Anliggender, men da *Konge-Loven* unægtelig var denne Grund-Lov, og Forordningen var en fra *Interregnets* vanskelige Dage, som, med Hensyn paa Øieblikkets Frivolitet og politiske Gjæring, kun skulde afskaffe Anonymiteten og sætte Trykke-Friheden Grændser, saa skulde man ikke let falde paa, at den her lod sig anvende, naar man ^{*}-^{*}-^{*}-^{*} 135 ikke erindrede sig den førømtalte juridiske Praxis, og vidste, at benævnte Forordning netop ved sin dunkle Tvetydighed maatte særdeles anbefale sig til hvem der raisonnerer¹ efter egne Rets-Principer, og vil forsvare sin Dom med Citater; thi ellers maatte dog Embeds-Eden, om den ei kunde bevirke Sagens Afviisning, ledt til Frikjendelse, med mindre det var blevet beviist, at Præsten havde paa en aabenbar uredelig Maade misbrugt sin Embeds-

Stilling, til Angreb paa Noget, ingen Præst² maatte enten kunne misforstaae eller støde sig over.

Nu derimod skulde Trykke-Forordningen afgjøre Sagen, som en Slags kirkelig Grund-Lov, enten den kunde eller ikke, thi skulde den kun adspørges som almindeligt Regulativ for Bedømmelsen aftrykte, nærgaaende Beskyldninger, da gjaldt den gamle Regel: *ueritas convitii tollit injuriam* 3, og da skulde det *Factum*, Præste-Lærerens Bog var, blevet Gjenstand for en Undersøgelse, der maatte ledt bort fra Trykke-Forordningen, til Konge-Loven, Danske Lov, Præstens og Professorens Env beds-Eder, og det streed formodenlig mod de antagne Principer. Man antog altsaa, at efterdi Trykke-Loven ikke sætter nogen Straf for Angreb paa Stats-Religionen, med mindre den i strængeste Forstand var lastet og bespottet, hvad Præsten selv havde været liberal nok til ikke at paastaae den her var blevet, saa maatte man antage, at den, der ikke havde overskridt Trykke-Frihedens Grændser, maatte ogsaa være fri for at lastes for sin Skrift, saa det var en velgrundet Paastand af Præste-Læreren, at Præstens nærgaaende Udtryk, *uden videre Undersøgelse*, maatte mortificeres, og han mulcteres, dog med Maade, efterdi det nok var troligt, at Præsten havde meent han kun havde gjort sin Pligt.

See, det var aabenbar ingen Dom *efter* Trykke-Forordningen, men *over* den, *efter* egne Rets-Principer, Præsten umuelig kunde kjende, og her skulde man da mindst vente en haard Anvendelse af Trykke-Forordningens *Bogstav* om de Skribenter, som dømmes *efter* den, saa det maa ogsaa udledes af hemmelige Rets-Principer, at Præsten, uden videre Spørgsmaal, sattes som Skribent under *Politi-Censur*.

En saadan Dom og en saadan Følge-Slutning, der syndes at skulle give en yndet Præst og navnkundig Skribent, hvis Frygt for *personlig* at fornærme noget Menneske var næsten ligesaa bekjendt, som hans Hengivenhed til Kongen og ^{***} 136 Fædrenelandet, til Stats-Religionen og hele Stats-Forfatningen, give ham baade kirkelig, literair og borgerlig, saa haard og saa hastig en Død, uagtet hele Landet vidste, han havde Ret imod Præste-Læreren, det maatte nødvendig gjøre megen Opsigt, endogsaa udenlands, og det var en temmelig udbredt Tro, at naar den Sag kom for Høieste-Ret, maatte Præsten nødvendig faae den meest glimrende Opreisning, og saamange af Lands-Dommerne, som havde været enige, i det Mindste dømmes *pro meliori informatione* 1.

Præsten betænkte sig imidlertid paa, om det var Umagen værdt yderligere at friste Tidens hemmelige Rets-Principer, mod hvilke de aabenbare Love havde ondt ved at seire, og om det, da ingen Dødelig dog kunde udgrunde, hvad, efter den herskende juridiske Praxis, i dette *Tilfælde* skulde kjendes for Ret, før det var skedt, om det ikke da var klogest at nøies med en Dom, hvis Præmisses han kunde overse, og frikjendtes i Grunden af².

Loven gav en god Betænkings-Tid, Aar og Dag, og Sagen krævede det modneste Overlæg, da Spørgsmaalet var, om en lovmæssig Præst, navnkundig, patriotisk Skribent, en Huusfader med Kone og Børn, skulde juridisk vove det Yderste, som paa et Væddemaal, for at kunne blive i Fædrenelandet, eller om han, hardtad for gammel, indgroet og bundet dertil, skulde see at finde et Land, hvor dog de bedste Advocater kunde sige en Mand, hvad han turde sige og skrive, uden at blive Injuriant, og hvor han da turde begynde et nyt Levnets-Løb.

Dog, Præsten havde en Ven i den Ret, der dømde ham, en grundærlig, stille, beskeden, men velstuderet, dybsindig, historisk-lovkyndig Mand³, hvis udmærkede *Retskaffenhed* var alle hans Kyndinger, og deriblandt *tre Cancellie-Deputerede*, med hvem han havde staaet i nøie Embeds-Forhold, velbekjendt. At han, som kjendte Lovene, og ærede dem sam de sande Rets-Principer for alle Dommere, skulde dømmes efter Gunst, var ikke tænkeligt, men at Venskab kunde gjøre ham det til en Samvittigheds-Sag, at bryde sin beskedne, hos en til Skribent-Banen saa rigt udrustet Mand, hardtad mageløse Taushed, for at protestere mod en Dom, der, efter hans fuldeste ^{***} 137 Overbeviisning, streed ligesaameget imod Lovene som imod hans Retsfølelse, og tilintetgjorde en Mands borgerlige Existens, han i mange Aar havde æret som Præst, studeret som Skribent, og elsket som Ven; det var vel et halvt Vidunder, men dog ligesaa psykologisk forklarligt, som dybt rørende! Hans Protest vidnede maaskee om Haandens Mangel paa Øvelse, men dog klarligst om Kampen mellem en dyb, overvældende Følelse, og en klar juridisk Besindighed, om et Hoved, der i alle Maader vilde have Loven for sig, men et Hjerte, der, hvad saa end Hovedet sagde, maatte have Luft, og vilde, naar saa maatte være, opoffre sig.

Denne Protest udkom tilligemed en skarp Bedømmelse over Doms-Præmisserne, af den siden saa berømte Danske Orientalist¹, som ogsaa elskede Præsten, ærede Stats-Religionen, og vilde, naar det kunde skee uden Lovbrudd, opoffre sig for dem, og disse Ting gjorde naturligviis ei blot Opsigt, men et dybt Indtryk hos et Folk, med saamegen Agtelse for naturlig Ret og Billighed, og saameget Hjerte til kjærlig Opoffrelse, som det Danske. Orientalisten vilde ikke skjænke Retten det Mindste, og havde Præmisserne i Forbigaaende ymtet om, at Præste-Læreren sagtens maatte være orthodox nok, da Superintendententerne jo i det Væsenlige var enige med ham, da blev det ei blot bemærket, men skarpt udført, at Superintendententerne stod under samme Lov, som Præste-Lærerne, og maatte, hvis de virkelig var enige med ham, faae samme Dom, hvad upaatvivlelig var strængt juridisk sluttet, men, efter Omstændighederne, for skarpt anvendt.

Cancelliet bestormedes nu fra tvende Sider, da Sællands Biskop klagede, og Præste-Læreren spurgde,

hvad han skulde gjøre ved Lands-Dommeren og Orientalisten, som vovede at paastaae, Præsten havde Ret. Til Præste-Læreren svarede Cancelliet, at da Retten havde givet Præsten Uret, behøvedes derom ei videre Retter-Gang, men indstillede saavei Orientalisten som Lands-Dommeren til Majestæten's Mishag med deres Handle-Maade, udbedende sig dog tillige, at Lands-Dommerens bekjendte Retskaflenhed maatte skjænkes et ærefuldt Vidnesbyrd ved Siden ad Mishagen!

Dette skedie, og nu sluttede Præsten, at den juridiske Vei til ^{*} 138 *Majestæten* i Høieste-Ret, ligesom den kirkelige til *Majestæten* over Cancelli og Biskop, var ham om end ikke theoretisk spærret, saa dog practisk afskaaret; thi at appellere en Dom, som Cancelliet, med Danmarks berømteste Theoretiker til Consulent, og, for Øjeblikket, som til Hoved, havde erklæret saa fuldgyltig, at den gjorde al videre Retter-Gang om Præste-Læreren's deri oversprungne Lærdom, selv i et ganske nyt *Tilfælde*, overflødig, ja, at indanke en Dom til aldeles Underkjendelse, og paastaae dens Ophavs-Mænd anseete med Lovgiverens allerhøieste Mishag, hvorimod Protesten af en, som det lød, ellers retscaffen Dommer, var allerede indstillet til *Majestæten's* Mishag, og ramt deraf, det, fandt Præsten, maatte være forvoent¹, især paa en Tid, da *Høieste-Ret*, uden at have tabt den store Høiagtelse i Europa, som Skumleren *Molesworths* aftvungne Vidnesbyrd avlede, og Retfærdighedens upartiske Haandhævelse gennem halvandet Aarhundrede holdt herlig ved Lige, da selv Den stod Fare for at henrives af den frygtelige Praxis, der følger et andet Rets-Princip end Lovene: den *aabenbare* Lands-Lov, paa en saadan Tid, og i en Sag, hvori Neutralitet var umuelig, og hvorom det offentlige *Ørstedeske* Præjudicat, at Præsten uden Grund havde forkjettret Præste-Læreren, syndes nu at have vundet en mageløs Kongelig Stadfæstelse!

Var nu en Dom, man *ellers* ikke skulde fristes til at acqviessere ved, var den, som det syndes, efter Omstændighederne, kun appellabel til Skjærpelse eller dog kun til Stadfæstelse, hvor Præmisserne ere usynlige, og lade sig da paa ingen Maade enten oversee eller bedømme, saa maatte Præsten unægtelig enten nedsynke i stum borgerlig Fortvivlelse, eller tye til *Majestæten* paa Publicitetens Vei, der vel, ved Politi-Censuren, syndes ham theoretisk spærret, men, som han *troede*, vilde dog staae ham practisk aaben, om ikke ved Andet, saa ved Kong *Frederik* den *Sjettes* personlige Sandheds-Kjærlighed, og mageløse personlige Tilgjængelighed, der vel, efter Sagens vidtløftige og indviklede Natur, ei her kunde gjøre Publiciteten overflødig, men vilde sikkert, *troede* Præsten, gjøre den baade muelig og frugtbar!

Han vovede da dette Skridt, om ellers det *eneste* Skridt, man kan gjøre, uden enten at overtræde den *aabenbare* Lands-Lov, eller overskride et elsket Fædernelands Grændser, om det ^{*} 139 Skridt med Føie kan kaldes *voveligt*, af en Skribent, hvis hele Liv og Levnet i henved tyve Aar kun behøvede den Oplysning, det stod i hans Magt at give, for at ligge klart udfoldet, borgerlig ulykkeligt, men ogsaa borgerlig uskyldigt, borgerlig roesværdigt, for *Majestæten's*, for Danmarks og for hele Nordens Aasyn!

Her maa jeg nødvendig afbryde min Tale i Efter-Slægtens Navn; thi det Følgende kan kun *Majestæten* skabe, Tiden vise, og Historien melde; men min borgerlige *Tro* og mit borgerlige *Haab*, som del har været min Lyst at bekjende, som have trøstet mig over mange Trængsler, og som de Sidste vel kunde friste men ei overvinde: min borgerlige *Tro* paa *Majestæten*, som Danmarks Skyts-Aand i gruelige Tider, ja, som en Gud paa Jorden, der kun har Ham i Himlen over sig, en Gud paa Jorden i Retfærdighed, i Fader-Kjærlighed selv til de utaknemmelige Børn, men dog især til de lydige, og i Langmodighed mod de trodsige Tjenere, uforanderligt Velbehag mod de trofaste, denne min borgerlige *Tro*, og mit deraf udspringende borgerlige *Haab*, at hvad end min Skæbne skal vorde, saa vil, saa maa dog vist¹ en saadan Konges Alderdom blive lykkelig og velsignet, som den kun kan blive for Lands-Faderen med det sjeldne Konge-Hjerte, naar den bliver det for Danmark, i den mageløse Grad, som Han i sin begeistrede Ungdom haabede, og som Danmark jublende haabede med Ham, dengang da *Frederiks* Navn, som Danmarks Skyts-Aand, forplantedes med Moders-Maalet paa mine Barne-Læber, og Høst-Gildets deilige Toner blev de første jordiske, der fyldte mit lyttende Øre; denne *Tro*, og dette *Haab*, som jeg, selv udvandrende, maatte tage med mig, ja tage med mig i Graven, saalænge *Kong Frederik* lever, dem vil jeg ogsaa frit bekjende her, hvor det staaer ene i Guds og Kongens Haand, om jeg skal juble eller forstumme! Man kalde mig længe nok *Smigre-Præsten*, fordi man intet Begreb har om, at naar en poetisk Natur skal godvillig bære de tunge Baand, der, især i vore Dage, trykke ei blot den nidkjære Præst, men ogsaa den patriotiske Skribent, da maa man føle sig sammensmeltet med Statens Grund-Forfatning, og med Dens udødelige Aand, Dens levende Sjæl, som *Kongen i Danmark* er, da maa man i *Troen* og *Haabet* kunne hæve sig over alt det Tilfældige, Trykkende og Skrøbelige, som enten blot menneskelig Ufuldkommenhed, eller tillige farlige, ^{*} 140 vanskelige Omstændigheder, og Misgreb, uundgaaelige i en forvirret, chaotisk gjærende Tid, kan have foraarsaget, og dvæle ved den herlige Ejerne, og ved den borgerlig levendegjørende Aand, som er og som virker med glædelig Enevolds-Magt i en landsfaderlig Konges Ord! Kalder man dette Smiger, velan! saa gid jeg maa kunne smigre Kongen af Danmark al den Stund jeg lever, det skal vist ikke nage mig i min Døds-Stund; men er det, som jeg troer, kun Smiger at fortie fornøden Sandhed, man har Kald til at sige, fordi den muelig kan støde, eller at besmykke hvad man dog misbilliger, og, i det Hele, at være falsk og sød, for at tækkes, er kun det, som jeg troer, at smigre, da veed jeg mig fri, og, Saameget er i det Mindste vist, at havde jeg saaledes smigret *Majestæten*, og dog ikke kunnet drive det videre, end til i mit 44de Aar at være *pastor emeritus*, opgivet Borger og bundet Skribent, da kunde det være ligesaa velforskyldt, som det er underligt¹, og *Kong Frederik* den *Sjette*, der ei lod Naade gaae for Ret mod en smigrende Præst og Digter, med lidt Talent og Navnkundighed, Han maatte netop da være et endnu langt større Kongeligt Vidunder, end mine dristigste Sange har skildret!

Altsaa, jeg troer endnu borgerlig paa *Majestæten*, og haaber langt mere af Ham, end jeg behøver for at naae mine personlige Ønskers Maal; thi det er virkelig kun at have udtjent som Stats-Præst, hvortil jeg kun med megen Møie har stræbt at gjøre mig nogenlunde skikket, at have tarveligt Udkomme, og Frihed til med Mund og Pen at tjene mine Troes-Forvandre, den aandelige Deel af Menneske-Slægten paa Veien til Forklaring, og den Stat der vil skjænke mig Dette. Mit Hjertes Attraa er det vist nok, at have disse Livets Nødvendigheder til min Døds-Dag i Danmark, hvor jeg i saa lang Tid enten fandt dem, eller fik dem, ved en *Tro* og et *Haab* paa *Majestæten*, som ei beskjemmedes, og derom tvivler selv neppe han, der, jeg vil dog haabe, ei spottende, men kun i Spøg, ubetimelig nok, i mine haardeste Dage, nænde at sige, det var jo min Lyst at vandre videre, med *Saxo* under den ene Arm, og *Snorro* under den Anden! Men skulde saadanne Taler af anseelige Mænd, der maae forudsættes at kjende baade mig og mit Forhold til Danmark, skulde de, eller hvad Andet der dog kun Alt er Redskab i Forsynets Haand, berøve mig det, uden hvilket jeg hverken kan eller tør blive godvillig her, da er jeg personlig ^{*}_—^{*} 141 slet ikke fortvivlet, skjøndt kun den Alvidende kjender den Vei, jeg da skulde betræde, den Plet, hvor det midtes mig at finde Virke-Kreds og Hvile! Sandelig, jeg har et høiere Begreb om Arm i aandelig Forstand, og om Hvad der kan gribe Støv-Mennesket under Armene, saa han ei synker sammen i sit eget forfængelige Intet, et høiere Begreb derom, og en baade mørkere og lysere Erfaring deraf, end at jeg noget Øieblik skulde tænke, at Skrifter, trods hvilke jeg i Danmark, som de var næsten *udelukkende* beregnede paa, sank saa dybt som den ringeste Borger, naar han kun er en ærlig, retskaffen Mand, vel kan synke, at disse Skrifter skulde nogensteds bedre tale min Sag, end de talde den her; men ligesom jeg frit bekjender, at gamle Krøniker er i mine Øine mere værd end gamle Postiller, saaledes troer jeg ogsaa virkelig, at det Hoved, jeg brød, og den Pen jeg sleed op, for at *fordanske* Nordens Old-Krøniker og Bjovulfs Drape, mest, som det synes, til Muus og Møl, at de, udenfor Danmark, vel kunde givet mig meer end det tørre Brød, og Skam til Takke af sprænglærde Folk, hvis stolte Latin dog Flere har lært end min platte Dansk. Jeg troer fremdeles, at dette Hoved, som Gud har lægt, og den ny Pen, Han gav mig for den gamle, at de, med Hans Hjelp og Velsignelse, endnu, hvor jeg kommer, og kan bruge dem med Lyst, er istand til at tjene mig Føden og Klæden, og et Navn, hvorved mine Børn ei skal rødme, saalænge de færdes aabent og ærligt, som deres Fader!

Ikke derfor greb jeg da en Pen, Forbryder-Mærket paa min Skrift nær havde betaget en borgerlig uskyldig, fribaaren og fritalende Dannemand Modet til sømmelig at føre, ei for at klage over en Modgang og Uret, min christelige Tro og mit uforkrænkelige Haab har givet mig at kunne bære, saavel som at lide; nei, der er en *Herre*, hvis Naade og Bifald skulde være og har været mig endnu dyrebarere, end min jordiske Konges, og naar jeg skal *adskille* Guds og Kongens Naade, som jeg har altid for ramme Alvor sammenføiet, da er Han den Eneste, for Hvem jeg klager mig *personlig*, og Hvem jeg, efter tro Tjeneste, beder om Almisser, her og hisset! Men hvorledes kunde jeg drage ud af Landet, eller gjøre noget borgerligt Skridt til Udvandring, med Troen paa det landsfaderlige Hjerter under Purpuret, og paa Konge-Øiet derover, og med Haabet om, at der ligger et Konge-Ord paa Tungen derimellem, som kan og ^{*}_—^{*} 142 som vil gjøre det til en misundelses-værdig Lykke at være *Dansk Borger*, end sige da at have skabt den Lykke med retmæssig elsket Ene-Vælde, hvorledes kunde jeg det, uden at have gjort alt det Lidet jeg mægtede, for at det ei skulde synes, enten som om min Patriotisme, istedenfor at luttres, hensmeltede i Ovnen, eller som om Kongen af Danmark i en slibrig Tid kunde mene, selv af de ringeste troe Tjenere at have een for mange, eller endelig, som om Ene-Vælden ei gav Magt til at beskytte Kongens og Danmarks, hele Norden bekjendte Lovtaler mod aabenbar Uskjel, den reise sig af Cabale, Caprice, Aands-Svaghed, Forblindelse, Forliebelse i egne Mening, eller hvoraf det end maatte være!

Dette var Eet, og det Andet var ligesom Dette; thi veed jeg ikke godt, det er ingen Brøde i Kongens Øine, og kan ingen være, at yngre talentfulde Mænd havde kirkelig, videnskabelig og personlig knyttet sig til mig: en agtet Embeds-Mand, navnkundig Skribent, og god Borger, hvis bekjendte politiske Grund-Sætninger Kongen, baade for Thronens og Rigets Skyld, maatte ønske, om mueligt, indpodede i hele den yngre Slægt af Videnskabs-Mænd, da jeg ikke syndes at have dem tilfælles med Mange af den Ældre; og hvad er dog Dr. *Rudelbachs* og Adjunkt *Lindbergs* Brøde, dersom den ikke bestaaer i, at de er mine Venner og Med-Arbejdere? Vil vel Nogen af Danmarks Theologer afdisputere mig, end sige da Dr. *Rudelbach* selv, hans filosofierende Skarphed, eller hans theologiske Erudition, eller har man pludselig ophørt at ændse hvad man nys forgudede, eller hvorfor kunde en *Rudelbach* ei engang blive *Licentiat* i Theologien, da en *Fogtman*, en *Clausen*, og selv en *Faber* blev *Doctores*! Kan vel Nogen udgrunde, hvorfor Professuren i de østerlandske Sprog staaer *ledig*, medens man indførte *Lindbergs* ebraiske Grammatik i de lærde Skoler, eller er virkelig et tomt Cathedral en større Prydelse for Høi-Skolen, end et, hvorpaa en af mine Venner stod, om det saa end var en *Lindberg*, som jo dog de Lærde, før han blev min Ven, ingenlunde tvivlede om, vilde gjøre Epoche i sit Fag! Kunde jeg forlade Danmark, uden at have gjort det Yderste for, at *Majestæten* fik at vide, hvad neppe nogen Anden siger, og hvad det ikke hjalp jeg sagde, uden her, for Historiens Dom-Stol, hvor de Høilærde kan beskjemme mig, hvis jeg lyver, eller taler som den Blinde om Farverne! Nei, var det ogsaa ^{*} 143 kun for mine Venners Skyld, skulde jeg dog ogsaa i dette Stykke gjøre det Lidet, jeg mægter; thi under mageløs Ringeagt mellem mine fleste Jævn-Aldrende og de lidt Ældre af Danmarks Bog-Lærde, fandt jeg sjeldne Venner, Venner, som stod, da det gjaldt, og vil jeg fortjene en saadan Lykke, som faa Skribenter kan rose sig af, da maa jeg ikke heller taale, at dette Venskab, som var min Trøst og min Ære, da alt Andet syntes at glippe, at det skal behandles som en borgerlig Brøde, ei taale det, uden at lade Lyset skinne over Mørket, saa *Majestæten* fra Thronen kan see, hvad *der* er langt vanskeligere, end i vore Hytter, selv med det skarpeste

Blik, at opdage! Det er sandt, Dr. *Rudelbach* kan Tydsk vel bedre end Dansk, og behøver neppe at lede længe om et Catheder i Tydskland, hvor man er slet ikke bange for de *orthodoxe* Theologer, men vel for de *Andre*, og nu *Lindberg*; jeg tænker, hvis han vilde, da kunde han vel naae et Catheder i Norge, hvor, blandt Andet, det theologiske Facultet, der siet ikke skyer Orthodoxyen, godt kunde bruge en Tredie-Mand, som jeg ikke duede til, om jeg saa end, med min bekjendte historiske Partiskhed for Danmark, Haardhed mod Norge, og Ubillighed mod Sverrig, kunde enten ønske eller vente at blive det! Men hvad da? om end visse Folk skulde mene, det var bedre, at *Clausen* fandtes uerstattelig, og det østerlandske Professorat ubesætteligt, end at der skulde blive videnskabeligt Spor af mig og min Kreds i Landet, skulde jeg derfor troe, *Majestæten* dømde ligesaa, eller tænke, det var ei Møien værd at sige det!

Og endelig, hvorfor skulde jeg ikke haabe, at ogsaa mit ærlige frimodige Ord kunde bidrage sin beskikkede Deel til at oplyse den ogsaa politisk farlige Vending saavel den kirkelige, som den juridiske Tanke-Gjæring har taget her i det nittende Aarhundrede, og som det, ved Professor *Clausens* Bog, og Forhandlingerne desangaaende, er blevet soleklart, har bragt Forvirringen til en Høide, hvor den umuelig kan standse sig selv, men maa enten læges, eller blive dødelig for Staten! Naar det er kommet saavidt, at Professor *Clausen* kan skrive for hele Verden, hvad han kun behøvede mundtlig at sige *vidnesfast* Tiende-Delen af, for, efter Loven, at have sit Embede, og, skulde det tages strængt, langt mere forbrudt, naar han kan skrive det, og berømmes derfor af de Lovkyndige, men jeg kan *ikke skrive*, hvad jeg mundtlig kunde sige *høit* i enhver Forsamling, ja selv for Majestæten Øren, uden at støde an mod en Tøddel i Loven, det kan jeg nu ikke skrive, uden høilig at 144 lastes af de Lovkyndige, stævnes som Injuriant, afvises med min allerunderdanigste Ansøgning til Majestæten, nægtes *beneficium*, dømmes uden Undersøgelse af Kjends-Gjærningen, og miste min Trykke-Frihed; naar det kan skee, uagtet jeg dog var en agtet Embeds-Mand, og en navnkundig Skribent, hvis Skæbne maa gjøre Opsigt i hele Norden, som havde været begunstiget af Majestæten, som havde ikke blot en Advocat til Ven, som Justitsraad *Treschov*, men og selv baade Mund og Pen til Tjeneste, i en Sag, hvis Actstykker laae for den hele Læse-Verdens Øine, og som endelig, saavidt jeg veed, ei havde en eneste personlig Uven enten i Cancelliet, eller i Retten, men erholdt endog i denne Henseende den meest hæderlige Erklæring af Hr. Etatsraad *Ørsted*, som dog juridisk gav mig aldeles Uret; naar, selv under saadanne Omstændigheder, den herskende juridiske Praxis, og Raisonnementet efter egne Rets-Principer kan lede til det Resultat; ja, da veed jeg ikke, hvad borgerlig Sikkerhed nogen Undersaat i Landet kan have, naar det lyster hans Uven at stævne ham, og skulde jeg forlade Danmark, uden at have sagt det saa høit, med sømmelig Ærbødighed, som jeg mægtede!

Men maaskee er det blot Trykke-Forordningen, som trænger til Forandring? Ja, gid det var saa vel, men da burde det jo ogsaa siges, og hvem var nærmere til at udsige det med Suk, end en Skribent, hvis egenlige Fag er Fæderne-Landets Historie, hvori man vel ved Slutningen af forrige Aarhundrede maa oplede det Mærkværdige i en modbydelig Dyrge, men gjør det dog langt heller, end man forgjæves leder om Oplysning over det nærværende Aarhundredes mange Gaader, og hvem veed det bedre end Skribenten fra 1806, der har povet at skrive frimodig om sine egne Dage, hvem veed det bedre, hvad Mod, næsten Alle sagde Forvoventhed, dertil hørde! Sandt er det vist ogsaa, at naar man længst har stavet paa Trykke-Forordningen af 1799, for at finde *Skrive-Frihedens* lovmæssige Grændser, man da nødes til at sige, man fandt ikke engang *Trykke-Frihedens*, hvad dog kun er lidet, naar det Meste, som trykkes, kan undertrykkes før det bliver læst, og vil man altsaa beholde det Mod til at skrive frit, med sømmelig Ærbødighed, som Indledningen indgyder, da maa man vel udelukkende holde sig til Indledningen som Udtrykket af Lovgiverens Mening og Hensigt dvs. af Lovens Aand, hvad man dog ikke kan, uden stærk Tro paa en saadan virkelig Lovens Aand og Kongelig Lovgiver, som *Frederik den Sjette*; thi naar man skal gjenkjende 145 *Christian Colbjørnsens* lyse Hoved i denne Forordnings *Stil*, maa man nok antage, det mindre var hans Hensigt at give Dommerne, og dermed Skribenterne, en øiensynlig Rette-Snor, end at give Advocaterne Leilighed til at øve sig i Dialectiken, eller Skribenterne et Vink om, ligesaa godt først som sidst, at forsage det Nærværende og Timelige, trøstende sig, som de kunde bedst, ved det Forbigangne eller det Tilkommende. Men trængde ikke ogsaa virkelig hiin Tids fleste Skribenter til et *memento mori!* og til en kraftig Advarsel om, at Øieblikket, hvori de havde nedsænket sig, var ei at stole paa, saa Forordningen, som et provisorisk Reglement, paa Grændserne af det attende og nittende Aarhundrede, vel kan kaldes et haardt Ord i rette Tid, og mon det ikke virkelig, til *enhver Tid*, var statsklogt, baade at afskaffe *Anonymiteten*, og see til at forbinde en *ordenlig Censur* med *Skrive-Friheden*, saa Forordningens Hoved-Feil blev dens *Tvetydighed*, og Parallelen mellem Skribent-Feil, en god Borger ogsaa kunde begaae, og qualiceret Tyveri eller andre grove Misgjærninger! Jeg troer jo, troer, at den Tøileløshed, og det evige politiske Kandestøberi, som den revolutionære, regelløse Ophævelse af Censuren havde udklækket, og den franske Revolution opfostrede, maatte afbrydes ved et *Magt-Sprog*, der vel kunde været voveligt nok, hvis ikke *Napoleon* var kommet med den 18de Brumaire, men vilde, i det Mindste til *Napoleon* forsvandt, ingen Skade gjort, *under Frederik den Sjette*, naar Juristerne kun havde været ligesaa liberale som Lovgiveren, og ikke anseet Forordningens Tvetydighed for en Fuldkommenhed, men for en Feil, hvorunder det var Synd Skribenten skulde lide. Vanheldet bestod da egenlig deri, at den ny Mode i Jurisprudensen, at construere den *borgerlige* Ret, ligesom Kant og Fichte den *Moralske, a priori*, at denne ny Mode der nu just opkom, og trængde høit til at bestrides paa den offenlige Vei, fik, ved Trykke-Forordningens Tvetydighed, denne Vei i sin Magt, behøvede altsaa ikke at lade sig bestride skarpere, end den selv vilde, og kunde, som skedt er, udbrede sig frit, til den naaede det Maximum, man vel maa kalde det, at betragte Trykke-Forordningen ogsaa i kirkelige Anliggender som en *symbolisk* Bog, over alle dem

Loven kalder saa, og som en Ophævelse baade af Præstens og af Præste-Lærerens særegne Forpligtelser. At det saaledes langt mere er Raisonnementet paa fri Haand over hvad der i hvert enkelt Tilfælde skal kjendes for Ret, langt mere det, end Trykke-Forordningen, der 146 gjør Skribent-veien aldeles usikker, kan jeg ikke bedre oplyse, end ved at sammenligne to Skribenters forunderlige Skæbne ved samme Ret, min egen nemlig, og En af mine Ungdoms-Venners¹. Det var nemlig 1804, at en eet og tyve Aars Yngling, tidlig historisk-lærd, midt i et strængt videnskabeligt Arbejde, sagde nogle usømmelige Ord om en af vore længst hensovne Konger, men derom talde Trykke-Forordningen ikke, og det er klart, at ingen Lov kan befatte sig med Sligt, uden at tilintetgjøre den historiske Frihed, hvis Brug er Staten saa vigtig, og hvis Misbrug er den saa uskadelig, at den sikkert bør haandhæves. Mueligt, at der i dette Tilfælde var Noget som kunde fordre en Undtagelse, men hvad jeg vil sige, er, at man kaldte *Ritualet* til Hjælp, som forbyder at tale ilde om de Døde i deres Liig-Prædiken, og det er klart, at kunde Sligt medvirke det Mindste til, at en ung Historiker kom til at sidde paa *Vand og Brød*, hvad han rigtignok, under sit utrættelige Studium, var vant til, men ikke som Misdæder, og at han gik tabt for Videnskaberne, hvilken levende Skribent kunde da ikke falde, før han vidste det! Tyve Aar senere kom jeg for Retten som *Præst*, og forsvarede mig med *Ritualet*, men her maatte det ikke gjælde, uagtet Retten fandt sig incompetent til at *undersøge* Kjends-Gjerningen efter Trykke-Forordningen, men under Censur skulde jeg, som om jeg var dømt *efter* den, og Anvendelsen er overflødig. Havde en Fader, som lod sine Tyende og de Fremmede troe, og tale om Tro, omtrent som de vilde, antaget en Huus-Lærer til sine yngste Børn, under den udtrykkelige Betingelse, at oplære dem i den evangelisk-lutherske Religion, efter Luthers Catechismus og Balles Lærebog; nedrev desuagtet Huuslæreren offentlig i Børnenes Paahør saavel den Religion, han skulde lære dem, som de Bøger, han skulde bruge; lastede en af de ældre Sønner ham høit derfor, og sagde reent ud, at naar han tænkte saaledes, burde han, som ærlig Mand qvittere sin Post, og stævnedes nu Huus-Læreren Sønnen derfor som Injuriant, og kunde Sønnen ikke engang redde sig med at fremlægge Faderens skriftlige Beviis af ældre Datum for, at han var sat til af al Magt at bestride hvad Tale der førdes i Huset mod dets Religion; da blev det vist nok ikke af mine Rets-Principer, det kunde udledes, at Huus-Læreren havde dog i Grunden *moralsk* eller *philosophisk* Ret, men derom kan man tvistes; at han derimod *juridisk*, det er, *efter Lovene*, havde den soleklareste Uret, det vil dog vel intet fornuftigt ^{*} 147 Menneske aftrætte mig, og hvad er da Forskjellen mellem dette Exempel og Sagen mellem mig og *Clausen*, naar man gjør Faderen til Lands-Fader, Huus-Læreren til Præste-Lærer i Staten, og Sønnen til Præst, hvad gjør da Forskjellen, uden at Juristerne er kommet i den Vildfarelse, at hvad der efter deres Tanker er *moralsk* eller *philosophisk* Ret i Kirken, det er ogsaa *juridisk* Ret, hvad saa end Lands-Loven siger, og man har da, hvor den Vildfarelse bliver practisk herskende, en *hemmelig* Ret, man ikke kan lære at kjende af den *aabenbare* Lov, men kun i paakommende Tilfælde, af glædelig eller sørgelig Erfaring for Domstolene!

Er dette nu soleklart, som det jo unægtelig er, og er denne Forvexling af lovmæssig dvs. juridisk Ret med hvad Juristerne, hver for sig, antager for philosophisk Ret, og troe, hvis de er Under-Dommere, at kunne forsvare for en høiere Ret, hvis Sagen appelleres, er denne Forvexling saa almindelig, som man maa slutte, ei blot efter min Sag, men efter den store Indflydelse, den skarpsindige Tænkter A. S. Ørsted, i stigende Forhold, baade som Manufacteur og Skribent, lige fra dette Aarhundredes Regyndelse, har havt paa Danmarks Lovkyndige, da veed jeg ikke, hvad de bedste og klareste nye Love skulde nytte Fædernelandet meer end de Gamle, med mindre Juristerne igjen lære at skjelne skarpt imellem hvad de videnskabelig kan have at foreslaae til enkelte Loves, eller den hele Lovgivnings Forbedring, og hvad der, *indtil videre*, efter de bestaaende Love, i Grund-Lovens og Danske Lovs Aand, er Ret. Forordningernes og Reskripterne Mangfoldighed er beklagelig, men den er taalelig, naar Juristerne ikke vil misbruge den Kundskab derom, ikkun de kan besidde, til at give dem Uret, som efter den aabenbare, uforandrede Lov, og deres særegne Forpligtelser og Rettigheder, har Ret; vil de derimod ikke blot det, men selv hvor de ingen Forordning og Reskript har at sætte mod det aabenbare Lovbud, raisonnere sig derfra, da er den borgerlige Sikkerhed forsvundet, og hele Lovgivningen kun et Tvistens Æble mellem Juristerne, som kommer Folket og Landet dyrt at staae, om saa end alle Jurister var, hvad jo dog ingen Borger-Classe er, *lutter* retsindige, skarpsindige, consequente og samvittighedsfulde Mænd! Maaskee er hiin Fremgangs-Maade langt sjeldnere end jeg troer, men hvem der een Gang har lidt under den, maa dog ligefuldt borgerlig grue for den, ei blot paa sine egne, men paa alle sine Medborgeres Vegne, selv paa de Juristers, som øve den; thi ogsaa de staae i Grunden samme 148 Fare som vi Andre, med mindre de sidde i Høieste-Ret, og selv der maae de høre til Majoriteten, for at være sikre paa, de, hvis de som Skribenter, eller i anden Qualitet, drages til Ansvar, ei vil blive dømt efter en hemmelig Ret. Kan det times Jurister, hvad da os andre Boglærde, der vel, naar vi har Hoved og Stunder dertil, kan studere Hr. Etatsraad Ørsteds Skrifter, og have meget videnskabeligt Gavn af at følge den skarpsindige Tænkter, selv naar han farer vild, vel kan det, men kan ikke forsvare os med Etatsraad Ørsteds Skrifter enten for Kongen, for Retten, for Folket eller for Efter-Slægten, kan det jo ikke, om vi end deraf kunde vist erfare, hvad der i enhver Henseende var Skribentens Mening, hvad dog saavel det Fragmentariske som det Dialectiske i Udviklingen forbyder, saa det nyttede os *borgerlig* slet ikke, om vi var bedre fornøiede med den Ret, de Ørstedske Skrifter, end med den, Danske Lov vil give os, undtagen i det eneste Tilfælde, at vi fik en Sag for Retten, hvor Dommeren, eller Dommer-Mængden havde fattet Ørsteds Mening *ligesom* vi, og vilde følge den. Men, hvad skal da Folket, hele Folket, saa nær som Juristerne og nogle faa Videnskabsmænd, hvad skal de sige, som slet ikke kan gaae ind i de videnskabelige Undersøgelser om, hvorvidt *Schlegel*, *Ørsted* eller *Borneman*, *philosophisk* talt, har Ret, men hvis borgerlige Virke-Kreds tit er meget udstrakt, og som, hver i deres Kreds, trænger høit til at vide, hvad der er *juridisk* Ret, ei blot efter en

enkelt Procurators Forsikkring, ei engang blot efter Etatsraad Ørsteds Mening, men *Ret efter Loven*, Ret over hele Landet, *Ret over alle Dom mere!* Det kan for Øieblikket intet Menneske i Verden sige dem, uden *Enevolds-Kongen* i Danmark, og dog beroer derpaa deres Formue, deres Sikkerhed, deres Rolighed, maaskee Ære, Liv og Gods, og naar da Skribenten, som selv er borgerlig tilintetgjort ved den juridiske Vilkaarlighed, uden at det nyttede ham det mindste, at han holdt sig til det eneste Faste: til Grund-Loven, det Uforandrede i Danske Lov, og sin Embeds-Eed, hvad man dog skulde meent maatte kunnet beskytte Efterfølgeren, om det end ikke fældte Overtræderen, naar en saadan Skribent vover, med et Knæfald paa Publicitetens Konge-Vei, at bede Majestæten høre en Klage, der ei paa den officielle Vei naaede Thronen, da er jo dog her den Enkeltes Suk hele *Folkets Røst*, da kun letsindige Forbrydere kan ønske at være uvidende om, *hvad* de vove, eller trøste sig ved, at Dommen kanskee bliver langt mildere end Loven!

149

Maatte dette Knæfald lykkes, maatte dette Suk høres, og et Konge-Ord fremkalde den Ret, som øiensynlig udspringer af Loven, da var ikke blot min, men Landets store Nød afhjulpet, da først kunde gode Love blive til Velsignelse for hele Folket, til hvilken Skole saa end Dommerne hørde; da vilde Majestæten sikkert ogsaa restaurere i en sømmelig og forædlet Form det *Publicitetens Organ*, der er Lands-Faderen ligesaa uundværligt som det er Folket, og uden hvilket gode nye Love ligesaa lidt kan gives i det nittende Aarhundrede, som vi uden det vilde havt de uforglemmelige fra det Attende!

Jeg vil ikke her tale om, hvor let det synes mig, i vore lærerige Dage, at sætte *Trykke-Friheden* langt snevrere Grændser end den har nu, og det netop til *Skrive-Frihedens* store Gavn, da Staten nødvendig maa sikre sig for den grændseløse *Trykke-Friheds* farlige Udsvævelser, før den kan skjænke og betrygge Skribenterne og sig selv en lovmæssig Frihed, der svarer til den, det mundtlige Ord ei nogensteds har, *som* hvor *Frederik den Sjette* throner, men havde dog selv under *Christian* den Femte, saaledes, at *Molesworth*, der med Magt vilde gjenfinde Tyrkiet i Danmark, maatte fortvivle over Præsternes Fritalenhed! Ikke heller vil jeg udvikle, hvorledes mig synes den Danske Stats-Kirke, naar den først kan blive skildt ved sine aabenbare Fjender, nemt lod sig indrette saaledes, at baade dens lunkne og dens nidkjære Venner uden Samvittigheds-Tvang elier borgerlig Uro kunde rummes deri; thi deels maa Loven i det *Hele* have Gyldighed, før Revisionen af Dens anden Bog kan nytte, og deels er en fri Discussion aabenbar umuelig, naar man vel maa skrive skarpt imod de gamle Indretninger, men *ikke for dem*.

Saa nedlægger jeg da her min patriotiske Pen ved Thronens Fod, som jeg nedlagde mit Embede, og skjøndt jeg ønskede at føre den i Danmark til min Død, vil jeg dog ikke dyppe den meer, naar det ei tækkes *Majestæten*, af hvis Naade jeg derimod haaber, at maatte uden Stævne-Maal have skrevet disse Ord til Trykken, som jeg, uden Anke kunde mundtlig talt for Majestædens Throne i Høieste-Ret, hvis jeg der var indkaldt til at gjøre Regnskab for min Embeds-Førelse og for Sammenhængen mellem den og *Kirkens Gjenmæle!*

Det var i hine bange Dage, da hver en ægte Dannemand skjalv, ei for sin egen, men for Danmarks Døds-Fare, og da vi alle maatte føle, at der i Danmark dog var meget Gammelt, hvis Skæbne, Tab og Savn vi maatte begræde, ja, da det syndes, som 150 *Fædrenes Aand*, medens vi konstlede paa deres Tro, deres Sang, deres Skrift, deres Lov, var til ubodelig Skade forsvundet af vort Borger-Liv, og svævede end kun i Begeistringens Øieblik over Skjaldene; da vaagnede der et patriotisk Ord paa mine Læber, som havde slumret der fra mine Barne-Dage, da Patriotismen vel, desværre, ei kraftig glødede i mange Hjerter, men funkede dog af mangt et Øie, som i *Konge-Sønnen* saae Danmarks Stolthed, og var veltalende paa mange Læber, som forkyndte *Hans* Daad, og priisde Danmarks Lykke! Det vaagnede, det Ord paa mine Læber, og Aanden var over mig, *Fædrenes Aand*, jeg saae Syner, og havde Drømme, hvori det, vi alle saae og hørde, forvandlede sig for mine Øine til Billeder af det Usynlige, som hardtad Ingen vilde troe! Fæstede jeg Øie paa Dagene bag mig, da Sælland var taget, Hoved-Staden faldet, Hoved-Kirken lagt i Aske, Flaaden ranet, Rigets Sønderrivelse kun alt for rimelig, da saae jeg deri et frygtelig varslende Billede paa vor aandelige-Folke-Tilstand, paa den aandelige Livs-Fare, hvori vi længe havde svævet, uden at vi vidste det, fordi den aandelige Fiende, som vilde rane os vor Fred, vor Kraft, vort Liv, havde, ligesom den Legemlige, inddysset os i søde Drømme, indsneget sig under Venskabs, ja, under Fredens og Kjærlighedens paatagne Skikkelse! Da glødede jeg af Harmen, da stødte jeg i Hornet, at vække Valhals Kæmper til at værgen Marken mod onde Jetter, og naar jeg da betragtede *Konge-Sønnen*, mine Barne-Dages Helt, saae ham reise sig ved Fader-Graven, saae ham stævne til det deilige Land, hvor en usynlig Kæmpe-Skare havde uddrevet Fienden og banet ham Veien, og saae ham, under Folkets Jubel, holde sit Indtog i den hærgede, men dog ei ødelagte Hoved-Stad, og bestige den rokkede, men dog hverken omstyrtede eller vanærede Fæderne-Throne; see, da fik jeg Mod til at kæmpe, thi da sluttede jeg fornuftelig, er det dybe udvortes Fald saa sanddru et Billede af det Indvortes, hvi skulde da ikke ogsaa *Opreisningen* være det! I dette den aandelige Opreisnings levende Haab sammensmeltede min Fædernelands-Kjærlighed med min Fæderne-Tro; i det Haab har jeg kæmpet og lidt, med det Haab nedlægger jeg den Pen, der stræbde at afbilde, stræbde at udbrede, nære og forstærke det, hvor Dansk var Moders-Maalet, nedlægge den Pen ved Thronens Fod, hvor Kongen sidder, som vakke Haabet i min Barm, som nærrede det, som var dets Liv og Sjæl!

*
— 151

Saa gæk da, min Pen! og læg dig selv ved Thronens Fod, hvor jeg kan ikke komme, saalænge jeg maa

sige: enten er jeg beskjemmet i min Hæders-Dragt, eller den er beskjemmet paa1 mig; thi i den er jeg kaldt Ære-Skjænder, jeg er ikke dømt til at være det, men jeg er behandlet og straffet, som om jeg var det, mit Ord er, uden Undersøgelse, erklæret for borgerlig dødt og magtesløst, erklæret derfor *en dog af Cancelliet*, som om det var en afgjort Sag, *hvad Høieste-Ret vilde dømme*, og *derved* er Forbryder-Mærket over min Skrift *beseiglet*, saa nu kan jeg, som *ærekjær Præst* og *Skribent*, ei tale og ei skrive meer, ei lade mig see eller høre for Kongen eller Folket, uden som en Mand, der har tabt sin Danske Borger-Ret, men dog ei sine forrige Med-Borgeres Agtelse, den han, baade som Præst, Skribent og Menneske, var lykkelig nok til at vinde, og bekendt nok til at beholde!

Gak, min Pen! og læg dig, hvor det tidlig ahnede Skjalden i en *Pindse-Uge*, at hans Harpe skulde briste2, læg dig ved den Konges Fod, som har fortjent at tjenes tro, men tjendes heller aldrig troere af nogen Pen i Danmark! Læg dig lavt, thi for dybt kan ingen Pen og ingen Mand nedbøie sig for Purpur-Kaaben om et saadant Hjerte, for den Danske Krone paa Kong *Frederik den Sjettes Hoved!* Men glem det ikke, at, naar du ligger lavest, da ligger du paa Jorden, som bærer ogsaa Kongens Throne, paa den Jord, hvoraf Manden er taget, som blev Fader til alle Jorde-Riges Konger, og til deres Undersaatter; paa Jorden, som i Mennesket er, ved et Guddoms-Kys, trolovet med Himlen, og skal derfor i Mennesket, som vil ære sin Skaber, ei blot mindes sin lave Herkomst, og sit eget Intet, men tillige sit høie Kald, og sin Skabers Krav! Læg dig derfor, ei som de Krybende, men som de Knælende, og siig, ei som de Trodsige, men som de Troende: jeg kommer, som jeg maa, til *Majestæten*, at gjøre Regnskab for min Førelse, i Lænker kommer jeg, thi *Kongens Tjenere* har bundet mig, jeg beder ikke om at løses, hvis Lænken er fortjent, jeg vil ikke engang bruge min Frihed, naar det mishager *Majestæten*; men jeg maa nødvendig spørge, om det er med Kongens Vidende og Villie at jeg er bundet, uden at være overbeviist om nogen Brøde, ja, uden at man engang ved Dom-Stolen har sagt mig, hvilket *Konge-Bud* jeg har overtraadt! For Gud er jeg vist nok ikke ^{*}₋ 152 uskyldig, men det er ingen Pen, uden, som Danmarks Love sige, der skal læres i hele Landet, *Propheters* og *Apostlers*, og *Deres* har jeg stræbt at følge! For Kongen og Folket er jeg vist uskyldig, undtagen forsaavidt som ærlig Roes kan ogsaa skade, om ikke anderledes, saa dog ved at synes utroelig, og, med Hensyn paa andre Konger og Folk, ubillig; men *derfor* kunde dog Ingen binde mig med Føie, uden Kongens og Folkets Fiender og Misundere! Det maa jeg ikke kalde Nogen af Kongens Tjenere, uden der gaaer Syn for Sagn, men det har jeg heller ikke gjort! Vist nok har jeg gjort andre Penne Uret, thi det kan, efter menneskelig Skrøbelighed, ingen Pen undgaae, som sidder i et levende Menneskes Haand, der har et dobbelt Kald til at sætte sin Pen imod Andres, og naar Efter-Slægten har veiet den Uret jeg leed af andre Penne, mod den, jeg gjorde dem, da frygter jeg ikke for at beholde Over-Vægten! Men, om jeg ogsaa beholdt den, naar Talen blev om *videnskabelig Uret*, saa bar jeg dog lige uskyldig min *borgerlige, juridiske* Lænke, dersom jeg ikke har gjort *borgerlig, juridisk Uret*, og det en saadan, at Danmarks Love dømme mig til *derfor at bindes!* Man har sagt, at jeg skal have gjort Professor *Clausens* Pen en saadan Uret, men jeg har protesteret, med Konge-Loven, Danske Lov, Ritualet, og Professorens Bog for mig, og man har ikke villet forelægge *Majestæten* min allerunderdanigste Protest, man har ikke villet respectere den for Retten, og ei villet undersøge, om det ikke dog er sandt, at Professor Clausen har sat sin Pen *imod Propheters* og *Apostlers* Pen, og imod den Konge-Pen, som har underskrevet Konge-Loven, bekræftet Danske Lov og Ritualet, og altsaa unægtelig sat sig fiendtlig imod hvad der, efter Danmarks Love, *juridisk* er Guds Ord og den christelige Kirke, hvis Modstandere Ritualet strængelig forbyder Præsterne at skaane, og som Konge-Loven kalder Kjætttere, Sværmere og Guds-Bespottere! Som *Præste-Pen* er jeg udtrykkelig sat imod Professor *Clausens*, som Præste-Pen er jeg bundet, og maa da allerunderdanigst spørge *Majestæten* om, hvad Ingen har sagt mig, *naar* det er blevet Lov i Danmark1, at en Præst skal være Injuriant og miste sin Trykke-Frihed, fordi han skriver haardt mod den *Danske Kirkes Fiender*, til hvilke Professor *Clausen*, *paa Præste-Ordet*, hvad saa end Hof- og Stads-Retten, hvad saa end Cancelliet siger, efter Loven, *juridisk* maa antages at høre, ^{*}₋ 153 til han, efter lovlig Undersøgelse, er frikjendt for at have *ført Vaaben*, *ført Pennen*, Skribentens eneste Vaaben, imod den, imod den Kirke, jeg i Præstens Haand nødvendig maaite djærvt forsvare, naar Præsten skulde holde sin Eed: af al *sin Magt* at bekrige Fienden; thi *hans hele Magt* og *Styrke mod en fiendtlig Pen*, de laae unægtelig i mig, *hans Pen!*

Tal saa, min Pen! og bøi dig i din Lænke dybt for *Majestæten*, som jeg, den dybt nedbøiede Præst, Skjald og Borger bøier mig, naar *Majestæten* taler!

Nik. Fred. Sev. Grundtvig.